STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03787

MENAHEM-MENDEL

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יובילעאום־אויסגאבע.

שלום-עליכם.

מנחם-מענדעל

הויפט פערקויף
אין פערלאג „פראגרעס" ווארשא.

צווייטע אויפלאגע

אלע ווערק
שלום-עליכם
פיערטער באנד.

Copyright 1909 by J. Lidski Waschington U. S. A

РАСЗКАЗЫ ШАЛЕМЪ-АЛЕЙХЕМЪ

менахимъ мендель

Типографія Левинъ-Эпштейна
ул. Павлинная № 38.
ВАРШАВА 1910.

איינאקטער

I) לאָנדאָן

(פּרעסער בעריש).

II) פּאַפּיערלעך

(יעהופּעצער בעריש).

III) מיליאָנען

(סוחרים, פּעקלערס און שפּעגעלאַנטען)

IV) אַ בְּכָבוֹדֶע פַּרְנָסָה

(מנחם-מענדעל – אַ שרײַבער).

V) עֶס פֿיעדעלט נישט

(מנחם-מענדעל – אַ שדכן).

VI) שְׁלִים-שְׁלִים-מַזָל

(מנחם-מענדעל – אַגענט).

צו דער צווייטער אויפלאגע.

מנחם מענדיל איז נישט קיין העלד פון א ראמאן און איבערהויפט נישט קיין אויסגעקלעהרטע פיגור. דאס איז געבאך א יוד פון א גאנץ יאהר, מיט וועלכען דער פערפאססער איז פערזענליך און נאהינט בעקענט. ער איז דורכגעגאנגען מיט איהם א שטיק לעבען פון כמעט 20 יאהר. בעגעגענט זיך אין׳ם 1892 יאהר אויף דער אדעסער „קליינער בערזע“, האבען מיר נאכדעם דורכגעמאכט האנד ביי האנד אלע שבעה מדורי גיהנם, אין יעהופעץ אויף דער בערזע, „געגאנגען“ מיט איהם קיין פעטערבורג און קיין ווארשא, אויסגעשטאנען א סך קריזיסען, זיך געווארפען מיט איהם פון איין פרנסה אויף דער אנדערער און — אוי וועה! — נישט געפונען קיין גליק אין ערגיץ, געמוזט סוף כל סוף טהון דאס וואס אלע יודען טהוען — עמיגרירען קיין אמעריקא. דארט, זאגט מען, מאכען יודען ניט שלעכט... דאס וועלען מיר זעהען פון זיינע שפעטעריגע בריעף פון אמעריקא.

דערווייל, ביז עפּיס וואס, האב איך צונויפגעזאמעלט אלע זיינע בריעף, וואס ער האט אין פערלויף פון די אכצעהן יאהר געשריבען אין פערשיעדענע צייטען און געדרוקט אין פערשיעדענע ערטער, צו זיין ווייב שיינה שיינדעל, ווי אויך די בריעף פון זיין ווייב צו איהם, און געמאכט פון זיי א בוך, מען קאן זאגען, כמעט א בריעפענשטעלער.

טאקי א בריעפענשטעלער, איינגעטיילט אין 6 בעזונדערע אבטיילונגען, און דערביי געהאט א מיין: א יוד א סוחר, אז ער וועט וועלען שרייבען א בריעף צו זיין ווייב, למשל, פון אדעס — זאל ער זוכען אין׳ם ערשטען בוך „לאנדאן“, א שפעקולאנט אויף דער בערזע פון יקנה״ז, פון אקציעס, וכדומה אזעלכע סחורות — וועט געפינען א מוסטער אין׳ם צווייטען בוך „פאפּירלעך“, אדער אין׳ם דריטען בוך

„מיליאָנען״. א ייד א מעקלער, א שדכן, אדער אַן אַגענט — לאָז זוכען ווייטער. מיט איינעם וואָרט — יעדער וועט זיך געפינען זיינס. און אזוי ווי יודישע געשעפטען זענען, ברוך השם, אומעדום אלץ איינס, דאָס הייסט, הויבען הויבען זיי זיך אָן, דאַכט זיך, גאַנץ נישקשה׳דיג, מיט אזוי פיעל בטחון און גלענצענדע האָפענונגען, און אויסלאָזען לאָזען זיי זיך אוים צומיינסטען מיט שלים־שלים־מזל, ווי ביי מיין מנחם מענדלען; לכן בעדאַרף מען לאַנג ניט האַרעווען ביים צענויפשטעלען א בריעף. מע קאָן איהם נעמען גלייך, ווי ער שטעהט און געהט. און טאָמער וועט זיך געפינען איינער פון טויזענד, וואָס די געשעפטען זיינע געהען איהם דערווייל גוט, קאָן ער זיכער זיין, אז ס׳איז ניט אויף לאַנג. אלץ, וואָס איז געבויעט אויף לופט און אויף ווינט, מוז סוף כל סוף פאַלען. שטאַרק אַנגעלייגט איז דאָס ניט. דער־פאַר איז דאָס אָבער אמת, און דעם אמת האָבען דאָך אלע מענשען ליעב...

ביי׳ם צענויפשטעלען די בריעף צו דער צווייטער אויפלאַגע, האָב איך א סך בריוולעך שטאַרק פערקירצט און א סך בריוולעך גאָר אַרויסגעוואָרפען. אנגעוואָרען דערביי האָבען נור די זעצערס, ווייטער קיינער נישט. דער מחבר פון דעם בוך געהט מיט דעם גאַנג, אז א ווערק, וואָס ס׳איז קירצער, איז דאָס אלץ בעסער. די וואָס וועלען געפינען, אז ס׳איז נאָך א ביסעל צו לאַנג, קאָנען זיכער זיין, אז אי״ה ביי די ווייטערינע אויפלאַגען זאָל דאָס ווערען אלע מאָל קירצער און קירצער, ביז עס וועט קומען צום רעכטען אידעאַל: „צו ניט זאָגען קומט דאָס ניט״...

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם.

נערווי (איטאַליא). ערב חנוכה תר״ע.

I.

לָאנְדָאן.

(אָדעסער בערזע).

„לָאנדָאן“

(אָדעסער בערזע).

I.

(מנחם־מענדיל פון אָדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתריליווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ר א ש י ת באתי להודיעך אַז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אַנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זאָלסט וויסען אַז איך בין גאָר ניט אומשטאַנד דיר צו בעשרייבען די שטאָדט אָדעס ווי גרויס און שען זי איז, און די מענשען די היגע מיט זייערע גוטע כאַראַקטערען, און די גאָלדענע געשעפטען, וואָס מע קאָן דאָ מאַכען. שטעל דיר פאָר, איך געה מיר אַרויס מיטן שטעקעל אין ג ר ע צ ק אַריין, אַזוי הייסט דאָ אין אָדעס די גאַס וואו יודען האַנדלען, האָב איך צוואַנציג טויזענד געשעפטלעך: וויל איך ווייץ — איז ווייץ, קלייען — איז קלייען, וואָל — איז וואָל, מעהל, זאַלץ, פעדערן, ראָזינקעס, זעק, הערינג — הכלל, וואָס אַ מויל קאָן אויסרעדען, געפינסט דו דאָ אין דעם אָדעס. איך האָב לכתחלה אפילו אָנגעשמעקט אַ צוויי דריי גוטע געשעפטלעך, נאָר עס איז מיר אַלץ ניט געווען צום האַרצען, האָב איך מיך אַזוי לאַנג אַרומגעדרעהט אין „גרעצק“ ביז איך האָב מיך פאָרט צוגעשלאָגען צו עפּיס רעכטס, היינו, איך האַנדעל מיט „לאָנדאָן“ און פערדיען דערביי גאָר נישטקשה׳דיג! מע חאַפּט אַ מאָל אַ קָף־הֵיי׳ער, אַ מאָל אַ פופציגער, און אַ מאָל אַז עס גערָאטה, אַ הונדערטער אויך. הכלל, דאָס „לאָנדאָן“ איז אַזאַ מין מסחר, וואָס מע קאָן דערביי גליקליך ווערען אין איין טאָג. אָט איז ניט לאַנג אַרויסגעקומען אַהער איינער, עפּיס אַ שמש, און האָט געחאַפּט אין איין „שמע ישראל“ דרייסיג טויזענד און

הארכט זיי היינט אלעמען מיט'ן קאטער. איך זאג דיר, זוגתי היקרה, ממש עס וואלגערט זיך דא געלד אין די גאסען! איך האב ברוך השם קיין חרטה ניט, וואס איך בין אראפגעפאהרען אהער קיין אדעס. וועסט דו דאך פרעגען, ווי קום איך קיין אדעס, אז געפאהרען בין איך גאר קיין קעשענעוו? אפנים אז ס'איז מיר באשערט פון גאט איך זאל פערדינען גראבע עטליכע קערבלעך! אט וועסט דו הערען, ווי אזוי דער אויבערשטער פיהרט מיט א מענשען.

אז איך בין געקומען קיין קעשענעוו צום פעטער מנשה אפנעמען דאס נדן, פרעגט ער מיך וואס בעדארף איך דאס נדן? זאג איך: מסתמא דארף איך; איך זאל ניט דארפען, וואלט איך ניט קומען. זאגט ער, אז קיין מזומן געלד האט ער איצט ניט, ער קאן מיר, זאגט ער, געבען איין אנווייזונג צו בראצקין קיין יעהופעץ. זאג איך: לאז זיין קיין יעהופעץ אבי געלד. זאגט ער, ער ווייסט ניט, צי אין יעהופעץ איז איצטער דא געלד. ער קאן מיר געבען, זאגט ער, איין אנווייזונג צו באכראכען קיין ווארשא. זאג איך: לאז זיין קיין ווארשא, אבי געלד. זאגט ער, וואס טויג דיר ווארשא? ווארשא איז ווייט. אויב איך וויל, קאן ער מיר געבען, זאגט ער, איין אנווייזונג צו בארבאשען קיין אדעס. זאג איך: לאז זיין אדעס, אבי געלד. זאגט ער מיר נאך א מאל: אויף וואס דארפסט דו אזוי געלד? זאג איך איהם: מסתמא דארף איך; איך זאל ניט דארפען, וואלט איך ניט קומען. בקצור, ער דרעהט זיך אהער־אהין, עס האט איהם אבער געהאלפען ווי א טוידטען באנקעס; איך אז איך זאג געלד איז געלד! געהט ער און נעמט ארויס צוויי וועכסעלעך צו ת"ק קערבלעך אויף סך הכל פינף חדשים, און אויף ש"ן קערבלעך גיט ער מיר איין אנווייזונג צו בארבאשען קיין אדעס, און דאס איבעריגע גיט ער מיר מזומן, וועט מיר זיין, זאגט ער, צו שטייער אויף דער הוצאה. און מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. אי"ה אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. זייט געזונד און לאז גריסען שווער און שוויגער און די קינדערלעך זאלען לעבען איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי. אז איך בין געקומען מיטן אנווייזונג צו בארבאשען, זאגט מען מיר, אז דאס אנווייזונג איז גארניט קיין אנווייזונג. וואס דען איז דאס? ס'איז א סוכה'שער! לאז פריהער אנקומען, זאגען זיי, פון אייער פעטער מנשה דער וואגאן ווייץ, און לאז מען אקארשט די

ווײַ'ן פערקויפען, וועט מען איך דערמאָלט געבען געלד. אַ שענע מעשה נאָר אַ קורצע! האָב איך באַלד אַוועקגעשריבען קײַן קעשענעוו „אַנ'אָטקריטקע" און האָב איהם געשריבען, אַז טאָמער שיקט ער ניט אַרויס תיכף ומיד די ווײַץ, וועל איך איהם קלאַפּען אַ דעפּעש. בקצור אַ שרײַב אַהער, אַ שרײַב אַהין — איך בין אַרומגעגאַנגען אין אײנע יסורים, און ערשט נעכטען איז מיר אָנגעקומען פון קעשענעוו אַ מזומנ'ער הונדערטער און אויף ריי"ש קערבלעך אַ וועכסעלע. אַצינד פערשטעהסט דו שוין, פאַר וואָס איך האָב דיר די גאַנצע צײַט ניט געשריבען? איך האָב גערעכענט, אַז די שי"ן קערבלעך זענען לעזאזל. דערפון זעהט מען אַרויס, אַז אַ מענש טאָר ניט איבערטראַכטען אויפ'ן ערגסטען, ס'איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, וואָס פיהרט אויס. איך האָב דאָס גאַנצע ביסעל מזומנ'ס אַרײַנגעבראָכט אין „לאָנדאָן" אַרײַן, אײַנגעהאַנדעלט אַ רעמעל סחורה, „האָסלעך" און „בעסלעך", און דאַנקען השם יתברך, מע זאָגט אַז ס'איז שוין דאָ רֶוַח!

הנ״ל.

II.

(שיינה שיינדיל פון כתריליווקע צו איהר מאן מנחם מענדל'ן אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר. אז עס האט זיך מיר ווידער אנגערופען די אמאליגע ספאזמע, אויף דיין פעטער מנשה געזאגט געווארען, וואס האט דיר געמאכט אזא שענעם מהק פון די פופצעהנהונדערט קרעפלעך גרן, אזא יאהר, אזא מזל! ווי זאגט די מאמע מיינע זאל לעבען: „געשיקט דורך דער קאץ שלח-מנות". וועכסעלעך וואלט איך ביי איהם נעמען! קריינק וואלט איך ביי איהם נעמען! קדחת אויף פינף חדשים! הערסט דו, הלואי איך זאל ליגען זאגען, נאר כ'האב מורא דו וועסט די איבעריגע קערבלעך נישט אנקוקען ווי דו קוקסט ניט אן די אויערן דיינע, וואס דו האסט זיי פארטראגען אזש אהין קיין אדעס. דיין גליק וואס די מאמע ווייסט ניט פון קיין וועכסעלעך; עס וואלט זיך געטהאן חשך! און דאס, מענדיל, וואס דו שרייבסט, אז דו פארדיענסט דאנקען גאט געלד, איז ביי אונז אלעמען אוודאי זעהר אנגעלעגט. נאר וואס דען, האב דיר אכציג שווארצע יאהר, מיינע שונאים, אז דו שרייבסט שוין יא, שרייב זשע ווי א מענש! פאר וואס זאלסטו ניט ארויסשרייבען אקוראט, וואס איז דאס פאר א מין סחורה אט דאס וואס דו האנדעלסט מיט דעם? ווי טייער לייזט מען דאס אין ארשין? צי אפשר פערקויפט זיך עס אויף דער וואג? פרעג מיך בחרם וואס דאס איז, און מיט וואס מע עסט דאס! הייינט פערשטעה איך ניט, דו זאגסט אז אט האסט דו איינגעקויפט סחורה

און אַט איז שוין דאָ רֶוַח, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה, וואָס וואַכּסט בײַ דיר אַזוי גֶעשמעיה׳דיג? „פּעטשעריצעס, זאָגט די מאַמע, בעדאַרפֿען אויך אַ רעגען”! און אַז ס׳איז דאָ רֶוַח, פאַר וואָס פערקויפסט דו ניט! אויף וואָס וואַרטסט דו? אויף אַ יקרות? און פאַר וואָס שרייבסט דו ניט, וואו דו שטעהסט איין און וואָס עסט דו, עפּיס גלייך ווי איך וואָלט דיר זײַן אַ פרעמדע, ניט קײַן ווײַב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, נאָר עפּיס אַ פאָליובאָוניצע להבדיל, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „אַז אַ קוה געהט אַוועק אין טשערעדע פאַרגעסט זי דעם זײַ געזונד”. מיר דאַכט, דו זאָלסט מיך וועלען פאָלגען, וואָלסט דו געזעהן אויסהאַנדלען זיך וואָס גיכער און קומען בעסער אַהײם מיט׳ן ביסעל מזומנ׳ס, וועסט דו דיר געפינען שענערע געשעפטען, ווי אַט דאָס דאָזיגע... איך זאָל אַזוי וויסען פון קדחת, ווי איך ווייס ווי מע רופט עס, און זײַ געזונד, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דײַן באמת געטרײַע פרוי **שיינה שיינדיל.**

III.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתריליעווקע.

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השי״ת זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אמן.

והשנית זאלסטו וויסען, אז עס איז מיר קיין חדוש ניט וואס דו זפערשטעהסט ניט דעם שכל פון „לאנדאן“, ווארום אז ווי באלד יודען סוחרים, יודען מיט בערד ווייסען ניט ווער עס האט זיי געשלייערט, הייגט לא כל־שכן א יודענע! על כן וועל איך דיך קלאהר מאכען, זאלסט פערשטעהן דאס געשעפט אקוראט. הנה זאלסטו וויסען, אז דאס „לאנדאן“ גופא איז איין איידעלע מאטעריע. פערקויפען פערקויפט זיך עס אויפ׳ן ווארט און זעהן זעהט מען דאס ניט. אלע מינוט בייט זיך עס: אט איז דאס טהייער, אט איז דאס וואלוועל, אט איז „האס“, אט איז „בעס“, דאס הייסט דאס קערבעל דארט אין בערלין אדער עס הויבט זיך, אדער עס פאלט, עס ווענדט זיך אין בערלין; ווי אזוי בערלין זאגט, אזוי איז דאס. עס לויפען די קורסען אויף און אפ משוגענערווייז, עס פליהען דעפעשען אהין און צוריק, און יודען לויפען ארום ווי אויף א יריד, מאכען געשעפטען און ווערען גליקליך און איך אויך בתוכם. עס איז א טומעל, א בהלה, מע קאן דא פערדולט ווערען. אט למשל האב איך נעכטען געמאכט א „סטאלאזש“, מיך געקאסט א פופציגער, איז ער היינט אין דערפריה פונקט זייגער 12 „אויסגערונען“ געווארען. נאר דו ווייסט דאך ניט מסתמא וואס הייסט „מאכען א סטאלאזש“, בעדארף מען דיר געבען צו פערשטעהן. למשל מע גיט אוועק א פופציגער פאר א טאג און יענער „שטעלט א קורס“, קאנסט דו דיר מאכען פונ׳ם סטאלאזש

„צוויי זייטען", היינו 2 „בעסען", אדער 2 „האסען", אדער גאר בלייבען שטעהן און פערקויפען יענעם א „בלינדערעבט" ביז נאך „שלום" („שלום" הייסט ביי אונז אין אדעס פאר נאכט, ווי ביי אייך בין מנחה למעריב). איז ווי באלד דער קורס „שטעהט אפ", איז כפרה דער גאנצער פופציגער — הייסט דאס געמאכט א „סטאלאזש". זאלסט אבער גאר קיין יסורים ניט האבען, זוגתי היקרה, דערלעגען א פופציגער איז דא פון די קלייניגקייטען. השם יתברך וועט העלפען, עס וועט „אוועקגעהן די רעכטע זייט" וועל איך אם ירצה השם פארדינען געלד און א סך! און וואס דו זאגסט מכח דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, האסט דו א גרויסען טעות. דער גוטער יאהר האט אידם ניט גענומען, ער איז נאך א שענער בטוח! לאס איך נאר וועלען אראפגעבען א „סקידקעלע", קאן איך זיי „פארצוקערן". נאר איך וויל נישט. איך זאל דארפען געלד, האב איך גענוג: איך קאן פערהאנדלען א פאר „האסלעך", אדער א פאר „בעסלעך". נאר איך בין קיין בעלן ניט דערויף. איך קאן בעשטעהן בעסער צו קויפען נאך א „סטאלאזש". וואס מעהר „סטאלאזשען" איז אלץ בעסער. אז מע לעגט זיך שלאפען מיט א „סטאלאזש" שלאפט זיך גאר אנדערש! און מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי וואס דו פרעגסט מיך, וואו איך שטעה איין און וואס איך עס, שרייב איך דיר, זוגתי היקרה, איך וויים אליין ניט אויף וואס פאר א וועלט איך בין. די שטאדט אדעס איז אונגעהייער גרויס און אלסדינג קאסט דא טייער, און די הייזער זענען דא הויך ביז'ן הימעל, מע טארף קלעטערן אויף אייזערנע טרעפ א האלבע שעה ביז מע קומט א היים אזש אונטערן הימעל, און א פענסטער'ל א קליינס ווי אין א טורמע. איך בין זיך מחיה, אז ס'ווערט טאג און איך קאן מיך ארויס־האפען פון דער טורמע אהין אין „גרעצק" אריין, און דארטען טאקי עס איך שטעהענדיג, דאס הייסט מע חאפט איבער וואס גאט גיט, ווארום ווער האט צייט זיך אוועקזעצען עסען, אז מע דארף אלע מינוט געוואהר ווערען די קורסען פון בערלין? דערפאר איז דא פרוכטען בזיל

הזול. ווייַנטרויבּען עסט מען דאָ נישט ווי בּייַ איך אין כּתרילעווקע ראש השנה אויף שהחיינו, — דאָ עסט מען ווייַנטרויבּען אַלע טאָג און אין מיטען גאַס, מע שעמט זיך גאָר ניט.

הנ"ל.

IV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיך אָנגעקוקט טאַקי גאָר ווי אַ משוגענעם! לאָס איך אַזוי וויסען, אויף אַ פולער וואָך ניט אויסגערעדט זאָל זיין, פון דער שטאָדט אדעס, ווי איך הויב אפילו אָן צו וויסען, וואָס דו פלאַפּעלסט מיר אין דעם בריף „העם און „באָס" און „דעלעזשאַנס", דער שוואַרצער יאָהר ווייסט אייך דאָרטען! עס פליהען ביי דיר פופציגערס ווי האַלעשקעס, עפּיס איז ביי דיר דאָרטען געלט-שמעלט, הפקר ציבעלעס! אַודאי קאָן מען געהן אין גאָלד ביי אַ זעלכע פּרנסות! איך פערשטעה ניט, חאָטש נעם מיר אראָפּ דעם קאָפּ, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה וואָס מע זעהט זי ניט? אַ קאַץ אין אַ זאַק!?..

הערסט דו מענדיל? מיר געפעלט דאָס ניט. איך בין ביי מיין טאַטען נישט געפּרובט געוואָרען צו אַזעלכע לופטיגע פּרנסות, לאָז מיך גאָט היטען אויף ווייטער אויך, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פון לופט האַפּט מען אַ פערקיהלונג". דו שרייבסט: „אַז מע לעגט זיך שלאָפען מיט אַ דעלעזשאַנס, שלאָפט זיך גאָר בעסער"... ווער לעגט זיך עס שלאָפען מיט אַ דעלעזשאַנס? עפּיס מאָדנע דבורים, טערקיש לשון! און וואָס דו שרייבסט מיר אַז דו קאָנסט פאַרצוקערן דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, איז טאָמער וועל איך אין דעם נ י ט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין אַפּיקורס'טע, ווי די מאַמע זאָגט: „גלויב נישט ביז דו צעהלסט ניט איבער", ווייסט דו וואָס, מענדיל? פאָלג מיך, אַ ווייב, טהו אַ שפּיי אויף דעם אדעס און קום בעסער צו פאָהרען אַ היים, קיין כתרילעווקע. פונפצעהנהונדערט קערבלעך האָסט דו, אַ דירה גיט אונז דער טאַטע זאָל לעבען, קלייטען פערדינגען זיך, היינט וואָס פעהלט דיר נאָך? — צו וואָס בעדאַרף איך ליגען ביי יענעם אין מויל און שונאים זאָלען מומלען,

אז דו האָסט זיך אַהערגעלאָזט קיין אדעס און מיך האָסט דו אװעק־
געװאָרפען, ניט דערלעבען זאָלסט דו דאָס! דערװייל מעג נאָך דיין
אדעס זיין די כפרה פאַר אונזער כתרילעװקע מיט אַלע דיינע הױכע
מױערן מיט די אייזערנע טרעפּ, װאָס מע דאַרף זיך דראַפּען אױף זײ
משוגענערװייז, טאַקי כדאי צוליעב דעם זיך קאַלי מאַכען דעם מאָגען,
װאָס איז? ס'איז אַ זול אױף װײַנטרױבען! װײַנטרױבען דאַרף מען פּרעסען,
פלױמען איז ביטער? ס'איז ביי אונז היינט אַ געװעט אױף פלױמען,
אַ גילדען איין עמער! נאָר עס געהט דיר שטאַרק אָן װאָס ביי אונז אין
דערהיים טהוט זיך. דו פרעגסט אפילו ניט אױף די קינדער װאָס זײ
מאַכען, האָסט שױן גאָר פאַרגעסען אז דו ביזט אַ טאַטע פון דריי
קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, װי זאָגט די מאַמע: „דאַלי אָטשע דאָלי
סערדצע” אַזאַ מכה זאָל זיך דיר זעצען, װי זי איז גערעכט! דערװײַלע
בלייב געזונד און פיעל גליקליך װי עס װינשט דיר דיין באמת געטרײַע פרױ

שײנה שײנדיל.

ה.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען אַז עס געהט אַצינד אַ מורא'דיגער „בעס", האָב איך מיך אָנגעקויפט מיט „לאָנדאָן" ווי אַ פויק, און איך האָב מיך בעוואָהרענט מיט 17 „בעסען" און מיט אַכט „סטאַלאַזשען". היינט בעדאַרף איך אָפּנעמען „דיפּערענצען" עטליכע הונדערט קערבלעך, וועל איך אם ירצה השם ווייטער מאַכען „בעסען". זאָלסט אָנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אַזוי עס ווערען דאָ געמאַכט געשעפטען אויפ'ן וואָרט, וואָלסט דו פערשטאַנען, וואָס הייסט אַדעס; אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ איז דאָ פונקט ווי געמאַכט אַ קאָנטראַקט. איך געה מיר אַרום אין „גרעצק", קום אַריין אין אַ „קאַפע", זעץ מיך אַנידער ביי אַ טישעל און שאַף מיר אַ גלעזעל טיי, צי קאַווע, צי עפּעס אַנדערש, קומט צו געהן איין מעקלער, דער אַנדערער, דער דריטער; מע דאַרף נישט האָבען נישט קיין קאָנטראַקט, נישט קיין קוויטעל, קיין איינגעטונקענע פּען אפילו! יעדער מעקלער האָט ביי זיך אַ ביכעלע מיט אַ שטיפּטעל, נעמט ער אַרויס דאָס ביכעלע, און פערשרייבט אַז איך האָב ביי איהם צוויי „בעסען", און איך נעם אַרויס און צאָהל איהם אָפּ די עטליכע קערבלעך — מחיה! און שפּעטער מיט אַ פּאָר שעה אַז גאָט הייסט, מע ווערד געוואָהר דאָס „טאַקסירעכין" פון בערלין, קומט צו לויפען טאַקי דער איינענער מעקלער און גיט שוין אַ פינפאונצוואַנציגר פון אויבען, און נאָך שפּעטער, אַז מע ווייסט שוין „אָנפאַנג" אויך, שטופּט ער אַ פופציגער, און אַז גאָט וויל צו „שלום", וואַכסט אָן אַ גאַנצער הונדערטער, און אַמאָל קאָן געטאָלט זיין אַז טאַקי צווייהונדערט, און אַמאָל דרייהונדערט אויך, פאַר וואָס ניט? דערויף איז דאָך עס אַ בערזע! אַ בערזע איז אַ שפּיעל, אַ גליק־זאַך. און וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דו גלויבסט נישט אין'ם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, קאָן איך דיר אָנזאָגען אַ בשורה, אַז איך האָב זיי שוין „פאַרצוקערט". אַ סימן האָסט דו: וואו האָב איך גענומען געלד אויף אַזוי פיעל „בעסען" מיט אַזוי פיעל „סטאַלאַזשען"? „סטאַלאַזשען" איז ניט, ווי דו רופסט עס אָן, „רעלעזשאַנסען". רעלעזשאַנסען איז דאָס, וואָס מע פאָהרט אויף דעם קיין ראַדאָמישלי און קיין זשיטאָמיר, און „סטאַלאַזש" איז אַ שטיקעל

פאַפּיער, וואָס יענער שרייבט אָן און חתמ'ט זיך אונטער, אַז ס'וועט קומען „אולטימאַ", דאָס הייסט סוף חודש, איז ער מחויב אַזוי פיעל און אַזוי פיעל פונטען צו דעם און דעם קורס דיר געבען און ביי דיר נעמען. די ברירה, הייסט עס, איז ביי דיר, וואָס דו ווילסט דאָס טהוסט דו: ווילסט דו גיבסט דו, ווילסט דו נעמסט דו. היינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל פון „סטאַלאַזש"? ווען נאָט העלפט רעכטע „וואַריאַציעס" אויף לאָנדאָן און מע טהוט למשל אַ שמועס אויף די בלעטער מכּה מלחמה, פאַלט דאָס רוסישע קערבעל אַראָפּ אין דער'ערד אַריין און דאָס „לאָנדאָן" טהוט זיך מיט אַמאָל אַ רוק, אַז מע דערקענט נישט דאָס פּלאַץ. אָט האָט מען געשמועסט יענע וואָך פון דער איינגעלשער מלכּה, אַז זי איז עפּעס נישט אין בעסטען געזונד, איז באַלד געפאַלען דאָס רוסישע קערבעל און „סטאַלאַזשען" האָבען זיך געגעבען אַ הויב אויף העכער הייזער! איצט שרייבען די גאַזעטען אַז ס'איז איהר בעסער, האָט זיך דאָס רוסישע קערבעל אויפגעהויבען און מע קאָן שוין קויפען „סטאַלאַזשען" וויפיל מע וויל. הכּלל זאָלסט גאָר ניט זאָרגען, זוגתי היקרה, עס וועט אם ירצה השם זיין אַלסדינג, ווי מע זאָגט ביי אונז אין אַדעס, „אין בעסטען אָרדענונג"! אונ מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אין די שפּעטעריגע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה און לאָז גריסען די קינדערלעך זאָלען לעבען און אַלעמען גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: ביי אונז אין אַדעס זענען די היצען אַזוי גרויס, אַז מע ווערד פאַרברענט, און ביי נאַכט ווערד מען צעגאַנגען אַזוי ווי וואַכס. דעריבער אַז סע קומט פאַר נאַכט, ווערד די שטאָדט פּוסט. דער עולם צעפאָהרט זיך אויף די פאַנטאַנען, אויפן גרויסען פאַנטאַן, אָדער אויפן קליינעם פאַנטאַן, אָדער גאָר אויפן „לאַנדזשעראָן". דאָרטען קריגסט דו וואָס דו ווילסט, וואָס דיין האַרץ געלוסט, און קאָנסט זיך באָדען אין ים, און קאָנסט הערען מוזיק, און דוקא אומזיסט אָהן אַ גראָשען געלד!

הנ"ל.

VI.

(שיינע-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם-מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאָט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו וי י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אז איך האָב שוין ווידער צו טהון מיט די ציינער, אויף דיינע אדעסער „דראָנזשיקעס" געזאָגט געוואָרען. איך דארף זיך רייסען דאָ אויף די ציינער און מוטשען מיט די קינדער זיינע, און ער גאָרניט, לעבט זיך אָפּ, ווי גאָט אין אדעס, פאָהרט ארום רייטענדיג אויף „דראָנזשיקעס", באָדט זיך אין „קאָראָטקי וויק" און כלי-זמר שפּיעלען איהם צו. וואָס פעהלט איהם א שטייגער? ווי זאָגט די מאמע: „רייטענדיג וואָלט ער געפאָהרען ביי מיר אויף א בעזעם, ניט אויף קיין „דראָנזשיקעס"! ממה נפשך, ביזט דו א סוחר און האנדעלסט מיט דער שענער סחורה דאָרטען, וואָס מע רופט זי „לאָנדאָן", טאָ האָב איך זינען מסחר, ניט די איינגעלשע מלכּה. האָב בעסער אין זינען דיין ווייב, האָסט א ווייב ביז הונדערט צוואנציג יאָהר מיט קינדערלעך דריי, זאָלען געזונד זיין, ווי זאָגט די מאמע: „האָב אין זינען זיך, ווערסט דו פארגעסען אין יענעם". און וואָס דו שרייבסט מיר פון דיינע גליקען, זאָג איך דיר דעם אמת, עס דרעהט זיך מיר אזש דער קאָפּ! עס גלויבט זיך מיר עפּיס ניט, חאָטש קוילע מיך, אז אָט אזוי פליהען דאָס הונדערטערס גלייך אין די הענד אריין? וואָס איז דאָס פאר א מין כשוף דאָרטען, פערבלענדעניש, צי וואָס? זעה נאָר, אז פון די אלע גדולות זאָלסט דו חלילה דאָס נדן-געלד נישט אנריהרען, וואָרום טאָמער ווערד געמינערט א גראָשען פונ'ם נדן ועט דיר דעמאָלט מעהר נישט אפּגעהן פון דער מאמע זאָל לעבען!... ער זאָל זיך עס אפילו דערמאָהנען, מיר דאכט, דו ווייסט גאנץ גוט, אז איך בי"דארף

האָבען אַ זײַדען מענטעלע װי אין לעבען אַרײַן, און װאָלענס אויף אַ קלײד, און אַ צװײ שטיקלעך מאַראַזעװס זאַנע. אַ מינדסטע נאַרישקײַט בעדאַרף איך איהם אָנזאָגען, אַלײן װײסט ער נעבאַך ניט, דער מח איז איהם אויסגעדאַרט געװאָרען, װי די מאַמע זאָגט: „װער סע שטױסט זיך ניט אַלײן, דעם גיט מען אין זײַט אַרײַן", װי עס װינשט דיר פון טיפען האַרצען

דײַן באמת געטרײַע פרױ שײנה שײנדיל.

VII.

(מנחם-מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה-שיינדיל שתחי׳.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זאי וויסען אז איך האלט שוין וויים, היינו איך האב מיך גוט אריינגעכאפט אין „בעס" אריין און געה שוין אצינד מיט „פעסט-לאנדאן", דאס הייסט איך טהו שוין א געב אדער א ייזה מיט א מאל צעהנטויזענד פונט, צוואנציג טויזענד פונט, נאטירליך מיט א „דעפא". איך האב שוין גרוים קענטשאפט אין די קאנטארען, און עס קאמפעניערט מיר שוין זיצען ביי פ א נ ק א נ י ׳ ן אין דער קאפיי גלייך מיט אלע גרויסע „שפעגעלאנטען" ביי ווייסע טישעלעך פון מירמעל-שטיין, און היים זיך געבען א פארציע מאראזשענע, מחמת ביי אונז אין אדעס איז א מנהג, ווי באלד מע זעצט זיך נאר אנידער, אזוי קומט צו א מענש מיט א פראק און ה יי ס ט מע זאל ה יי ס ע ן געבען מאראזשענע, קאן מען ניט זיין קיין דבר-אחר און מע מוז הייסען געבען; און אז מע עסט אויף די פארציע מאראזשענע, ה יי ס ט ער מע זאל ה יי ס ע ן געבען נאך א פארציע, און אז ניט טאר מען ניט זיצען און מע בעדארף זיך ארומדרעהען אויף דער גאס, איז עפיס ניט שען פאר א שפעגעלאנט, און אגב שטעהט דארט א גאראדאוואי אין לאקערט מע זאל זיך ניט ארומדרעהען אויף דער גאס... יודען בעדארפען דאך אבער זיך יא ארומדרעהען, קלינגען זיי זיך מיט איהם, נארען איהם אפ, אנטלויפען, בעהאלטען זיך אוים ווי ווייט מעגליך, און אז ער חאפט איינעם, טראגט ער איהם אפ ווי איין אבן טוב גלייך אין אוטשאסטאק אריין, ווי איינער רעדט: אט האב איך אייך געבראכט א יודען... און וואס דו שרייבסט מיר אז דו גלויבסט ניט אין גרויסע „וואר-יאציעס" מיט „דעפערענצען" איז א סימן אז דו ביזט שוואך אין פאליטיקע. אט למשל זיצט איינער ביי אונז אין קאפיי; ביי פאנקאני׳ן, רופט מען איהם „נאמבעטע", טאג ווי נאכט רעדט ער פון פאליטיקע און נאר פון פאליטיקע! ער בעווייזט אוים מיט טויזענד ראיות, אז סע׳שמעקט מיט מלחמה. ער הערט, זאגט ער, אלע נאכט הארמאטען שיסען, ניט דא, דארטען ביי די פראנצויזען. די פראנצויזען, זאגט ער, ווען נישט פארגעסען אט דעם

ביסמאַרקען ווייל זיי וועלען לעבען! עס מוז, עס מוז, זאָגט ער, אַרויס־שפּרינגען אין גיכען אַ מלחמה, עס קאָן גאָר אַנדערש ניט זיין! האָרכען נאַמבעטען דרשנ׳ן, בעדאַרף מען פערקויפען וואָס מע האָט, די קאַפּאָטע אויסטהון און קויפען „סטאַלאַושען" און „בעסען", „בעסען" אָהן אַ שעור „בעסען"! און וואָס דו שרייבסט מיר מכח אַ מענטעלע אַז איך זאָל דיר קויפען, האָב איך פון דיינעטוועגען, זוגתי היקרה, בעסער אויסגעקוקט אַ שענערע זאַך, דהיינו: אַ זייגערל אַ גילדענס מיט אַ „מענדעליאָן" און מיט אַ גילדען קייטעל מיט אַ בראָש, און „בראַנזעליעטען" האָב איך געזעהן אין פענסטער, טאַקי ניט וויים פון פאַנקאָני׳ן — זאָג איך דיר פּרימאַ שבפּרימאַ! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. איה״ש אינ׳ם אַנ־דערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די שפּע איז דאָ קיין עין הרע גרוים און יודען זענען דאָ אַזוי פאַרטהאָן אין פּרנסה, אַז מע פאַרגעסט פון שבת און פון יום טוב. פערשטעהט זיך, אַז ביי מיר איז שבת — שבת. עס מעגען פאַלען שטיינער פונ׳ם הימעל, מוז איך מיך שבת דורכגעהן אין שול אַריין. די אַדעסער שוהל מעג מען געהן אָנקוקען. ערשטענס רופט מען דאָס „כאָהר־שוהל", מחמת אויבען געהט זי מיט אַ קאָלפּעק און קיין מזרח איז ניטאָ. אַלע זיצען מיט׳ן פּנים אַ ה י ן. און דער חזן (פיני הייסט ער, שוין איין מאָל אַ חזן!) געהט דוקא געגאָלט די באָרד, נאָר עברי קען ער אַ ביסעל בעסער פון אייער אַלטען דראָנג משה דוד! זאָלסט זעהן, אַז סע קומט צו „בריך שמיה דמרא עלמא", נעמט ער איין אַ מיתה משונה! זיין „מזמור שיר ליום השבת" מעג מען האָרכען אויף בילעטען. אַלע זינגערלעך שטעהען אויסגעשטעלט אַרום איהם אָנגעטהאָן אין קליינע טליתים׳לעך — מחיה! ס׳זאָל זיין צוויי מאָל אין וואָך שבת וואָלט איך צוויי מאָל אין וואָך געגאַנגען הערען פיני׳ן דאַוונען. איך פערשטעה ניט די היגע יודען, פאַר וואָס זיי געהען ניט דאַוונען. און אפילו די וואָס געהען דאַוונען, דאַוונען אויך ניט, זיי זיצען ווי די טאָקען אין די צילינדערס, מיט די פעטע אויסגעפּאַשעטע פּנימער, מיט די קליינע טליתים׳לעך און — שאַ! טאָמער וויל אַ יוד אַ דאַוועץ טהון אַ ביסעל העכער, קומט צו צו איהם דער שמש מיט די קנעפּ, און זאָגט ס׳זאָל זיין שטיל. — מאָרגע יודען אין דעם אַדעס!

הנ״ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד. געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז איך פאַרשטעה ניט, וואָס איז די גדולה, וואָס מע דאַרף זיצען ביי פראַנקאָני'ן, ברענען זאָל זי, ביי מירמעלשטיינערנע טישלעך און פרעסען פון אין דערפריה ביז אויף דער נאַכט דער רוח ווייסט וואָס? אַבי אויסברייגנען געלד? און וואָס איז דאָס פאַר אַ משוגענער דאָרטען ביי אייך אין אדעס, וואָס סע חלומט זיך איהם אַז מע שיסט, געשאָסען זאָל ער ווערען פון גאָט? מלחמות גלוסט זיך איהם! ווי זאָגט די מאַמע: „יענעמס בלוט איז ביי איהם וואַסער". גילדענע זייגערלעך מיט בראַנזילייעטען האָסט דו דערזעהן אין די פענסטער אין אדעס? אַ גדולה אויף דער באָבע! וואָס טויגען מיר דיינע מתנות, מענדיל, וואָס דו זעהסט זיי דורכ'ן פענסטער? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „קרעפּלעך אין חלום איז ניט קיין קרעפּלעך נאָר אַ חלום". דו חאַפּ זיך אַריין בעסער אין אַ קלייט אַריין און קויף מיר אַ שטיקעל וועבעל אויף וועש און מאַדעפּאַלאַן אויף ציכלעך, און אַ פּאָר ביינענע קאָלדרעס, און אַ ביסעל זילבער אין שטוב אַריין און עפּיס נאָך. מאָהל דיר, אַז בליומע־זלאַטע בעדאַרף זיך שוין אַ קענען מיר בלאָזען (אויפבלאָזען זאָל עס זי ווי אַ פּאָחיר!) וואָס איז? זי טראָגט אַ האַלז פּעריל, זאָל נ(אַ)ם איהר טאַקי נור פערשטעהרט ווערען! זי האָט דאָס אַ דאָלי ביי איהר מאַן! לייט האָבען גליק צו אַלסדינג; נאָר איך איינע בין עפּיס אין אַזאַ פינסטערע, וויסטע שעה געבאָרען געוואָרען, אַז אַ מינדסטע זאַך בעדאַרף איך איהם דערמאָהנען! לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי דו האָסט געקויפט נאָך אַ „העס" מיט נאָך אַ „באָס" מיט נאָך אַ דער שוואַרץ יאָהר [illegible] אייך דאָרט, ווי דו רופסט עס אָן. איך זאָג איהם: פאַרקויף דאָס וואָס דו האָסט און צעהל געלד, געהט ער און קויפט נאָך! וואָס האָסט דו

מורא? ווערסט ניט קריגען די סחורה נאכדעם? איך זעה שוין ארויס, וואס דאס איז פאר מסחרים און וואס דאס איז פאר א שטאדט אדעס, אז שבת איז קיין שבת ניט און יום־טוב איז קיין יום־טוב ניט, און דער הזן איז מיט א געגאלטע מארדע, מיינע ווייטאגען אויף זיין קאפ! מיר דאכט אז פון אזא שטאדט און פון א זעלכע מענשען דארף מען לויפען ווי פון איין עפוש, צום סוף ליגט ער דארט און וויל ניט ארויסקריכען, ווי זאגט די מאמע: „דער ווארעם ליגט אין חריין, און מיינט אז ס'איז גאר קיין זיסערס נישטא". לכן שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאלסט זיך גוט באַרעכענען וואס דו טהוסט און אויפהערען הוליען אין דעם זיסען אדעס, ס'זאל אויף דעם קומען א שרפה ווי עס ווינשט דיר דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

יא, זאג נאר, מענדיל, ווער איז אט די „פראנקאני", וואס דו שרייבסט מיר אלץ אז איהר זיצט דארטען טאג ווי נאכט? ס'איז איין „ער" צי א „זי"?...

IX.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאלסט וויסען, אז עס שמעקט שוין מיט גראבע טויזענדער! אז גאט וועט העלפען און דאס „אולטימא" וועט אפלויפען גלאט, וועל איך מאכען א הויפט־טרעפער. איך וועל „איינקאסירען" מיינע אלע „דעפערענצען" און וועל זיך דורכפאהרען אהיים און וועל דיך אם ירצה השם ארויסנעמען אהער, קיין אדעס. א דירה וועלען מיר דינגען אויף דער „רישעליי", איינקויפען שען מעבעל און וועלען לעבען ווי מע לעבט דא ביי אונז אין אדעס. דערווייל האב איך צו טהון ניט פאר דיר געדאכט מיט'ן מאגען; א פנים, דאס מאראזשענע האט מיר פערשאדט... אז איך קום צו „פאנקאני'ן" עס איך שוין ניט קיין מאראזשענע. וואס דען? איך הייס מיר געבען אזא געטרייגק, וואס מע ציהט דאס דורך א שטרוי; ס'איז אי זיס אי ביטערליך, אזוי ווי א מין סאלץ מיט לאקריץ, און מע קאן דאס מעהר ניט פארדייען ווי צוויי, העכסטענס דריי גלעזער; מוז מען זיך די איבעריגע צייט ארומדרעהען אויף דער גאס און האבען צו טהון מיט'ן גאראדאוואי, און דאס איז זעהר נישט אנגענעהם! ער קוקט שוין אויף מיר פון א צייט, נאר מיט חסד, גאט האט מיך ביז אהער אויסגעפיהרט, איך אנטלויף פון איהם אלע מאל אונ בעהאלט זיך אוים. וואס טהוט דען ניט א יוד צוליעב פרנסה? דער אויבערשטער זאל העלפען אז די „רעליזאציע" זאל אפלויפען בשלום וועל איך דיר אי"ה אלסדינג איינקויפען בכפל כפלים, אסך מעהר ווי דו קאנסט זיך גאר פארשטעלען. און וואס דו זאגסט, אז דער גאמבעטע איז א משוגענער, האסט דו א טעות; ער איז נאר א ביסעל א „ספילשלעווער". גאט זאל היטען, עמיצער זאל איהם א זאג טהון אין פאליטיקע ניט אזוי ווי ער וויל; ער איז דעמאלט קאפאל יענעם

צערייסען אויף שטיקלעך ! ער דרינגט, אז היינט־מארגען מוז עפּיס אַרויסשפּרינגען, און דאָס, זאָגט ער, וואָס ס׳איז איצטער מיט אַ מאָל שטיל געוואָרען, איז ערשט אַ בעוויז, זאָגט ער, אויף מלחמה ; „פאַר אַ בערע איז תמיד, זאָגט ער, שטיל״... איך האָב נעכטען געקאָנט פּערקויפען עטליכע „בעסלעך״ מיט אַ צוויי דריי „סטאַלאַזשען״ און פערדינען שען געלד, האָט מיך גאַמבעטע נישט דערלאָזט. „איך וועל אייך, זאָגט ער, דעם קאָפּ צעשלאָגען, טאָמער לאָזט איהר אַרויס אין אַזאַ צייט אַ שטיקעל סחורה פון דער האַנט !״ עס געהט, זאָגט ער, אַ צייט, וואָס אַ „סטאַלאַזש״ פון אַ פופציגער וועט ווערטה זיין רי״ש קאַרבען, און שי״ן, און ת״ק, און טויזענד, און פאַר וואָס ניט קיין צוויי־טויזענד ?... עס זאָל זיין ווי גאַמבעטע זאָגט, חאָטש האַלב ווי ער זאָגט —, ווער איך נתעשר ! איך האָף, אַז איך וועל אם ירצה השם תיכף נאָך דער „ראַליזאַציע״ זיך געבען אַ קעהר איבער צוריק אויפן „האָם״ און וועל אָנהויבען קויפען קערבלעך און געבען „לאָנדאָן״ אויף וואָס די וועלט שטעהט! איך וועל זיי בעווייזען, וואָס הייסט „לאָנדאָן״ און וואָס הייכט קערבלעך ! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור, אם ירצה השם אינ׳ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות, לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך **מנחם מענדיל.**

עיקר שכחתי : וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף פאַנקאָני׳ן (ניט ווי דו רופסט דאָס אָן „פראַנקאָני״) איז דאָס ניט קיין „ער״ און ניט קיין „זי״. ס׳איז אַזאַ קאַפּיי, וואָס מע טרינקט דאָרט קאַווע און מע עסט מאַראָזשענע און מע מאַכט געשעפטען אויף „לאָנדאָן״. לאָס איך דאָס פערמאָגען חאָטש האַלב, וואָס דאָרט ווערד געמאַכט אין איין טאָג !

הנ״ל.

X.

(שיינע־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר
מנחם מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנק אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז די קינדער מאָזלען אַלע דריי און איך שלאָף נישט קיין נעכט, און ער טרינקט דאָרטען קובעבע מיט לאַקריץ. וואָס געהט איהם אָפּ איך בעט אייך, קאָפּוועהטאָג? ער האָט זיך עס אַ ביסעל צעהעצקעט! קיין אדעס וויל ער מיך אַרויסנעמען! ער מיינט אַז ער וועט מיר זאָגען אַדעס, פליה איך באַלד! הערסט דו, מענדיל, זאָלסט דיך עס אַרויסשלאָגען פון קאָפּ, מענדיל, וועסט מיך אַהינצו ניט פאַרנאַרען, זיי רוהיג! מיין באָבעס באָבע איז דאָרטען קיין מאָל ניט געווען און האָט זיך בעגאַנגען אָהן דעם, וועל איך זיך מסתמא אויך אָהן דעם באַגעהן. דו וועסט מיר ניט איינרעדען, מענדיל, אַז איך זאָל דיר אַוועקוואַרפען מיין טאַטע־מאַמע מיט אַלע ליעבע פריינד און זיך אַוועקלאָזען אין דעם וויסטען אַדעס, ברענען זאָל עס דיר אויפן פייער! מעגסט זיך זאָגען, מענדיל, וואָס דו ווילסט, „דיין אדעס“ הויבט מיר נישט אָן צו געפעלען. איך האָב עס פיינט, איך ווייס ניט פאַר וואָס. נאָך מיין שכל נאָך קומט אויס, אַז דו בעדאַרפסט די סחורה דיינע ביסלעכווייז אויספערקויפען און מאַכען דערפון געלד, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פון אַלע מילכיגע מאכלים איז דאָס בעסטע — אַ שטיקעל פליישׁ“ אַי וואָס? טאָמער האָסט דו זיך גענאַרט? פאַר יענעם דאָס גליק! און וואָס דיין משוגענער גאַמבעט (איך זאָג דיר פאָרט, אַז ער איז אַ משוגענער) לאָזט דיך ניט פערקויפען, פערשטעה איך ניט, וואָס געהט׳ס

אִיהם אָן? וואָס אִיז זײַן באַבעֶס דאגה? שפּײַ אִיהם אָן אַ פולעֶן פּנים, וואָס עֶר ווערט דִיר דעֶרצעֶהלעֶן מלחמות! פאָלג מִיךְ, מעֶנדִיל, שנײַד אָפּ, פּעֶרקוִיף אוים ווִי גאָט אִיז דִיר לִיעב! האָסט פּעֶרדִיענט עֶטלִיכעֶ קעֶרבּלעֶךְ? געֶנוּג! בִּיז וואַנעֶט אִיז דעֶר שיעור צוּ חאָליעֶן דאָרטעֶן? נאָר נאָרנִיט, משטײַנסגעֶזאָגט, אִיךְ האָב דעֶן עֶפּיס אוִיךְ אַ ווערטה? אִיךְ בִּין דאָךְ שיינה־שײנדִיל, נִיט בּליומעֶ־זלאָטעֶ; בּליומעֶ־זלאָטעֶ, אַז זִי טהוּט נאָר אַ פּיפּס דעֶם מאַן אִיהרעֶן, ווארפט דאָס מִיט אִיהם דאָס נײַן־יאָהרִיגעֶ קדחת! למען השם, מעֶנדִיל סעֶרדצעֶ, פּעֶרקוִיף און פּאַק זִיךְ אִין וועֶג ארײַן. פּעֶרגעֶס נאָר נִישט אַ טוּץ געֶשטִיקטעֶ העֶמדעֶר פוּן מײַנעֶטוועֶגעֶן, סאַמעֶט אוִיף אַ מלבוש פוּן דעֶר מאַמעֶנסוועֶגעֶן, לאָז זִי אוִיךְ געֶדעֶנקעֶן, ווען דער אִיידעֶם אִיהרעֶר אִיז געֶוועֶן אִין אדעֶס און געֶהאַנדעֶלט מִיט משוגעים; צִיץ אַ שטִיקעֶל פוּן הײַנטִיגעֶ מוּסטעֶרן, און, אַז עֶס וועֶט קרִיכעֶן אִין טשעֶמאָדאַן ארײַן, אַ בִּיסעֶל גלאָזוואַרג, און דאָס אִיבעֶרִיגעֶ דאָרטעֶן ווִי דוּ פּעֶרשטעֶהסט, און קוּם צוּ פאָהרעֶן אַ הײם, לאָז אוִיפהעֶרעֶן דִי וועֶלט מִיר שטעֶכעֶן דִי אוִיגעֶן און שוואַרצעֶן דאָס פּנים, און לאָם אִיךְ זעֶהן, אַז דוּ זאָלסט מִיךְ נִיט פאָלגעֶן, אזא מכּה מײַנעֶ שונאים ווִי דוּ וועֶסט מִיךְ פאָלגעֶן, ווִי עֶס ווִינשט דִיר פוּן טִיעפעֶן הארצעֶן דײַן באמת געֶטרײַעֶ פרוִי

שיינה שיינדיל.

XI.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע)

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זיי וויסען, אז דאָס „אולטימאַ״ איז אָנגעקומען און ס׳איז געוואָרען איין איבערקעהרעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! פון דער גרויסער „וואַריאַציע״, וואָס איך האָב אויף איהר אַרויסגעקוקט ווי אויף משיח׳ן, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. ביסמאַרק, שמועסט מען, האָט זיך צוגעקיהלט, בעקומען דעם קאַטער, איז אין דער פּאָליטיקע געוואָרען אַ מהומה, מע ווייסט ניט וואָס מע טהוט זיך. לאָנדאָן איז טאַקי געוואָרען מיט געלד גלייך און דאָס קערבעל איז טאַקי געפאַלען אין שאול תחתיה אַריין, און ס׳איז אוועק אַ מורא׳דיגער „בעס״! וועסט דו דאָך פרעגען: וואו זענען מיינע בעסען מיט מיינע סטאַלאַזשען? איז דער תירוץ: די בעסען זענען ניט קיין בעסען, די סטאַלאַזשען זענען ניט קיין סטאַלאַזשען, קיינער וויל ניט נעמען, קיינער וויל ניט געבען און רוף מיך קנאַקניסעל! און ווי אויף צו־להכעיס האָב איך געשטעקט מיט מיין סחורה אַלץ ביי אַ זעלבע מענשלעך, וואָס מיט איין קוועטש זענען זיי דערשטיקט געוואָרען. הכלל, עס איז אַ שרפה, אַ מגפה, גאָר נישט צו דערקענען דעם פּלאַץ! אוי, ווען איך קעהר זיך איבער מיט איין טאָג פריהער? נו געה, זיי אַ נביא! אַלע לויפען אַרום ווי די פער׳סמ׳טע מייז; עפּיס אַ מהומה אויף איטליכען בעזונדער; אַלע שרייען „לאָנדאָן״! וואו איז מיין „לאָנדאָן״? געב מיר דאָס „לאָנדאָן״! „לאָנדאָן״ „לאָנדאָן״! נאָר ווער מיר לאָנדאָן? וואָס מיר לאָנדאָן? עס פליהען פעטש, פייגען, אין טאַטענס טאַטען, און איך אויך בתוכם...

דער שפיץ — ס'איז א פנים גאר נישטא קיין „לאנדאן" אין ערגיץ ניט. — הכלל, זוגתי היקרה, ס'איז ביטער און פינסטער, איך האב אוועקגעגעבען דאס גאנצע פערדיענסט, מיט'ן קרן, מיט'ן צירונג, וואס איך האב דיר איינגעקויפט, אפילו די קאפאטע די שבת'דיגע אויסגעטהאן און פארזעצט — און דאס איז אלסדינג אריין אהין... און איך געפין זיך איצט אין אזא טרויעריגע לאגע, וואס איז אין לשער, און אהיים בייגק איך אזוי, אז ממש עס געהט מיר אויס דאס חיות! איך פערשעלט מיר דאס געביין הונדערט מאל א טאג. בעסער וואלט איך זיך אויסגעבראכען א פוס, איידער איך בין געקומען אהער אין אדעס, וואו א מענש האט קיין שום „ווערדע" נישט; א מענש קאן דא געהענדיג שטארבען אין מיטען גאס און קיינער וועט זיך אפילו ניט אפשטעלען א קוק טהון. וויפיעל מעקלערס האבען געלעבט ארום מיר, אפגעלעקט א ביינדעל, און היינט דערקענען זיי מיך שוין גאר ניט! פריהער האב איך דא געהאט א נאמען „דער כתרילעווקער בלייכרעדער", און היינט מאכען זיי פון מיר חוזק טאקי, די מעקלערס אליין. זיי זאגען, באשר איך פערשטעה ניט דאס געשעפט; „לאנדאן", זאגען זיי, בעדארף מען פערשטעהן". וואו זענען זיי געוועזען פריהער די חכמים? — מע רעדט שוין גאר קיינער ניט פון מיר, גלייך ווי איך וואלט גאר געוועזען א געשטארבענער, הלואי וואלט איך טאקי געשטארבען, איידער צוזעלבעם דערלעבען! און ווי אויף צו להכעיס, זיצט אט דער גאמבעטע ימח שמו זאל ער ווערען און הערט ניט אויף צו גרייגערן אין די אויערן מיט זיין פאליטיקע: „הא? זאגט ער, האב איך אייך געזאגט א בעם?" — „וואס קומט מיר ארויס, זאג איך, פון אייער בעם, אז מע גיט מיר ניט, זאג איך, קיין לאנדאן?" לאכט ער און זאגט מיר: „ווער איז אייך שולדיג; די בערזע, זאגט ער, דארף מען פערשטעהן, און אז מע קאן ניט האנדלען מיט „לאנדאן" דארף מען, זאגט ער, האנדלען מיט אתרוגים"... איך זאג דיר, זוגתי היקרה, ס'איז מיר אזוי נמאס אט דאס אדעס, מיט דער היגער בערזע, מיט דעם פאנקאני, מיט די אלע מענשלעך! איך וואלט געלאפען אין דער וועלט אריין! און מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. אם ירצה השם אין די ווייטערע בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. און גריס די קינדערלעך אלע און שווער און שוויגער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שבחתי: דאָ אין דעם אַדעס איז אַ מנהג, אַז עמיצער דאַרף אַ גמילות חסד, גערט ער נישט צו אַ שכן, צו אַ קרוב אָדער צו אַ בעקאַנטען, ווי למשל ביי אונז אין כתריעלעווקע; נישט מחמת מע פוילט זיך געהן, נאָר פּשוט מע ווייסט פריהער, אַז יענער וועט ניט שטעקען; מע נהנט ניט און שוין! וואָס זשע טהוט מען פאָרט, אַז מע דאַרף? איז געמאַכט געוואָרען אַ „לאָמבאַרד", וואָס גיט אַרויס געלד וויפיעל דו ווילסט, אַבי נאָר דו ברענגסט אַ רעכטען משכון: גאָלד איז גאָלד, זילבער איז זילבער, מעש איז מעש, און אַ מלבוש, און אַ סאַמאָוואַר, און אַ בייַנקעל, און אפילו די בהמה אַז דו ברענגסט צו פיהרען ניט מען דיר אויך אַרויס אויף איהר, געלד. דער חסרון איז נאָר וואָס זיי שאַצען אַלסדינג זעהר וואָלוועל, בחצי חנם! דערפאַר האָבען זיי אַ מעלה: פריצענט נעמען זיי געשמאַקע, בייסענדיגע, אַזוי אַז דאָס פריצענט עסט אויף דאָס קרן, מוז מען אַלע צוויי וואָכען מאַכען דאָרט אַ „לעציטאַציע", דאָס הייסט, מע פערקויפט אויס די איבערגעבליבענע משכנות און מענשען האַנדלען מציאות, מאַכען דערפון אַ שען קערבעל. ווען איך בין איצטער ביי געלד, וואָלט איך געקאָנט אַ האַנדעל טהון אויפ'ן לאָמבאַרד און אומקעהרען מיין היזק אפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק... נאָר געה מאַך! אָהן געלד זאָל מען גאָרניט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט, און טאָמער איז מען געבאָרען געוואָרען, זאָל מען בעסער שטאַרבען... איך קאָן מעהר ניט שרייבען. שרייב מיר פון דיין געזונד און וואָס מאַכען די קינדערלעך זאָלען לעבען און גרים שווער און שוויגער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך

הנ״ל:

XII.

(שיינה-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַנן מנחם-מענדיל אין אַדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, נאַרישער לעקיש, זעה וואָס דו האָסט געטהאָן! וועלכער רוח האָט דיך גאָר געטראָגען קיין אַדעס? וואָס האָסט דו דאָרטען אָנגעשמעקט אַזעלכעס? געבראָטענע פויגעלעך האָט זיך איהם פערגלוסט! „לאָנדאָן"! מאַראָזשנעווע! קעבעבע מיט לאַקריץ! האָסט דערהערט, אַז מע זעצט דיר אָן אינ'ם „לאָנדאָן" אַריין, פאַר וואָס זשע האָסט דו ניט געזעהן בעצייטענס אָפּצוזוכען אויף פּראָצענטען, דו בהמה, ווי עס פיהרט זיך צווישען סוחרים? וואו איז מענשען? וואו איז אַ רב? אין גאָטעס ווילען, וואָס איז דאָס פאַר אַ תירוץ אילטימאַ-שמולטימאַ? האָסט געקויפט סחורה, וואו איז די סחורה? ! אוי אַזאַ־נ־אומגליק! דאָס האַרץ האָט מיר אָבער געזאָגט, אַז פונ'ם אַדעס, ברענען זאָל דאָס, וועט קיין גוטס ניט אַרויס! איך שרייב איהם: פאָהר אַוועק, מענדיל, טהו אַ שפּיי אויף זיי מיט זייער „לאָנדאָן", עס זאָל אויף דעם קומען אַ חלי־רע, רבונו של עולם! אַנטלויף, זאָג איך איהם, אַנטלויף מענדיל, ווי זאָגט די מאַמע: „אָרעמער דאַך, וואָס קנאַקסט דו?" — נייזש, הערט ער מיך ניט, וואָרום איך בין דאָך שיינה שיינדיל, אַז אַך און וועה איז מיר, ניט בליומע-זלאַטע. אוי, די מאַמע מיינע איז טאַקי אַ חכמה, זי טענה'ט מיט מיר כסדר, אַז אַ מאַן טאָר מען נישט נאָכגעבען די שמד, אַז מע בעדאַרף אַ מאַן האַלטען אין די הענד אַזוי אַז ער זאָל פיהלען, אַז ער האָט אַ

ווייב! נאָר גאָר, אַז ס׳איז בײַ מיר אַזאַ טבע, איך קאָן ניט זײַן אַזוי גראָב, ווי בליומע-זלאַטע; איך קאָן זיך נישט שעלטען, אַרײַנלעגען אַ מאַן אין דער ערד אַרײַן אַזוי ווי זי, איך קאָן ניט! זאָלסט האָבען בליומע-זלאַטען, ניט דערהאַרען זאָל זי, פאַר אַ ווייב, וואָלסט דו שוין געוואוסט וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען! און וואָס דו זאָגסט מכה שטאַרבען, חכם איינער, ביזט דו אַ גרויסער נאַרר: אַ מענש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבען, אַ מענש נעמט זיך ניט אַליין דעם טוידט. און אַז מע ווערט אָן דאָס נדן, בעדאַרף מען זיך שוין טאַקי אַ מעשה אָנטהון? דו נאַר איינער, וואו שטעהט דאָס דען אָנגעצייכענט, אַז מנחם-מענדיל בעדאַרף האָבען געלד? און מיט געלד איז מנחם-מענדיל דען ניט דער אייגענער מנחם-מענדיל וואָס אָהן געלד! שוטה! דו ווילסט געהן קעגען גאָט? זעהסט דאָך, אַז ער הייסט ניט, הײַנט וואָס פילדערסט דו? אַ שענע רײַנע כפרה! לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי גזלנים האָבען דיך בעפאַלען אין מיטען וואַלד, אָדער ביזט קראַנק געלעגען און חלילה פערקרײַנקט דאָס נדן צו אַלדע שוואַרצע יאָהר! דער עיקר זאָלסט ניט זײַן קײַן יורענע מענדיל! פערלאָז דיך אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער איז אַ זן ומפרנס. קום צו פאָהרען אַהיים, וועסט דו זײַן אי״ה אַ גאַסט בײַ די קינדער... איך שיק דיר אויף דער הוצאה עטליכע קערבלעך, און זעה, מענדיל, זאָלסט נישט געהן אויף קײַן „לעסטאַציעס" און נישט האַנדלען מיט קײַן אַלטע שמאַטעס, נאָך דאָס געהט דיר אָפּ! למען השם, באַלד ווי דו וועסט בעקומען מײַן בריעף מיט׳ן געלד, זאָלסט דו זיך אויפזעצען און אָפּגעזעגענען זיך מיט אַדעם, און ווי באַלד דו וועסט נאָר אַרויספאָהרען פון שטאָדט, אַזוי זאָל עס זיך אָנצינדען פון אַלע פיער זײַטען און עס זאָל ברענען און פלאַקערן, שרפה׳נען און פערשרפ׳הט ווערען, ס׳זאָל פון דעם ניט בלײַבען קײַן שריד ופליט, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינה שיינדיל.

ענדע פונ׳ם ערשטען בוך.

II.

פּאַפּיערלעך.

(יעהופּעצער בערזע).

פאַפּירלעך.

יעהופּעצער בּערזע).

I.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון׳ם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זאָלסט וויסען אז איך בין שוין ניט אין אדעס, איך בין אין יעהופּעץ (אויך אַ שענע שטאָדט, לאָם איך האָבען אזאַ יאָהר!) און האַנדעל שוין מעהר נישט מיט קיין ווינט, מיט קיין לופט, מיט קיין „לאָנדאָן" — איך האָב שוין היינט, ברוך השם, אַביסעל אַ לייטישער געשעפט אין האַנד, אַ קאַראַנטנע געשעפט, אַ פּאַפּיר־געשעפט, דאָס הייסט איך האַנדעל מיט „פּאַפּירלעך" האַנדעל איך. וועסט דו דאָך מיך פרעגען, ווי קום איך קיין יעהופּעץ? דאַרף איך דיר דערצעהלען, זוגתי היקרה, אַ גאַנצע מעשה, און בעטען דיך, זאָלסט קיין פּאַראַבעל ניט האָבען, וואָס איך האָב דיר אזאַ צייט קיין בריעף ניט געשריבען, ס׳איז פּשוט ניט געווען וואָס צו שרייבען, און חוץ לזה האָב איך גערעכענט אָט — אָט פאָהר איך אַהיים, און גאָט איז יודע דעם אמת, ווי ווייט עס האָט מיך געצויגען אַהיים, נאָר ס׳איז אַ פּנים מן השמים מיר אָנגעצייכענט געוואָרען, אַז איך זאָל מגולגל ווערען קיין יעהופּעץ און זאָל האַנדלען מיט „פּאַפּירלעך". איך שווער דיר, זוגתי היקרה,

ביי מיין לעבען, אז איך בין שוין געוועסען אין וואגאן צו פאָהרען קיין כתרילעווקע, בעדאַרף איך מיך באַגעגענען מיט איינעם איין אַדרעסער שפּעגעלאַנט, וואָס פאָהרט קיין יעהופּעץ. וואָס טהוט ער, פרעג איך איהם, אין יעהופּעץ? זאָגט ער מיר: ער האַנדעלט מיט פּאַפּירלעך. וואָס הייסט דאָס פּאַפּירלעך? גיט ער מיר צו פערשטעהן, אַז „פּאַפּירלעך" איז ניט קיין „לאָנדאָן", וואָס העגנט אָפּ פון בערלין און פון ביסמאַרקען און פון דער איינגעלשער מלכה. פּאַפּירלעך — דאָס איז אַזאַ מין געשעפט, וואָס ווענדט זיך נאָר אין פּעטערבורג און אין וואַרשאַ. היינט האָט דאָס נאָך אַ מעלה: ס'איז אַ זאַך וואָס מע קאָן דאָס זעהן, אָנטאַפּען מיט די הענד, ניִשט אַזוי ווי „לאָנדאָן", וואָס ס'איז נאָר אַ דמיון, אַ מין חלום. היינט האָט ער מיר גענומען אָפּלויבען די שטאָדט יעהופּעץ מיט די יעהופּעצער שפּעגעלאַנטען אין טאָג אַריין: ס'איז גאָר לא זו הדרך, זאָגט ער, אידעלע מענטשען, ער וועט ניט אָוועקגעבען, זאָגט ער, קיין צעהן אויסגעפּאַשעטע אַדרעססיטען פאַר איין יעהופּעצער שפּעגעלאַנט! הקצור, דער פּאַרשוין האָט מיך אַזוי צענומען, אַז איך בין אַ בעלן געוועזען, איך פאָהר דאָך במילא פאַרביי פּאַסטאָוו, וועל איך מיך אַראָפּכאַפּען שוין קיין יעהופּעץ אויף אַ טשיקאַוועסט אָנקוקען די היגע בערזע מיט די היגע שפּעגעלאַנטען און, ווי גאָט פיהרט, בעדאַרף איך אָנטרעפען אַ קוראַט אויף אַזאַ צייט, וואָס עס געהט אַ מורא'דיגער בעם אויף פּאַפּירלעך, און „פּרעמיעס" פאַרקויפען זיך בחצי חנם, קיין סך געלד אַריינלעגען דאַרף מען ניִשט, האָב איך מיך מישב געווען, איך וועל מיך אַ שפּיעל טהון, אולי ירחם, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער וועל איך חאַפּען „פון אויבען", וועל איך האָבען צושטייער אויף הוצאות. און דער אויבערשטער האָט רחמנות געהאַט, „פּאַפּירלעך" האָבען זיך אַ הויב געטהאָן, און איך האָב מיינע פּרעמיעס פאַרקויפט מיט רְוָחים און געקויפט אַ פּאָר פרישע פּרעמיעס, און האָב ווידער געחאַפּט פון אויבען און האָב מיך אַרויפגעשלאָגען אויף שענע עטליכע הונדערט קערבלעך און דוקא מזומנע. האָב איך מיך מישב געווען, דאַרף איך צאָהלען יענעם „פּרעמיעס", אַ מעהר איך וועל מיר אַליין „איינגאַזשירען" מזומנע „פּאַפּירלעך", און בין אַוועק דורך אַ קאַנטאָר קיין פּעטערבורג און האָב מיר צענויפגעשבעלט אַ „פּאָרטעפעל" פון כל מאמינים שהוא: „פּוטיוויל" מיט „טראַנספּאָרט", מיט „וואָלגע" מיט „מאַלצעווער", וכדומה אַזעלכע אַקציעס, וואָס הויבען זיך, און דאַנקען השם יתברך איך וואַכס! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אי"ה אַנדערן בריעף וועל

איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. לאָז גריסען די קינדערלעך אַלע און שווער און שוויגער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: אז דו וועסט מיר שרייבען, זאָלסט דו מיר שרייבען אויף מיין נאָמען קיין בויבעריק, מחמת אין יעהופעץ טאָר איך ניט זיין... דרעה איך מיך אַרום דעם גאַנצען טאָג אויף „קרעשטשאַטעק" ביי דער בערזע און קומט ביי נאַכט, חאַפּ איך מיך אַראָפּ קיין בויבעריק, דאָרט זיצט די גאַנצע חברה „שפּעקולאַנטען" אויף די דאַטשעס און מע שפּילט אַ גאַנצע נאַכט אין קאָרטען (זכרים מיט נקבות אינאיינעם — אַזוי איז דאָ דער מנהג...) און גאַנץ פריה לויפען אַלע קיין יעהופעץ און איך אויך בתוכם.

הנ״ל.

II.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַנן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם מענדיל נ״י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, מיינע שונאים זאָלען אַזוי כח האָבען צו לעבען, רבונו של עולם, ווי איך האָב כח שוין צו שרייבען דיר אפילו אַ בריוועל, אַז קוים וואָס איך פּלאָנטע מיט די פיס; ס'איז גאָר אַ סברא, אַז איך וועל דאַרפען אַ „רעפּעראַציע״, אַזוי זאָגט דער נייער דאָקטאָר, געזאָגט זאָל איהם ווערען צרות מיט פּרעה'ס שלעק! ער מיינט, ער וועט ביי מיר צאַפּען קערבלעך! און פון וואָס, מיינסט דו, איז דאָס מיר געקומען? נאָר פון גריזאָטע, נאָר פון אַ האַרצוועהטאָג. סטייטש איך שיק דיר אַרויס אויף הוצאות און זאָג דיר אָן, זאָלסט קומען אַ היים, נעמסט דו און פאָהרסט אַראָפּ קיין יעהופּעץ — ביזט דו ניט ווערטה, מע זאָל דיך באַגראָבען אַ לעבעדיגען? הײַנט דער בזיון! די חרפה פאַר דער וועלט! ווי זאָגט די מאַמע: „שנייץ די נאָז, שמיר דאָס פּנים״... מסחרים! געשעפטען! איך האָב אַלץ געמיינט, אַז דאָס שענע „לאָנדאָן״ האָט שוין יאָ איינגענומען אַ מיתה משונה, וועל איך אויך שוין אויפגערעכט ווערען, און ער וועט קומען אַהיים חאָטש מיט'ן לעבען, דער זיסער ברויטגעבער מיינער, וואָס לאָזט זיך אויס דער סוף? אַ נייער חלום, אַ וויסטער, אַ פינסטערער „יעהופּעץ״! פּאַפּירלעך״! נאַ דיר אַזאַ משא ומתן! יודען זאָלען גאָר האַנדלען דער שוואַרץ יאָהר ווייסט מיט וואָס, מיט שטיקלעך פּאַפּיר!... איך לייען דיין בריוועל, בעלי היקר, און קלעהר מיר בשעת מעשה: ליעבער פאָטער האַרציגער

געטרייער! צי דו ביזט חלילה משוגע, צי איך בין ניט ביי אלע געדאנקען? עפּיס רעדסט דו מיט מיר טאטערש: „פּאפּירלעך"... „פּייטערבארג"... „קרעשטשאטעק"... „פּארטעפּעל"... עפּיס א קליפּה, א ניט־גוטער האט זיך אין איהם אריינגעהאפּט, ביי טאג איז ער אין יעהופּעץ און ביי נאכט איז ער אין בויבעריק מיט די מאנסבילען און מיט די ווייבער אינאיינעם... וואס טהוסט דו ביי נאכט אין בויבעריק? וואס טראכסט דו זיך? ממה נפשך, ווילסט מיך ניט, קום צו פאהרען און גט מיך אפּ; אלא ניט, פאהר שוין בעסער אוועק צו אלדע שווארצע יאהר קיין אמעריקע, ווי יוסיל לייב־אהרנ'ס, און לאם איך חאטש ניט וויסען וואו דיין געביין איז אהינגעקומען, אויב ס'איז מיר שוין יא באשערט צו בלייבען איין אייביגע עגונה מיט קליינע קינדער פּיסקליאטעס! נאר אזוי לאנג קרייִנקען מיינע שונאים, דיין טרפה'נע הצלחה וואס איך קאן אצינד צו דיר ניט פאהרען; איך בין משטיינסגעזאגט אזוי געשטראפט, אז איך מוז גאר ליגען צום בעט, ווי זאגט די מאמע מיינע זאל געזונד זיין: „אז מע האט ניט קיין פינגער קאן מען קיין פייג ניט שטעלען" א ניט וואלט איך באלד ניי דיין שענעם בריעף אראבגעפאהרען צו דיר קיין יעהופּעץ און וואלט דיך שוין אראפּגעבראכט א היים; איך וואלט דיר געוויזען, אז א ווייב איז א ווייב. אי וואס, איך האפּ זיך ארוים א מאל מיט א הארב ווארט? איז דאס גאר מחמת גריזאטע און ניט אויף לאנג. ווי זאגט די מאמע: „א שוועבעלע צינדט זיך גיך אן און ווערט באלד פערלאשען", ווי עס ווינשט דיר דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

III.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתריליעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום השי״ת זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אמן.

והשנית זיי וויסען אז דער ענין פון פאפירלעך איז ניט ווי דו מיינסט טאקי פאפיר ממש. עס רעדט זיך נאר אזוי פאפיר, מיינען מיינט מען גאר אקציעס, פייטערבארגער אקציעס, למשל: „פוטיוויל", „טראנספארט" „וואלגע" „מאלציווער" וכדומה; דאס איז אזעלכע פאבריקעס, וואס עס ארבייט זיך דארטען אייזענבאהנען אויף אקציעס, דאס הייסט, מע לאזט ארויס אקציעס אויף א הונדערטער און מע צאהלט פאר זיי דריי, ווארום מע גיט „דעווענדענט"; וואס מעהר „דעווענדענט" איז אלץ בעסער; נאר כפי אזוי ווי עס ווייסט קיינער נישט פאו׳ן יאהר, וואס פאר א „דעווענדענט" מע וועט ארויסגעבען, לכן געהט מען בלינד און מע קויפט און מע קויפט; און דערפון ווערד א „האס", דאס הייסט פאפיר שטייגט און יודען פערדינען געלד און איך אויך בתוכם. זאלסט אנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אזוי קליינע מענשעלעך, מעקלערס, ארעמע לייט זענען פלוצים מיט אמאל אויסגעוואכסען, געווארען גבירים אדירים! מע זיצט שוין אויף „דאטשעס" אין בויבעריק, מע פאהרט זיך בארען קיין „אויסלאמד", זייערע דאמעס געהען איינגעטונקען אין גאלד און אין סאמעט, די קינדער פאהרען ארום אויף „לעסעפעדען", אין שטוב האלט מען „גובערנאנטקעס", מע רעדט „אויף פראנצויזיש" און מע שפיעלט „פיאנע", מע עסט „איינגעמאכטס" און מע טרינקט „ווישניק", א קערבעל איז א ממזר, ס'איז חי געלעבט און אנ'עק, און אלץ פון די „פאפירלעך"! אז עס קומט דער טאג, זאלסט דו זעהן וואס עס טהוט זיך אויף „קרעשטשאטעק"; פול און פול מיט יודען! נאר וואס איז דאס חדוש? אז פון די קאנטארען טרייבט מען, און אויף דער גאס לאזט מען ניט שטעהן, ווילט זיך איטליכען וויסען וואס פריהער — איז חשך! חשך! אט איז היינט אנגעקומען פון פייטערבורג „פוטיוויל" הונדערט אכט און זיבע־

ציג; נו, ווי אזוי קויפט מען נישט קיין פוטיוויל? צי למשל „מאלצעווער", זאגט מען, זענען אנגעקומען שוין דרייצעהנהונדערט פופציג; זאל מען ניט קויפען קיין מאלצעווער? אז אלע טאג, אלע טאג שפריגגט עס ארויף! אויף מיין „פוטיוויל", ברוך השם, שטעהט מיר איצטער צו פערדינען שענע עטליכע הונדערטער! נאר אזוי לאנג שמייסט מען זיי ווי לאנג איך וועל זיי פערקויפען! אדרבה, איך רעכען נאך צוקויפען א ק"ן שטיקלעך „פוטיוויל" מיט א פינף „מאלצעיוער" מיט נאך אביסעל „וואלגע", און אז גאט וועט שענקען דאס לעבען—צו קויפען אביסעל „טראנספארט", מחמת מע שרייבט פון פעטערבורג, מע זאל למען השם קויפען „טראנספארט"! אלע האבען דא טראנספארט: יודען, ווייבער, דאקטוירים, מלמדים, משרתים, דינסטען, בעלי מלאכות — ווער האט ניט קיין „טראנספארט"? דא, אז א יוד בעגעגענט זיך מיט א יודען, איז דער ערשטער ברוך הבא: „ווי אזוי איז היינט „טראנספארט"? קומסט אריין אין א רעסטאראציע, בעגעגענט דיך די בעל הביתטע: „ווי טייער איז היינט „טראנספארט"? געהסט דו קויפען א פעקעל שוועבעלעך, פרעגט דיך דער קרעמער: „ווי טהייער איז היינט „טראנספארט"? הכלל, יעהופעץ איז טאקי א מקום פרנסה. אלע „שפעגעלירען", אלע וואכסען, אלע פערדינען געלד און איך אויך בתוכם; נאר מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור, אי"ה אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות, לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, גריס אלעמען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו פרעגסט, וואס טהו איך ביי נאכט אין בויבעריק, האב איך דאך דיר שוין געזאגט, אז יעהופעץ איז א שטאדט, וואס א יוד טאר דארט ניט זיין, סיידען א „פערוועגעלדיע". אז איך וועל זיך אפוויקלען מיט מיין „פארטעפעל" און וועל זעהן די אונטערשטע שורה, וועל איך אריינטראגען „געלדיע" וועל איך מעגען זיין אין יעהופעץ גלייך מיט אלע. לעת עתה מוז מען זיך אויסבעהאלטען, און קיין בעסערע באהעלטעניש ווי בויבעריק איז ניטא, ס'איז איין ערטעל פון דאטשעס, פארהאן א סך דאטשניקעס, די דאטשניקעס לויפען, לויף איך אויך — היינט פארשטעהסט דו שוין?

הנ"ל.

IV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז בײַ אונז האָט זיך געטראָפען איין אומגליק מיט אַ גליק אינאיינעם, אונזער משה הערשעלי האָט איינגעשלונגען אַ קאָפּיקע! איך בין געקומען פונ'ם מאַרק, פרייטאָג איז דאָס געווען, געקויפט פיש, פרישע, צאַפּעלדיגע, זיך נאָך געוואָרפען, און דאָס קינד שרייט, ווערד צעריסען! איך שלאָג דאָס, איך הרג'ע דיים — עס האַלט אין איין שרייען! „וואָס ווילסט דו? שלים מזל! באַשעפעניש! נאַ דיר צרות מיינע! נאַ דיר אַ קאָפּיקע! נאַ דיר בויכווייטאָג!" קוים מיט צרות אַנשוויגען געוואָרען, אין עטליכע מינוט אַרום, איך טהו מיך אַ חאַפּ: „משה הערשעלי! וואו איז די קאָפּיקע?" „ניטאָ טאַפּעטע" — מאַכט ער צו מיר און ווייזט מיט'ן הענטעל אין מויל אַריין. איינגעשלונגען? אַ צרה איז מיר! אַ שלאַק איז מיר! איך נעם דאָס קינד, איך קוק דעם אין מויל אַריין, וועה און ווינד איז מיר! משה הערשעניו! נשמה מיינע! מיר זאָל זיין פאַר דיינע ביינדעלעך! זאָג וואו האָסט דו אַהינגעטהון די קאָפּיקע? איך טרייסעל איהם, איך שלאָג איהם, קנייפּ איהם, מאַך איהם ברוין און בלוי—ער שרייט אין איין קול: „ניטאָ, האַם טאַפּעטע, האַם!" בקצור איך האָב איהם געבראַכט צום דאָקטאָר, האָט ער געהייסען, מע זאָל איהם געבען קאַרטאָפּלעס. צוויי טאָג האָט מען דאָס קינד נעבאַך געמוטשעט, געשטאָפּט מיט גוואַלד, נישט קיין מילך, נישט קיין טרונק וואַסער, נאָר קאַרטאָפּלעס, — איך האָב געמיינט, ס'איז איין עק פון מיין קינד! ערשט אויפן דריטען

טאָג, איך נעם אויפראַמען די שטוב, איך טהו אַ קוק אין בעט אונטערן קישען — ליגט ניט די קאָפּיקע? דאָקטוירים זאָלען אַזוי וויסען פון זייער געזונד ווי זיי וויסען, ווער עס האָט זיי געשלייערט! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ רעשטעל צו די צרות“. איך דאַרף האָבען צו טהון מיט זיינע קינדער, מיט דאָקטוירים, מיט רוחות און מיט שדים, און ער, דער גאָלדשפּינער, גאָרנישט, פליהט אַרום פון אַדעס קיין יעהופּעץ, פון יעהופּעץ קיין בויבעריק; וואָס איז? אַ גדולה אויף איהם, אַ היטץ: „פּאַפּיערלעך!“ „טראַנספּאָרטען!“ „פּאָרטע־פּעלען!“ האָט זיך איינגערעדט, אַז מע קען ווערען אין איין שמע ישראל אַ נגיד! „איין איינרעדעניש, זאָגט די מאַמע, איז ערגער פון אַ קרענק“. נאַרעלע, וואָס ווערסט דו מיר דערצעהלען גליקען, פּזמונ'ס: „אַקציעס, שמאַקציעס, דעוועגדענט, מעדעווענט“ — ס'איז ווערטה איין אויס־געבלאָזען איי; מיט פינף פינגער ווערד מען ניט רייך, „אַז מע לעגט אַריין, זאָגט די מאַמע, קדחת, נעמט מען אַרויס אַ קרענק“. פערשרייב דיר, מענדיל, וואָס איך זאָג דיר, אַז אַלע דיינע יעהופּעצער לייט, וואָס דו שרייבסט, אַז זיי זענען מיט אַמאָל בעגליקט געוואָרען, וועלען אם ירצה השם אין גיכען ווערען צוריק די אייגענע קבצנים וואָס פריהער, נאָך מיט מעהר פרישקייט. וואָרום איך גלויב אַזוי אין דיינע „טראַנספּאָרטען“ מיט דיינע „שמאַלצעוועך“ ווי אין דעם אַדעסער „לאָנדאָן“; אין כּשוף און אין שרעטעלעך גלויב איך שוין אַ סך מעהר ווי אין אַלע דיינע יעהופּעצער „פּאָרטעפּעלען“. אוי, אַ הונד זאָל אויפעסען מיין האַרץ, וואָלט ער משוגע געוואָרען, אַז איך זעה ביי לייטען ווייבער האָבען אויך אַ שטיקעל דעה ביי זייערע מאַנען, מישען זיך אַריין אַמאָל מיט אַ וואָרט, טהוען אַ געשריי, אַ הוק, אַז עס וואַרפט מיט'ן מאַנן דאָס נייניעהריגע, נישט אַזוי ווי איך דאַרף מיט איהם געהן מיט ווייכע רעדעלעך, נישט דערוועגען זיך חלילה אַ קרום וואָרט, צי אויסשעלטען אַמאָל פאַר די בזיונות וואָס איך מוטשע דאָ איבער פאַר דיר, אַז איך דאַרף נאָך פאַר איטליכען בעזונדער מאַכען אַ פרעהלעך פּנים, ווי זאָגט די מאַמע: „אַ קניפּ אין באַק, די פאַרב זאָל שטעהן“. נאָר גוואַלד, מה אָנו מה חיינו? איך וועל אַזוי לאַנג צאַנקען און צאַנקען שטילערהייד, ביז איך וועל, שונאי ציון, אויסגעהן ווי אַ ליכט מיינע שונאים, אָדער אַזוי חלילה צעזעצט ווערען פון גריזאָטע, צעזעצט און צעשפּרונגען זאָלען ווערען אַלע דיינע יעהופּעצער קנאַקערס ווי עס ווינשט דיר היינט און אַלע מאָל פונם טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה שיינדיל.

שאַ, בעריל דעם פעטער מנשה׳ס האָט שוין אויף זיך אַ נייעם אומגליק: ער איז יענע וואָך אָפּגעברענט געוואָרען, אַרויס ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט. און איצט האָט ער נאָך דאָס לויפעניש: שונאים האָבען איהם גע׳מסרט, אַזוי ווי ס׳איז ביי איהם געוועזן „געסטרעבעוועט״ אַלסדינג דריי מאָל אַזוי פיעל, האָט ער דאָך מסתמא אַליין געמאַכט „בורא מאורי האש״, האָט מען איהם גערופען צום סליעדאָוואַטעל. בעריל איז אָבער אויך ניט פון די וואָס צעהן אַ דרייער; שטעלט ער עדות, וואָס געהען שווערען, אַז ער איז יענע נאַכט גאָר ניט געוועזן היי; דער־ווייל האָט מען איהם אײַנגעזעצט, און זלאַטקע איז פאַר שרעק געלעגען געוואָר׳ען און געהאַט אַ זיבעלע. מזל טוב!

V.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע)•

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז איך געה שוין קיין ווארשא. וועסט דאך מיך וועלען פרעגען מסתמא, אז ווי באלד אז איך זיץ אין יעהופעץ און האנדעל מיט פעטערבורג, היינט ווי קום איך קיין ווארשא? זאלסט דו גאר קיין יסורים ניט האבען: ווארשא איז אויך א שטאדט! ווארשא האט אויך פאפירלעך, און נאך וואסערע פאפירלעך! אויף ווארשא זענען שפעגעלאנטען גליקליך געווארען! ווארשא איז ניט פעטערבורג; ווארשא שמייסט מיט הונדערטער! ווארשא איז זיך מישב ערשט יענע וואך און הויבט אויף „לילעפוטען" פון צוועלף הונדערט אויף צוויי טויזענד! נו, פרעג איך דיך, געה זעץ זיך אנידער און קויף ניט אזא פאפירל! צי למשל „וועגעלעך", געשטאנען אט ערשט, פריהער מיט א וואך דריי, פערצעהן הונדערט. וויפיעל, מיינסט דו, שטעהען זיי היינט? צוויי טוזענד. און דוקא אהן דעם קאפאן!! מע דארף דאך זיין, דאכט מיר, א רוצח, מע זאל ניט אוועקגעהן קויפען קיין „וועגעלעך"! היינט האט דיר ווארשא גלאט א מעלה: זי פאדערט נישט קיין געלד; זי וויל נישט וויסען פון קיין „דעפא"; דו ווילסט האבען „לילעפוטען", „וועגעלעך"? צאהל איבער א פאר הונדערט רובעל אויפן קורס און מאך דיר א „פרעמיע" אויף „אולטימא": אויף אונזער לשון הייסט דאס ביז ראש חודש; עס וועט קומען ראש חודש, וועסט דו דעמאלט האבען די ברירה: צי נעמען די פאפירלעך, צי ניין. נאר ווער וועט דיך לאזען ווארטען אויף ראש חודש? דערוויף האט דאך גאט בעשאפען מעקלערם אויף דער וועלט, זיי זאלען נישט לאזען דורכגעהן די גאס: „אפשר האט איהר „לילעפוטען"? אפשר האט איהר „וועגעלעך"? אזוי לאנג אזוי ברייט ביז זיי געבען דיר עפים „פון אויבען" און נארען אוים ביי דיר דיינע פאפירלעך. אט

האָבּען זיך ערשט נעכטען צוגעטשעפּעט צו מיר צוויי אַדרעסער מעקלערס, איין מאָל פאַר אַלע מאָל זיי האָבּען זיך נאַסיאַדעט איך זאָל זיי אָפּגעבּען מײַנע „לילעפּוטען" מיט מײַנע „וועגעלעך". געפונען דעם אָרט, וואו אויסצונאַרען סחורה! „ברידערלעך, — טענה איך צו זיי — איך האָבּ ניט, איך זאָל אַזוי ריין זײַן פון שלעכטס!" הקצור איך האָבּ מיך מיט זיי אַזוי לאַנג געראַנגעלט, בּיז זיי האָבּען פאָרט אויסגענאַרט בּײַ מיר מײַנע פינף „לילעפּוטלעך" מיט די פינף „וועגעלעך", נאָר וואָס דען? איך הײב זיי אָבּער אויך גוט אָפּגעטהאָן. איך האָבּ מיך בּאַלד „אָפּגערעקט", איך האָבּ „אַריבּער געשמיסען", און צו גאָט אַ האָפנונג, איך וועל, אם ירצה השם, האָפּען אַ פון אויבען, וואָרום עס גערט מיר, קיין עין הרע, די לעצטע צײַט אַזוי, אַז וואָס איך קויף הײַנט, וועָרד מאָרגען טהײַערער; אַלע זאָגען, אַז איך בּין אַ מוצלח; לאָז גאָט געבּען דאָס „אולטימאַ" אין וואַרשאָ זאָל אָפּלויפען גלאַט, וועָרד בּײַ מיר פרײַ דער גאַנצער „פּאָרטעפעל", דעמאָלט טראָג איך מיך איבּער אין איין אַנדער קאַנטאָר, דען אין דעם קאַנטאָר וואָס איך אַרבּײַט אַצינד איז פאַרהאַן קיין עין הרע, אַזוי פיעל יודען, אַז מע ווייסט ניט וואו מע איז אין דער וועלט. יענע וואָך איז שיער אַרויס אַ גאַנצער שקאַנדאַל: עס האָט שוין געהאַלטען כמעט בּײַ פּעטש, דאָס הייסט איינער פון אונז האָט געחאַפּט אַ פּאַטש... נאָר מחמת איך האָבּ קיין צײַט ניט מאַך איך דאָס בּקצור. אי"ה אינ'ם אַנדערן בּריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבּען אַלסדינג בּאריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבּען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס אַלעמען בּעזונדער גאָר פרײַנדליך.

ממני בּעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו שרײַבּסט מיר מכּח בּעריל דעם פּעטער מנשה'ס, איז בּײַ מיר זעהר צו גלויבּען: בּײַ אַייערע כתרילעווקער פּרנסות קאָן זיך קיין סוחר אַנדערש נישט אויסהאַנדלען. זעהסט דו, בּײַ אונז אין יעהופּעץ קאָן זיך שוין אַזאַ מעשה נישט טרעפען. ראשית איז דאָ איטליבען בּעזונדער, קיין עין הרע, זעהר גוט; והשנית, אַז עס מאַכט זיך דאָ חלילה אַ שׂרפה, לעשט מען דאָ גאָר אַנדערש, היינו: נאָך איידער עס הויבּט אָן צו „נעצען", לויפט שוין די קאָמאַנדע מיט די מעשענע קיווערס, שפּרינגען אין פײַער אַרײַן און שפּריצען מיט דער קישקע. דו וואָלסט געמעגט זיך פערגינען אָנקוקען אין יעהופּעץ אַ שׂרפה!

הנ"ל.

VI.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ) .

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י .

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנק אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער .

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז איך האַלט, אַז דו ביזט חלילה פאַרמאַלנע משוגע, מען׳סט שוין באַלד אָנהויבען לויפען אין די גאַסען . קאַרג פאַר איהם וואָס מע קען איהם אין אַדעס, אין יעהופּעץ, אין בויבעריק, בעדאַרף ער נאָך האָבען, אַז אין וואַרשאָ זאָל מען אויך וויסען, אַז ס׳איז דאָ אויף דער וועלט אַ מנחם מענדיל, וואָס פאַרנעמט זיך מיט הענדיל ; אַמאָל האָט ער געהאַנדעלט מיט „לאָנדאָן", און היינט האַנדעלט ער מיט אַלטע פּידקאָוועס . אָפּגעשלאָגענע הושענות, עפּיס „פּאַפּירלעך", „פּאַרטעפּעלען", „וועגעלעך", „פּיפּערנאָטערס" וואָס מע דאַרף נאָך געהן זוכען עס אַזש אין וואַרשאָ, און זיך נאָך שלאָגען איבער דעם . הלואי, רבונו של עולם, זאָל זיך געפינען אַ חכם, וואָס זאָל דיר אַרויסשלאָגען דעם נאַר דיינעם, זאָלסט ניט אין זינען האָבען דאָרטען דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואָס, בעת דאָ אין דערהיים האָסט דו אַ ווייב ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, וואָס האָט צו טהון מיט די קינדער זיינע טאָג ווי נאַכט, טאָ דאָס, טאָ דאָס ! ערשט נעכטען שיער אָפּגעקאָכט אַ קינד מיט זודיג וואַסער פון אַ דורכשלאַג . אַ גליק וואָס ניט אויפ׳ן גאַנצען קעפּעל, ווי זאָגט די מאַמע : „צו שלים־מזל דאַרף מען אויך האָבען מזל !" און ער, גאָרניט, שפּאַצירט דאָרט אַרום אויף שׂרפות, אַ גדולה אויף איהם : יעהופּעץ ברענט, פערברענט און פערשׂרפהט זאָל דאָס דיר ווערען מיט וואַרשאָ און מיט פּעטערבאָרג

אינאיינעם, ליבער גאָט! ווער עס האָט נאָר גאָט אין הארצען, דער באָדט זיך אין מיין בלוט. איך קאָן דען דורכגעהן די גאַס אפילו? יעדער טייט אויף מיר מיט די פינגער: „אָט געהט זי מנחם מענדיל׳ס פלונית׳טע פון יעהופּעץ!“ אַ שענער נאָמען, אַז אָך און וועה איז מיר; לעבען זאָל טאַקי די מאַמע מיינע: זי טענה׳ט איינס: „אַ מאַן — זאָגט זי — טאָר מען ניט אָפּלאָזען אויף קיין מינוט, דען — זאָגט זי — אַז דער טעסער זיצט אויף די שפּענער, זענען די שפּענער — שפּענער... איך האָב — זאָגט זי — פריהער געוואוסט, אַז קיין גוטער סוף וועט דערפון נישט אַרויס; אַ געלד־שדוך — זאָגט זי — האָב זיך מיר פערגלוסט, ווי זאָגט מען: חזיר, האָסט געלד? זיי מיין מחותן! אַ שמאַלץ־גרוב — זאָגט זי — די שמאַלץ רינט אויס, די גרוב בלייבט איבער. בריוולעך — זאָגט זי — וואָלט איך איהם געשריבען? פון קדחת וואָלט איך איהם געשריבען, ווער עס פערשטעהט ניט אויפן וואונק — זאָגט זי — דעם גיט מען מיט׳ן שטעקען. איך וואָלט איהם — זאָגט זי — אויף אַ בעזעם אַראָפּגעבראַכט אַהיים! אויף אַ קאָטשערע!“... זאָג אָפּשר אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס זאָל איך טהון, אַז איך בין, משטיינסגעזאָגט, אַזאַ ציג, אַז וואָס מע זאָגט מיר איז רעכט און וואָס מע וויל פּועלט מען ביי מיר! אַנדערע אויף מיין אָרט, למשל בליומע־זלאַטע, וואָלט שוין לאַנג געוועזען אין יעהופּעץ ביי אַלע רבנים און דיינים, דיך אָנגעפּאַלען אין גאַס און געגעבען דיר אַ וויסטען, אַ פינסטערן סוף, אַז דו וואָלסט פערגעסען אפילו, צי דו הייסט מנחם מענדיל! און צי דו האַנדעלסט מיט פּיפּערנאָטערס... מאָהל דיר, דיינע גילדענע געשעפטען מיט די גליקען וואָס דו האָפסט דאָרטען זעהט מען שוין אַרויס פון די מתנות, וואָס דו שיקסט מיר איבער פון יעהופּעץ; די דימענטען מיט די בּאַרליאַנטען מיט די געשטיקטע העמדער, מיט די געשטעפּטע קאָלדרעס, אַ קלייניגקייט? איך זאָג דיר מיט גוטען, בעלי היקר, איך קאָן דאָס שוין מעהר ניט אויסהאַלטען; איינס פון די ביידע: אָדער קום צו פאָהרען וואָס גיכער אַהיים און זיי אַ מענש גלייך מיט אַלעמען, אָדער לאָז קומען אַ מיתה משונה אויף מיינע שונאים, און לאָז דאָס האָבען אַ סוף, ווי עס ווינשט דיר היינט און אַלע מאָל —

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה שיינדיל.

VII.

(מנחם־מענדיל פֿון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנה־שײנדיל אין כּתרילעװקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנה שײנדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תּמיד האָרכען אײנס פֿונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשׂורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זײַ װיסען, אַז איך קנאַק און פּליה, איך ברען, איך שפּרינג אין פֿײַער, איך װאַקס, איך װאַקס! אַ סך זענען מיר מקנא, װאָרום װאָס איך קויף הײַנט, װערד מאָרגען טהײַער. „װעגעלעך״ האָבען זיך אַ רוק געטאָן נאָך אויף צװײ הונדערט רובעל, און מײַנע „ליליעפּוטען״ שטעהען שוין ברוך השם אויף יענער זײַט דרײַטהאַלבענטױזענד; נאָר מיר לױנט נאָך נישט צו פֿערקױפֿען, װײַל אַלע זאָגען, אַז עס װעט נאָך געהן און געהן. ס׳איז גאָר אַ סברא, אַז „אױסלאַנד״ האָט זיך אַ װאָרף געטהאָן אויף אונזערע פּאַפּירלעך, מע מאַכט אַ „סענדעקאַט״. דאָס הײסט יד אחת, מע װיל זײַ אויסקױפֿען עד לפּ״ק, נישט איבערלאָזען אפֿילו אויף אַ רפֿואה! װעסט דו דאָך מסתּמא פֿרעגען, פֿאַר װאָס? גאַנץ פּשוט: געלד, פֿערשטעהסט דו מיך, איז הײַנט פֿאַרהאַן בײַ דער װעלט אָהן אַ שיעור; עס װאַלגערט זיך אין די גאַסען; פּראָצענט—איז בזיל הזול, — פֿיער פֿינף לשנה איז פֿאַר אונז איבערגענוג; הײַנט אַז עס טראָגט גאָר צעהן—פֿופֿצעהן, איז דאָך דאָס טאַקי אַ גליק! און װאָס דו זאָגסט „ליליעפּוטען״, (נישט װי דו רופֿסט עס אָן „פּיפּערנאָטערס״) האָב איך דיר שוין געשריבען, אַז דאָס איז אַזאַ מין פּאַפּירעל פֿון אַ פֿאַבריקע, װאָס מע אַרבײַט דאָרטען אײַזענבאַהנען און מע גיט דערױף „דעװידענט״. די אײַזענבאַהנען זענען אין „סימביר״, די פּאַפּירלעך זענען אין װאַרשאָ און די קונים זענען אין יעהופּעץ, — הײַנט פֿערשטעהסט דו שוין? דאָס אײגענע איז מיט די „װעגעלעך״, מיט „פּוטיװיל״ און מיט „טראַנספּאָרט״. נאָר דו קעהרסט מײנען, אַז מע קױפֿט פּאַפּירלעך, קוקט זײַ עמיצער אָן אין די אויגען? האָסט דו װידער אַ טעות. מע מוז דיר קלאָהר מאַכען אַקוראַט, זאָלסט פֿערשטעהן דאָס געשעפֿט. למשל, עס פֿערגלוסט זיך דיר קױפֿען „טראַנספּאָרט״; געהסט דו אַרײַן אין אַ

קאַנטאָר, טראָגסט אַריין אין קאַסע עטליכע קערבלעך אַ „רעפּאָ", און דו הייסט דיר פערשרייבען אַביסעל סחורה, און מע גיט דיר אַרויס אַ בריוועל, אַז מע האָט איינגעקויפט פון דיינעטוועגען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל „טראַנספּאָרט", אויף אַזאַ און אַזאַ מקח מיט אַזאַ און אַזאַ „רעפּאָ", און באם חלילה עס פאַלט אַראָפּ, ביזט דו מחויב צוטראָגען נאָך געלד. נאָר ס'איז בלאָטע, ניט אַזוי גיך פאַלט דאָס אַראָפּ, און מע בעדאַרף ניט צוטראָגען קיין געלד; אַדרבה, עס הויבט זיך גאָר אויף! אָט אַזוי אַרבייט איך כסדר און מאַך, ברוך השם, הלואי ווייטער, ניט ערגער, גאָט זאָל העלפען, איך זאָל מיך קאָנען אָפּרייסען אויף אַ פּאָר טאָג, וואָלט איך זיך אַראָפּגעחאַפּט קיין וואַסילקאָוו און וואָלט אַריינגעטראָגען „געלדיע"; דעמאָלט וואָלט איך פערשפּאָרט זיין נע ונד, ביי טאָג אַ יעהופּעצער און ביי נאַכט אַ בויבעריקער. אַלע מעקלערס זענען היינט געוואָרען „קופּצים". זאָלסט זעהן ווי מע לעבט, ווי מע עסט! — היינט די דאַמעס זייערע מיט די דימענטען און בריליאַנטען — איך האָב מיך צעפּרעגט, וואו ק'יפּט מען דאָ בריליאַנטען און האָב בעטראַכט פון דיינעטוועגען דאָרטען אַ פּאָר זאַכען, זאָג איך דיר, אַז ניט נאָר ביי אייך אין כתרילעווקע, אפילו ביי אונז אין יעהופּעץ וועט דאָס אויך אָנמאַכען אַ רעש! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אי"ה אינם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: דו מיינסט, אַפנים, זוגתי היקרה, אַז איך בין איינער אויפ'ן יריד, וואָס איך האַנדעל מיט פּאַפּירלעך? בראָצקי האַנדעלט אויך דערמיט. דער חלוק איז: איך, אַז איך געה קויפען פּאַפּירלעך, בעדאַרף איך פריהער אויסרעכענען וויפיעל מיין מאָגען קאָן פערדייען, און בראָצקי, אַז ער טהוט אַ קויף פּאַפּירלעך, קויפט ער מיט אַמאָל טויזענד שטיק, פינף טויזענד שטיק, צעהן טויזענד שטיק. דו שפּיעלסט זיך מיט בראָצקין? יענער, אַז ער פאָהרט דורך אין דער קאַרעטע, ציטערט דער „קרעשטשאַטעק" און אַלע יודען נעמען אַראָפּ די היטלען און איך אויך בתוכם. שען וואָלט זיין, ווען איך ווער אַמאָל אַ בראָצקי!... אַז גאָט וויל, נאַרעלע...

הנ"ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, „אַז פון אַ חזיר'שען עק, זאָגט די מאַמע, קאָן מען קיין שטריימעל ניט מאַכען". איך שמועס עס קעגען דיין שענער שוועגערין. קעגען דיין יענטלען כאַקי, ברענען זאָל זי דיר אויפ'ן פייער! זי איז זיך מישב יענע וואָך און לאָזט אַרויס אַ קלאַנג איבער דער גאַנצער שטאָדט, אַז דו ביזט אַוועק קיין אַמעריקאַ און מיך האָסט דו, ניט דערלעבען וועט זי דאָס, אַוועקגעוואָרפען אַנ'אַלמנה חיה. פון וואַנען, זאָגט זי, האָט זי דאָס גענומען? שרה נחמה האָט געהערט פון לייזי־הערשקע־אַברהמ'ס כויל, אַז ברוך־בן־ציונ'ס האָט אַליין געזעהן ביי משה־שמואל'ן אַ בריוועל, וואָס מאיר־מאָטיל שרייבט איהם פון אַמעריקאַ. לויף איך דאָך אַוועק צו משה־שמואל'ן: וואו איז דאָס בריוועל? פרעגט ער מיך: וואָסער בריוועל? זאָג איך: וואָס מאיר מאָטיל שרייבט אייך פון אַמעריקאַ. זאָגט ער: ווער האָט אייך געזאָגט? זאָג איך: ברוך בן ציונס. זאָגט ער: ווי האָט אייך געקאָנט זאָגען אָט דער שקרן, אָט דער כזבן אַזאַ מעשה, אַז איך רעד ניט מיט איהם שוין העכער אַ יאָהר? לויף איך דאָך אַוועק פון דאָרטען צו ברוך בן ציונס מיט אַ צעיושעטען קאָפּ, לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז ער איז גאָר־נישטאָ אין כתרילעווקע שוין די דריטע וואָך. פליה איך דאָך פון דאָרטען אַוועק מסתמא צו לייזי־הערשקע־אַברהמ'ס און געב איהם אַוועק אַ פּאָרציע ווי עס געהער צו זיין, למאי האָט ער דערצעהלט שרה נחמה'ן אַזאַ

פּזמון מיט אַ בריוועל, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? קוקט ער מיך אָן ווי אַ משוגענע: וואָסערע פּלוימען? לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז דאָס האָט זי טאַקי אַליין, דיין יענטיל הייסט עס, די כפּרה זאָל זי זיין פאַר אונז בּיידען, אויסגעטראַכט פונ׳ם קאָפּ. אַ הולטייקע קאָן! נאָר עס קריכט דיר שטאַרק אין קאָפּ אַריין אודאי וואָס איך שרייב דיר, אַז דיר ליגען גאָר אין זינען מסתמא דיינע יעהופּעצער דאַמעס, צעדם׳ט און צעבּלוטיגט זאָלען זיי דיר ווערען מיט זייערע באַרליאַנטען! הערסט דו מענדיל! איך קאָן ניט הערען זייער נאָמען אפילו, אַזוי פיינד האָב איך זיי! עס איז מיר שוין נמאס אפילו די מתנה דיינע, וואָס דו ווילסט מיר דאָרטען קויפען; איך זאָג דיר פריהער, בעלי היקר, אויב דו ווילסט מיר עפּיס קויפען, זאָלסט דו מיר קויפען אַזעלכם, וואָס מע טראָגט דאָרט ניט, איך דאַרף ניט דו זאָלסט מיך פערגלייכען צו עמיצען, לאָזען זיי דיר זיין מיין כפּרה היינטיגען טאָג! נאָר לאָמיך שוין דערלעבען זעהן טאַקי עפּיס פון דיר אויף דער רעכטער אמת, ניט אויף פּאַפּיער, ווי זאָגט די מאַמע: „וויטציגער מיט אַ וואָרט מעהר מיט אַ ביסען״... וואָס טויג דיר אָפּלעגען אויף מאָרגען, נאַרעלע, בּיי אַזאַ געשעפט אַז מע רייסט נישט אָפּ מיט גוואַלד האָט מען ניט! נאָר מעגסט דיר זאָגען וואָס דו ווילסט, בּיז איך וועל נישט זעהן אַליין מיט מיינע אויגען, וועל איך דיר נישט גלויבען; נישט מחמת איך האַלט דיך חלילה פאַר אַ ליגנער, נאָר דערפאַר ווייל אַלסדינג, וואָס די יעהופּעצער פיינע מענשלעך דערצעהלען דיר, מיינסט דו אַז ס׳איז תורת לאָקש. וואָס גלייכסט דו זיך צו בּראָצקין? האָסט מיט זיי אינאיינעם חזרים געפּאַשעט? מע גיט דיר פאַר דיינע פּאַפּירלעך עפּיס געלד — נעם! וואָס מאַכסט דו אָנשטעלען? די אדעסער שאַרלאַטאַנעם האָבען געטראָפען צו דיר קיין בויבעריק אַזש, געוואָלט אויסנאַרען בּיי דיר דעם טייערן אַנטיק? — מיט מזל ברכה? פאַר זיי די מציאה! ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „חאַפּ אויס די יאַרמעלקע מיט ניס און אַנטלויף״. נאָר גיה רעד מיט אַ משוגע׳נעם! אָט האָט זיך איהם פלוצים פערוואָלט ווערן גאָר אַ קופּעץ און נאָך אַ וואַסילקאָווער דערצו. ער ווייסט שוין גאָר נישט, וואָס אויסצוטראַכטען פאַר גרויס ראָסקאָש! וואָס איז דיר עפּיס געפעלען געוואָרען וואַסילקאָוו? נאָר וואָס איז דאָס חדוש: אַז בּיי טאָג איז מען אַ יעהופּעצער, בּיי נאַכט אַ בויבעריקער און געהן געהט מען קיין פּיטערבּאַרג און קיין וואַרשאָ, מעג מען שוין זיין נישט נאָר אַ וואַסילקאָוועַר נכתב, אפילו פון האָצעפּלאָץ. מענדיל! זעה נאָר אַז פון אַלע גליקען זאָל איך דיר נישט דאַרפען חלילה אַרויסשיקען

פון דאנען נאך אמאל אויף דער הוצאה, ווי עס ווינשט דיר היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה שיינדיל.

איך דארף דיר, בעלי היקר, אנזאגען א בשורה און נישט קיין פרעהליכע: דיין ברודער בעריל-בנימין איז געבליבען אן׳אלמן... שוין אז דער בריעף איז געווען פער׳חתמ׳ט איז מען געקומען און מע האט אונז געזאגט, אז זלאטקע איז געשטארבען. פון א קימפעט איז דאס איהר געקומען, זי האט געהאט א צווילינג. דאס צווילינג לעבט און זי איז געשטארבען. דאכט מיר, עס וואלט געמעגט זיין דאס אייגענע קאפויר? ווי זאגט די מאמע: „גאט איז א גרויסער צולהכעיס׳ניק״, לאז זי זיין ווייט אפגעשיידט פון מיר, דיין שוועגערין איז תמיד געווען מיט מיר קידער-ווידער, לאז זי מיר מוחל זיין, נאר אויף מיין ערד איז זי דאך ניט געגאנגען. וואס וואלט מיך ארען אז זי זאל לעבען נאך הונדערט יאהר און נישט איבערלאזען קיין זיבען יתומים׳לעך איינס קלענער פונ׳ם אנדערן? ביי דער לויה בין איך דוקא געווען און האב מיך דוקא אזוי אנגעוויינט אז איך בין קוים געקומען א לעבעדיגע אהיים, ווי זאגט די מאמע: „אז מע דערמאהנט זיך אינ׳ם טוידט, איז מען ניט זיכער מיט׳ן לעבען״...

IX.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערען איינס פון׳ם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זאָלסטו וויסען, אז איך בין אַ גאַנצע וואָך געלעגען אין פּויבעריק, דאָס הייסט חלילה נישט מסוכן, נאָר אַ פּאַסקודנע שלאַפקייט: איך בין געפאַלען אויפ׳ן רוקען, קאָן זיך נישט איבערקעהרען אויף דער אַנדערער זייט; איצט איז מיר שוין אַביסעל גרינגער. איך האָב געמיינט די גאַנצע וואָך, אַז איך וועל אַראָב פון זינען: אַ קלייניגקייט, אַכט טאָג כסדר זיין אָפּגעריסען פון דער בערזע, נישט וויסען פון קיין קורסען? עס האָט זיך מיר נאָר אויסגעוויזען, אַז דאָרט קעהרט זיך איבער די וועלט! איה״ש מאָרגען—איבערמאָרגען פאָהר איך שוין געוויס אין שטאָדט אַריין. דערווייל שרייב איך דיר אַ בריוועל, עס ווילט זיך מיר אַביסעל דורכשמועסען מיט דיר און אגב דיר געבען אַ ריכטיגען חשבון, וואו איך האַלט, זאָלסט נישט מיינען אַז איך „פּלוטעווע״, אַז איך בין חלילה פּער־דרעהט אָדער איך בין גענאַרט. מיין „פּאָרטעפעל״ בעשטעהט אַצינד סך הכל פון הונדערט פופציג שטיקלעך „פּוטיווּיל״, הונדערט שטיקלעך „טראַנספּאָרט״, פינף „מאַלצעווער״, פינף „לילעפּוטלעך״ און פינף „וועגע־לעך״ אחוץ „פּרעמיעס״. מילא „פּוטיווּיל״ און „טראַנספּאָרט״ איז ביי מיר פּערקויפט אויף שפּעטער (מיט אַ דרייערל האַנדגעלד), ווי באַלד מע קויפט זיי ביי מיר אוים צום זמן — און אויסקויפען וועט מען זיי דאָך געוויס — בלייבט מיר איבער אויף זיי ריין פּערדיענסט נאָך אַלע הוצאות אַ רובעל פיער פינף טויזענד. חוץ לזה האָב איך אַ פּאָר צעהנדליגג „האָסלעך״ אויף „פּוטיווּיל״ און אויף „מאַלצעווער״, פּרימאָ בריוועלעך,

רעכענען איך האַפּען אויף זיי אויך אַ רובעל זיבעצעהן-אַכטצעהנהונדערט; האָסט דו שוין כמעט גוטע זיבענטויזענד רובעל, אויף די פינף „מאַלצעווער" מזומן רעכען איך אויף טרפה'ס פיער טויזענד רובעל, וואָרום עס וועט דאָך זיין אַ חרפה, אַ בזיון, אויב זיי וועלען ניט שטעהן אין גיבעץ צום וועניגסטען צוויישטויזענד רובעל אַ שטיק, חאָטש אפילו זיי האָבען זיך די לעצטע טעג אַ קאַפּעלע אַראָפּגערוקט; נאָר דאָס איז נישט מעהר ווי אַ מאַניפּאָרגעלע פון די פּייטערבורגער „בלאַנקיסטען", בכדי זיי זאָלען זיך קאָנען „אָפּדעקען"! בלייבט איבער דער רעכטער שפּיגעל: איך מיין די לילעפּוטלעך" מיט די „וועגעלעך"; דאָ איז אַ ריינער חשבון ווי גאָלד: ביז „אולטימאַ" האָבען מיר נאָך אַזוי גרויס ווי אַכטצעהן טאָג, און אַזוי ווי די „לילעפּוטלעך" הויבען זיך אויף הונדערט רובעל אַ טאָג, האָסט דו אַ קימאַ-לן פון אַכטצעהן מאָל הונדערט געכפל'ט אויף פינף, בעטרעפט דאָס פונקט ניין טויזענד רובעל, און די „וועגעלעך"? זיי שפּרינגען דאָך אויף ק"ן רובעל אַ טאָג, האָסט דו אַכטצעהן מאָל ק"ן געכפל'ט אויף פינף, בעטרעפט דאָס ניט קיין דרייצעהן טויזענד פינף הונדערט רובעל? היינט וואו איז עפּיס „וואָלגע"? „דניעפּר"? „דאָן"? און שאר ירקות? הכלל, נאָר קיין גרויסען ביטעל נעה איך מיר נישט, נאָר איך רעכען אַלסדינג, שוין נאָך אַלע הוצאות: „קאַרטאַוש", „גנבה'זש" אַרום און אַרום, — קרוב צו פערציג פופציג טויזענד! השם יתברך זאָל העלפען, דאָס „אולטימאַ" זאָל נאָר אָפּלויפען גלאַט, וועל איך איה"ש „ראַליזירען" אַלע מיינע פּאַפּירלעך און וועל מיך „איבערקעהרען אויף דער אַנדערער זייט", דאָס הייסט איך וועל געהן „אַ לאַ בעס", ווערען אַ מוכר אויף אַלסדינג און וועל פערדינען געלד אויף דער „לינקער זייט"; נאָך דעם וועל איך מיך אַ וואָרף טהון צוריק „אַ לאַ האָס" און ווידער אַ מאָל חאַפּען אַ גראָבס. אַזוי אַז דער אויבערשטער זאָל נאָר וועלען, קאָן פון די פופציג טויזענד ווערען מאה אלף, פון די מאה אלף רי"ש אלפים, פון די רי"ש אלפים—ת"ק, און אַזוי ווייטער ביז אַ מיליאָן. ווי אַזוי זשע דען, נאַרעלע, ווערד מען אַ מיליאָנשטשיק, אַ בראָצקי? און וואָס מיינסט דו איז בראָצקי? אַ בשר ודם וואָס עסט און טרינקט און שלאָפט. איך האָב איהם אַליין געזעהן, איך זאָל אַזוי זעהן אַלדעס גוטס!... הכלל, זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה, איך האָב מיך גוט צוגעקוקט צו דער „שפּעגולאַציע" און בין געוואָרען אויף דער בערזע אַזאַ חריף, אַז מע קומט שוין אַ מאָל צו מיר, נישט קשה, מיט איין עצה; מיט גאָטס הילף איך פערשטעה דאָס שפּיעל! און וואָס דו גלויבסט נישט און הייסט מיר אָפּשניידען, איז ביי

מיר קיין חדוש נישט. למאי חינקים? פאַרהאַן בײַ אונז אַ שפּעגעלאַנט, חינקים רופט מען איהם, זעהר אַ הייסער שפּעגעלאַנט און אַ מורא'דיגער קאָרטענשפּיעלער, בײַ טאָג שפּיעלט ער אויף דער בערזע און בײַ נאַכט שפּיעלט ער אין קאָרטען. האָט זיך געטראָפען מיט איהם אַ מעשה ערשט יענע וואָך. עס האָט זיך איהם בײַ נאַכט געחלומט אַ שלעכטע קאָרט, — אַ סימן אויף אַ בעס — איז ער אַוועק קיין פּעטערבורג און קיין וואַרשאָ און האָט אָבגעשניטען אין איין טאָג דעם גאַנצען „פּאָרטעפּעל"; אודאי רײַסט ער איצט נעבאַך אויף זיך די האָר! אַ מצוה אויף איהם! לאָז ער נישט גלויבען אין חלומות! איך קוק שוין אַרויס אויף מאָרגענדיגען טאָג. געוואָהר ווערען די קורסען; איך האָב מיך בעשלאָסען תיכף ווי באַלד איך קום אין שטאָדט אַרײַן, זײַן בײַם יובעלירער נאָך דײַן „בראָש" מיט די בריליאַנטענע אוירינגלעך, און אַז איך וועל נאָר האָבען צײַט, חאַפּ איך מיך אַראָב אויף „פּאַדאָל" אײַנקויפען דיר אַביסעל וועש, טישטוכער, האַנדטוכער און די קינדער אויף העמדלעך און נאָך עפּעס אין בעל־הבתיש־קייט אַרײַן, נישט ווי דו זאָגסט, אַז איך האָב דיך חלילה פערגעסען. און מחמת איך האָב קיין צײַט נישט מאַך איך דאָס בקצור. איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באַריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, קוש די קינדער און גריס שווער און שוויגער און אַלעמען בעזונדער גאָר פרײַנדליך. און בעריל־בנימינען זאָלסט דו זאָגען פון מײַנעטוועגען, אַז ער זאָל זיך אַזוי נישט נעמען צום האַרצען, אַ ווײַב איז אַ גאָט'ס זאַך: — ה' נתן וה' לקח.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו שרײַבסט מיר מכח וואַסילקאָוו, האָסט דו אַ פּנים גאָרנישט פערשטאַנען, וואָס איך מיין. אַזוי ווי מחמת איך טאָר דאָ נישט זײַן, וויל איך ווערען אַ היגער קופּעץ, קאָן מען אַנדערש נישט אויספיהרען, סײַדען מען איז פריהער האָטש אַ האַלב יאָהר אַ וואַסילקאָווער נכתב. און קוים ווער איך אַ היגער, דינג איך איה"ש אַ דירה אויף פּאַדאָל און נעם דיך אַרויס אַהערצו מיט די קינדערלעך אין אַ גוטער שעה. און וואָס דו ביזט אַזוי אויפגעטראָגען אויף יעהופּעץ, איז נאָר דערפאַר, ווײַל דו קענסט נאָך נישט די שטאָדט מיט די היגע מענשען; מילא די שטאָדט אַליין שמועסט מען נישט, ס'איז אַ צאַצקעלע, און די מענשען די היגע זענען ממש גאָלד און זילבער; ווייס איך ווי קומט דאָס צו אַדעם? די היגע מענשען זענען אַלע אַזוי מילד, אַזוי צו־

גערלאָזט, סאַי די מאַנכּבילען, סאַי די נקבות... איין שטיקעל חסרון האָבען זיי דאָ, וואָס זיי האָבען ליעב אַ קערטעל; קומט די נאַכט — נעמט מען זיך צו דער אַרבּייט און מע זיצט אַוועק בּיז טאָג און מע שרייט: „פּאַס"! די גרויסע שפּיעלען אין אַזאַ שפּיעל וואָס הייסט „פּרעפערענץ", און די קליינע שפּיעלען אין „סטוקעלקע", אין אָקע, אָדער גאָר אין „טערטעל-מערטעל".

ה נ״ל.

X.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם־מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד. געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאלסט גאר נישט איבערטראכטען חלילה קיין שלעכטס, עס קומט דיר מזל טוב: דער בראטישעק דיינער, דיין בעריל בנימין, האט שוין חתונה געהאט, און א גוטער שעה, א מזל'דיגער! ער האט קיין צייט ניט געהאט צוווארטען אפילו גאנצע צוויי חדשים: ער איז אוועק־עפאהרען קיין בארדיטשעוו, פון וואנען מע בעציהט אויף דער גאנצער וועלט שטיפמאמעס, און האט אראפגעבראכט פאר זיינע קינדער א מאמע און דוקא א מיידעל פון א יאהר נייןצעהן! אזא יאהר, אזא מזל אויף אלע מאנסבילען, וואס פאר א פנים דאס האט! ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „בעסער זאלען מיר בלייבען נאך אייך אלמנות איידער איהר זאלט מאכען אונזערע קינדער פאר יתומים!“ איך שטעל מיר פאר דיינע טרערען, מענדיל, ווען דו זאלסט מיך א שטייגער חלילה איבערלעבען, ניט דערלעבען זאלען דאס די יעהופעצער דאמעס! זיי וואלטען דיך בעפאלען ווי די בינען, און אויסחאפעניש וואלט אויף דיר געקומען נאך פאר שלשים! עס וואלט געווען ביי דיר, ווי די מאמע זאגט: „א כשר'ער טאפ מיט א כשר'ען לעפעל“. וואלסט שוין דעמאלט געקאנט בלייבען א יעהופעצער אויף אייביג! דו קנאקסט זאגסט דו, מענדיל? קנאק! פליה! שפרינג אין פייער! איך וועל צו דיר נישט פאהרען, איך זאל וויסען, אז דו ליגסט דארט אויפן טוידטען בעט! און דיינע פופציג טויזענד שרעקען מיך אויך קארג

וואס. ערשטענס, ביזט דו מיינער מיט די פופציג טויזענד, אזוי ווי אהן די פופציג טויזענד, און צווייטענס האבען ביי מיר דיינע פופציג טויזענד א ממש, פונקט ווי א שמעק טאבעקע, ווי זאגט די מאמע: „כל זמן דאס געלד איז אויפן פאפיער, איז דאס פאפיער". איך וועל דיר זאגען דעם אמת, בעלי היקר, אז דו האסט איצט ביד איבערצוצעהלען עטליכע קערבלעך און ווילסט ווארטען ביז עס וועט ווערען דוקא פופציג טויזענד, ביזט דו אדער א משוגע'נער, אדער א גזלן, א רוצח, האסט קיין רחמנות נישט אויף דיין ווייב ביז הונדערט און צוואנציג יאהר און אויף דיינע קינדער. עס געפעלט מיר, ווי ער האדעוועט מיך מיט „זאוטריקלעך": מארגען וועט ער זיין ביים גאלדווארגער, מארגען וועט ער מיר קויפען וועש — אלץ אויף מארגען, נאר איינער! פאר מארגען לאז זיך גאט זארגען! דו קויף בעסער היינט. רייס אפ, חאפּ אריין, עס וועט זיין גלייך ווי געפונען! די מאמע מיינע זאל לעבען און געזונד זיין, זאגט גאנץ קלוג, זי זאגט: „וואס טויג דיר, טאכטער, מתנות, טישטוכער, האנדטוכער? געלד, זאגט זי, לאז ער דיר שיקען! דער מלאך המות, זאגט זי, פרעגט נישט צי דער מת האט תכריכים". — איך וועל ווארטען נאך א פאר וואכען, ביז איך וועל מיך פיהלען אין גאנצען געזונד, דעמאלט וועט איך מיך אויף, און פאהר, אם ירצה השם, אראפּ צו דיר אהינצוצו, און דעמאלט בין איך דיר ניט מקנא. איך וועל דיר דארטען נאכגעהן פיס-טריט, איך וועל דארטען זיין אומעדום. איך בין דיר ערב אז דו וועסט אנטלויפען פון דארטען אין מיטען האלבע נאכט, ווי עס זוינשט דיר פון טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי **שיינה שיינדיל**

XI.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערען איינס פונם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען אז עס טהוט זיך חשך! היינו עס איז אָנגעקומען פון פּעטערבורג אזעלכע קורסען, אז ס׳איז אונז אלעמען פינסטער געוואָרען אין די אויגען; ווי אַ דונער האָט דאָס אונז דערשלאָגען, ווי אַ באָמבע! עס איז געוואָרען פינסטער אין אַלע קאַנטאָרען, ערד־ציטערניש אויף „קרעשטשאַטעק"! און תיכף נאָך פּעטערבורג האָט אויך וואַרשאַ געגעבען אַ זעץ איהרע קורסען! ס׳איז געוואָרען אַ לויפעריי, אַ בהלה, אַ פּחד, אַ מהומה! די שפּעגעלאַנטען זענען זיך צעלאָפען, אויסגעטריקענט געוואָרען, און איך אויך בתוכם. אוים בערזע! די קאַנטאָרען זענען געגלבען פוסט, די באַנקירען פערזאָרגט, — ס׳איז חורבן בית המקדש! שטעל דיר פאָר, זוגתי היקרה, אז די „מאַלצעווער", וואָס איך האָב זיי געדעכענט אויף טרפה׳ס צוויי טויזענד קערבלעך, האָבען זיך מיישב געווען און האָבען זיך אַראָפּגערוקט ביז נײַנהונדערט פופציג! צי למשל „פּוטיוויל": גיכער וואָלט איך זיך גערעכנט אויף זיי אַ תפלה איידער זיי זאָלען ווערען פון הונדערט אַכציג צוריק זיבען און זעכציג! פון „טראַנספּאָרט" שמועסט מען נישט; „טראַנספּאָרט" איז גאָר אין דער ערד, קיינער נעמט דאָס נישט אין די הענד אַריין! — דאָס איינענע איז מיט „וואָלגע", מיט „דאָן" און מיט אַלע אַנדערע פּאַפּירלעך. נאָר דאָס אַלכדינג איז נאָך גאָלר קעגען וואַרשאַ. אין וואַרשאַ איז גאָר אַן אומגליק! זינט די וועלט שטעהט איז נאָך אַזאַ שחיטה נישט געשעהן ווי אין וואַרשאַ. וואַרשאַ איז זיך מישב און טהוט אַ שמיץ די „לילעפּוטען" פון צוויי טויזענד פיערהונדערט פופציג גאָר אויף זעכס הונדערט צוואַנציג! היינט „וועגעלעך"! זענען שוין געשטאַנען אַזוי שען, אַזוי פיין, מיר האָבען געמיינט, אַט־אַט זענען זיי דריי טויזענד קאַרבען! וויפיעל. מיינסט דו, שטעהען זיי היינט? וועסט גאָר נישט טרעפען: פיערהונדערט שמאַר-

דאָוועצנצעס! ווי געפעלט דיר אַ קורס? ס'איז עק וועלט! אַז אַך און וועה איז וואַרשאָ, זיך שען אויסגעפּײַנט: געטריבען, געטריבען און פלוצים אין מיטען דרינען — נאַ דיר אַ חתונה! פון וואַנען נעהמט זיך דאָס איבערקעהרעניש — ווייסט קיינער נישט: דער זאָגט דאָס, דער זאָגט דאָס. עס וואַכסט פון געלד, דאָס הייסט, פון דעם וואָס עס איז נישט דאָ קיין געלד. אויף דייטש רופען זיי דאָס אָן: „געלד מאַנגעל” און אויף אונזער לשון הייסט דאָס פשוט: „נישטאָ אַ פּרוטה”. וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען: ס'טייטש, עס האָט זיך דאָך ערשט נעכטען געוואַלגערט אין אַלע גאַסען? תיקו, בלייבט אַ קשיא! נאָר ווי אַזוי די מעשה איז, שפּעגעלאַנטען זענען געוואָרען אָפּגעקאָכט און איך אויך בתוכם. איך וועל דיר זאָגען דעם אֶמת, אויף פּייטערבורג פערדריסט מיך ניט אַזוי ווי אויף וואַרשאָ. מילא פּייטערבורג גאָר נישט, געהט זיך פּאַוואָלינקע, אַלע טאָג פאַלט דאָרטען צוואַנציג־דרייסיג רובעל און גענוג; ס'איז חאָטש, ווי זאָגט ער, מעשה סוחר. וואַרשאָ — קיין יוד זאָל דאָס ניט קענען! — דאָס איז עפּיס אַ מין סדום, רחמנא לצלן: נישטאָ דער טאָג וואַרשאָ זאָל ניט געבען אַ ריס מיט ק”ן. מיט רי”ש מיט שי”ן קערבלעך נידריגער, אַ פּאַטש נאָך אַ פּאַטש, אַזוי אַז מיר זענען דאָ אַלע געבליבען פּרילישעט, גאָר קיין צייט נישט געהאַט אפילו זיך אַרומצוקוקען! מיליאָנען קאָסט אונז אָפּ אָט דאָס וואַרשאָ, מיליאָנען! גוואַלד, וואו איז געווען אונזער שכל? הלואי וואָלט איך דיך געפּאָלגט, זוגתי היקרה, וואָלט איך איצט אַרויסגעשטעלט דער וועלט דריי פייגען; בראָצקי וואָלט צו מיר נישט געווען גלייך! נאָר מסתמא הייסט גאָט אַזוי; ס'איז אַ פּנים נאָך נישט געקומען די רעכטע צייט... אַ שטיקעל גליק, וואָס מיין באַנקיר, לאַנג לעבען זאָל ער, מאָהנט מיך חאָטש נישט די עטליכע קערבלעך, וואָס איך בין איהם געבליבען שטעהן אין קאָנטאָר; אדרבה, ער האָט אויף מיר רחמנות. ער זאָגט מיר צו אַז עס וועט זיך אַביסעל פערבעסערען די צייט וועט ער אפשר זעהן מיר „צושאַרען”, איך זאָל אַרום איהם קאָנען אַ מאָל פערדיענען אַ קערבעל... נאָר דערווייל איז נישטאָ וואָס צו טהון. עס געהען אַרום אויף דער בערזע מתים, נישט קיין שפּעגעלאַנטען; מעקלערס דרעהען זיך אַרום פּוסט און פּאַס; ס'איז ביטער און פינסטער אַרום און אַרום; די „שפּעגעלאַציע”, זאָגט מען, איז אָפּגעשטאָרבען, קאָן שוין תחית המתים נישט אויפשטעהן; נישטאָ צו וואָס זיך צו נעהמען, איך זאָל האָבען מיט וואָס, וואָלט איך מיך נאָך פאָרט יאַקאָש דורכגעשלאָגען. איבערגעוואַרט די שלעכטע צייט; דער הימעל, ווי זאָגט ער, איז נאָך צו דער ערד נישט געפאַלען; נארישקייטען!

דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז עס וועט נאָך זיין וואָס צו טהון, גאָט לעבט און יעהופּעץ איז אַ שטאָדט; אַז נישט דאָס איז דאָס... נאָר וואו נעמט מען קינגערס? ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז מע האָט נישט קיין פינגער קאָן מען נישט שטעלען קיין פייג"... איך האָב מיך געפּרובט אָנמוטען אַ פּאָר מענשעלעך מכח אַ גמילות־חסד'ל אויף אַ קליינער צייט, האָבען זיי מיר געשוואָרען, אַז אין שטאָדט איז איצט ענג אין געלד, אַפילו גאָר ביי די גרויסע, איז ענג, ממש מע פאַלט מיט'ן פּנים צו דער ערד, מע ציהט זיך אויס פּער אַ גראָשען... השם יתברך זאָל עפּיס אַ נס טהון מיט מיר: גזלנים זאָלען אויף מיר אָנפאַלען און מיך הרג'נען, אָדער איך זאָל אַזוי שטאַרבען געהענדיג אין גאַס, וואָרום, זוגתי היקרה, איך קען דאָס שוין מעהר נישט איבערטראָגען! סטייטש, סטייטש! אַזוי פיין, אַזוי שען געשטאַנען אויפ'ן פּלאַץ! געהאַט ווי מע זאָגט אַ פולע היטעל — און פּלוצים נאַ דיר! און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען מאַך איך דאָס בקצור. איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות, לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. שרייב מיר וואָס מאַכען די קינדערלעך זאָלען לעבען און ווי געהט דיר אין געזונד, און גריס שוויער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די וועלט זאָגט אַ ווערטעל, אַז נאָך אַ שרפה ווערד מען רייך. איך מיין, אַז נאָך אַזאַ מפּלה, ווי מיר האָבען דאָ אַצונד, קאָן מען ערשט מאַכען גאָלדענע געשעפטען. וואָרום ס'איז אַלס־דינג געוואָרען בחצי חנם. מע קאָן היינט מאַכען „האָסלעך" מיט „פּרעמיעס" אויף די בעסטע „פּאַפּירלעך" כמעט אָהן געלד. איך זאָג נביאות, און קאָן דיר געהן שווערען, אַז ווער עס וועט איצט אוועקגעהן קיין פּעטערבורג אָדער קיין וואַרשאָ עפּיס קויפען, וועט ער גליקליך ווערען? וואָרום נאָך אַלע מעשות קאָן איך מיך בערימען, אַז איך פערשטעה דאָס שפּיעל אין תוך אַריין: צו דער „שפּעגעלאַציע" בעדאַרף מען האָבען נאָר דריי זאַכען: שכל, מזל און געלד. שכל, איז ברוך השם פאַרהאַן ביי מיר אַזוי פיעל וויפיעל ביי אַלע היגע שפּעגעלאַנטען, מזל איז ביי גאָט, און געלד? — געלד איז ביי די בראָצקעס.

הנ"ל.

XII.

(שיינה שיינדיל פון כתריליווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער,

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז אייגענטליך וואלט איך דיר בעדארפט שרייבען גאר א סך, נאר איך האב דיר נישט וואס צו שרייבען, עס האט זיך שוין אויסגעלאזט ביי מיר שטאף, ווארום וואס וועט מיר ארויסקומען, אז איך וועל דיך שוין אריינלעגען אין דער ערד אריין חלילה לעבעדיגערהייד, עס וועט מיר דענן עפים העלפען? איך בין דאך ניט בלומע־זלאטע וואס האט ליעב "עסען מאן"; איך וועל דיך נישט עסען, איך וועל דיר ניט זאגען קיין קרום ווארט, נישט איבערקערען די צונג אפילו, נאר איין זאך וועל איך ביי דיר פרעגען, א שלאק זאל אריין אין מיינע שונאים'ס ביינער אריין: זאג, צי האב איך דיר נישט געזאגט פריהער, אז עס וועט אזוי זיין דער סוף? זאג, צי האב איך דיר נישט געשריבען די גאנצע צייט: "אנטלויף, זאג איך, מענדיל, ווי פאר פייער! וואס טויג דיר, זאג איך, שמאטעס, פאפירלעך? ווי די מאמע זאגט: "זיץ אין דערהיים, וועסט דו נישט רייסען קיין שטיוועל". פאלגט ער מיך נישט! עס האט איהם צוגעקאוועט צו יעהופעץ! ער איז גאר די כפרה נאך די דארטיגע פיינע מענשלעך, די כפרה מעגען זיי שוין זיין פאר דיר און פאר מיר און פאר אונז אלע און פאר כל ישראל, נישט איך זאל מיך פאר זיי אויסציהען א גמילות חסד, געבען זאל זיי גאט גרינגע קרענק מיט מאיאועס קרחת אויף א גאנץ יאהר! ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: "בעסער אנקומען צו עלינו איידער צום בעסטען מענשען"... אויף דיר איז מיר א חדוש, מענדיל, דו ווייסט דאך יא, וואס אין די הייליגע ספרים שטעהט געשריבען: "מיט געוואלד טהוט לעבען דער מענש און מיט געוואלד טהוט ער שטארבען", הייסט וואס רעדסט דו נארישקייטען? ס'איז אלסדינג פון גאט, דו זעהסט דאך ווי דער רבונו של עולם

פיהרט מיט דיר. עס זאל זיך דיר נישט גלוסטען קיין גרינגע פויגעלעך אין יעהופעץ! א יוד בעדארף הארעװען, פארשװארצט װערען און געבען א װײב ברויט! אט איז נחמיה אויך א לײטישער יונגערמאן, א יודע־ספר — לאם איך האבען אזא יאהר! פון דעסטװעגען טהו א קוק, װי אזוי ער װערד אויסגעריסען, פאהרט אויף אלע ירידים, געהט צו פוס, קריכט אין דער ערד אריין, הארעװעט װי אנ׳אייזעל. עס קאן זיין, ער װאלט אפשר אויך געװאלט, אזוי װי דו, ארומגעהן מיט׳ן שטעקעלע איבער יעהופעץ, אויך נישט טהון קיין האנד אין קאלטע װאסער, אויך האנדלען מיט שמות, אויך שליטלען זיך קיין בויבעריק און אויך קוקען װי די יעהופעצער דאמעס שפילען דארטען אין דער גוטער שפיעל „פערדיל־מערדיל". האט ער אבער זיין אייגענס א װײב װאס זי הייסט בליומע־זלאטע. בליומע־זלאטע אז זי טהוט נאר איין קוק אויף נחמיה׳ן, נעמט איהם שוין אפ דאס לשון: ער פערשטעהט זי שוין אויפן װאונק. אנו לאז איהם גאט געבען אזא זין, ער זאל קומען למשל פון יארמעלינעץ און נישט ברענגען איהר קיין מענטעלע, קיין היטעלע, קיין זאנטיקעל, מיט צרות, מיט שלעק איהר אין הארצען! װאס זשע? אזוי װי איך קום אפ נאר דערמיט װאס דו שרייבסט מיר אלע מאל: אט קויפסט דו מיר דאס, אט קויפסט דו מיר דאס — און ביז עפים װאס — לאזט זיך אויס א בוידעם! נאר דו מיינסט אודאי, אז איך געה אויס נאך דיינע מתנות? איך דארף זיי אויף כפרות, דיינע בראשען מיט דיינע בארליאנטען! אבי לאם איך דערלעבען זעהן דיך געזונדטערהייד! עס גלויבט זיך מיר גאר ניט, אז דו לעבסט! היינטיגע נאכט האט זיך מיר געחלומ׳ט די באבע צייטיל עליה השלום, פונקט אזוי װי זי איז געװען, נישט געמינערט, דריבער װאלט איך שוין געװאלט דערלעבען זעהן דיך געזונדטערהייט און װאס פריהער, װי עס װינשט דיר פיעל גוטס היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה שיינדיל.

ענדע פונ׳ם צװייטען בוך.

III.

מילְיאָנֶען.

(סוֹחֲרִים, מֶעקְלֶערִם און שְׁפֶּעגֶעלאַנְטֶען).

„מילִיאָנען"

(סוחרים, מעקלערס, און „שפּעגעלאַנטען")

I.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כּתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השי"ת זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זיי וויסען, אַז איך בין שוין אויס „שפּעגעלאַנט", כ'האָב אַ שפּיי געטהון אויף דער „שפּעגעלאַציע", קיין יוד זאָל זי ניט קענען! זי האָט מיך אויסגעמוטשעט ווי אַ קדחת, מיך געמאַכט גרוי און אַלט! אַ ווערטעלע אויסצורעדען, וואָס מיר האָבען דאָ איבערגעטראָגען! עס איז געוואָרען אַ תל פון יעהופּעץ, איין איבערקעהרעניש אויף דער בערזע, חשך אין אַלע ווינקעלעך, ווי נאָך אַ מלחמה, נאָך ערגער ווי ניט היינט געדאַכט אין אַדעס! עס איז געקומען אויף אַלעמען אַ מפּלה, אַ בהלה. דער עולם האָט אָנגעהויבען שטאַרק צו באַנקראָטירען און איך אויך בתוכם. אַלע טאָג האָט זיך געלאָזט הערען אַ נייער אָנזעץ. אָנזעצען—איז גאָר אַריין אין דער מאָדע! וואָס דאַרפסט דו מעהר, גרויסע באַנקירען, בערען, האָבען אָנגעהויבען צו מאַכען פּליטה. דעם ערשטען פּעטשאַטעק האָט געמאַכט יענער באַנקיר, וואָס דורך איהם פלעגען מיר אַלע געהן מיט אונזערע „פּאַפּירלעך" קיין פּעטערבורג און קיין וואַרשא. אין אַ שענעם

המאָרגען קום איך אַרײַן אין קאַנטאָר, איך האָב געהאַט בײַ איהם צו שטעקען מיט אַ פּאָר „מאַלצעווער" און מיט עטליכע „פּוטיווילעווער" אַקציעס וואָס איז איהם אַרויסגעקומען פון מיר אַ קלײַנער דעפערענץ. איך הויב מיך אָן נאָכצופרעגען וואו איז ער ערגיץ דער פּריץ? זאָגט מען מיר: הלך לעולמו — ער איז שוין לאַנג אין אַמעריקאַ! הקצור ס'איז געוואָרען אַ געוואַלד, מע האָט זיך באַלד אַ נעם געטהון צו דער אײַזערנער קאַסע און מע האָט געפונען דאָרט אַ פּלעשעל טינט מיט אײַן אַלטען אָפּגעריבענעם גילדען און נאָך מיט אַ לעכעל דערצו. דער אַנדערער האָט איבערגעלאָזט אין דער אײַזערנע שאַפּע אַ גאַנצען פּאַק מיט אַלטע לוחות מיט עברי־טײַטש פון שנת תרל"ג ביז הײַנטיגעם יאָהר, און איז אַוועק קײַן ארץ ישראל. דער דריטער, גאָר אַ גרויסער באַנקיר, האָט נישט באַנקראָטירט, נאָר גלאַט נזוק ונהרג געוואָרען מיט עטליכע מיליאָן אין אײן וואָך און איז געבליבען בײַם נאָמען. נאָר די בראָצקע'ס זענען עפּיס מיט נסים אַרויסגעשפּרונגען גליקליך. אײן מאָל פאַר אַלע מאָל, איך האָב אַרויסגעזעהן, אַז ס'איז ניט באַשערט, העלפט נישט קײַן חכמות! אַ שטיקעל גליק וואָס איך האָב מיך בעצײַטענס אַרומגעקוקט און האָב מיך אַ וואָרף געטהון אויף אײן אַנדער פּרנסה, אַ בכבודע פּרנסה, היינו איך בין איצט געוואָרען אַ מעקלער, פּשוט אַ מעקלער. טאַקי דאָ אין יעהופּעץ אויף דער בערזע. פאַרהאַן אין יעהופּעץ מעקלערס קײַן עין־הרע אַזוי פיעל ווי שטערען אין הימעל, מיט וואָס בין איך ערגער פון זײ? דאַכט זיך איך האָב אויך הענד און פּים און אַ נאָז מיט אויגען גלײַך מיט אַלע יודען, און אַזעלכע מיוחסים ווי איך איז דאָ אסך, פון דעסטוועגען שטעהט זײ אָן נעמען דאָס שטעקעל און געהן מעקלערן. די גרויסע תורה, וואָס מע בעדאַרף דאָ האָבען? אַבי מע קאָן זאָגען אַ ליגען, און דערצו אַז מע איז נאָך אַ שטיקעל עזות פּנים אויך, קאָן מען שוין זײַן אַ מעקלער, און אַדרבה וואָס מעהר ליגנער און וואָס מעהר עזות פּנים איז אַלץ מעהר מעקלער: מעגסט מיר גלויבען, פאַרהאַן דאָ אין יעהופּעץ מעקלערס, וואָס קאָטאָרי בײַ אײך אין כתריליעווקע וואָלט זײ אָנגעשטאַנען זײַן בעהעלפערס אָדער בעלי־עגלות, זײ קאָנען זיך קוים חתמ'נען, און פון דעסטוועגען זעהסט דאָך, ווי זאָגט די מאַמע דײַנע: „אַז גאָטט וויל שיסט אַ בעזעם". מע בעדאַרף נור אָנטהון אַ ווײַס העמד מיט אַ שענעם קאַפּעליש, קריכען, שמעקען, חאַפּען אַ וואָרט, אַלויף אַהער אַ שפּרונג אַהין — „פּאָזשאַלעטי קאַרטאַזש!" „קאַרטאַזש" הײַסט מעקלערײַ, „שחיטות געלד". אַ איז דאָס אַ זיסער גראָשען אט דאָס „קאַרטאַזש"! אַהן קאָפּ

דרעהעניש, אָחן בויכוועהטאָג! אָט האָב איך געחאַפּט ערשט נעכטען אַ פּופּ־ציגער „קאַרטאַזש", זאָל מיך אַזוי וויסען אַ בּייזע וועטשערע מיט דיר אינאיינעם ווי איך וויים פאַר וואָס! איך האָב געמאַכט צעהנטויזענד פּוד צוקער גרינג, נאָך גרינגער ווי אויסרויכערן אַ פּאַפּיראָס, דאָס הייסט גע־מאַכט האָבען אַנדערע, נאָר איך בין אַריינגעשפּרונגען אין מיטען. הקצור, איך האָב מיט גאָטס הילף געחאַפּט אַ פּופּציגער! אַז גאָט העלפט, עס געהט אַוועק אַזוי איין האַלב יאָהר, שטעל איך מיך צוריק אויף די פּיס און ווער דער אייגענער ווי פריהער, וואָרום בּיי אונז אין יעהופּעץ שפּילט דאָס געלד די גרעסטע ראָלע; דער מענש אַליין איז בּלאָטע, יחוס וויל מען דאָ נישט וויסען. מעגסט זיך זיין ווער דו ווילסט און וואָס אין דער קאָרט — אַבּי געלד! און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אי"ה אינ'ם אַנדערן בּריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבּען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבּען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען לעבּען און שווער און שווינער און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: שרייב מיר, איך בעט דיך, וואָס האָרכט זיך זיך עפּיס ביי אייך, צי געהען רעגענס, און וואָס מאַכען די בּערעקעס און צי ס'איז פאַראַהאַן עפּיס אַ סך זשוקלעך? איך בּעדאַרף דאָס זעהר נויטיג וויסען און וואָס גיכער!

הנ"ל.

II.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, מיין זיס לעבען, א מיתה-משונה, א חלי-רע, אויף מיינע שונאים! דו רוצח, דו טיטום, דו גזלן איינער, דו ווייסט אז דיין ווייב איז געלעגען טודט-קראנק, נאך דער רעפעראציע וואס דער שענער דאקטאר האט מיר געמאכט, אויף דיינע יעהופעצער בעלי-בית'טעס געזאגט געווארען, אז קוים וואס איך פלאנטע מיט די פיס, און די קינדער דיינע, האב איך צו טהון מיט זיי, ציי׳הנדלעך, העלולעך, בייבלעך, — דערמטערעט מיט שלעק מיט צרות אויף מיינע שונאים'ס קעפ! ווי אזוי שווייגט מען אפ אזא צייט און מע שרייבט נישט אריין קיין בריוועל? ממה נפשך: ביזט דו געשטארבען — שרייב, אלא דו לעבסט נאך, בעדארפסט דו דאך אוודאי שרייבען! נאר גיה טענה זיך אוים מיט א חושים, ווי זאגט די מאמע מיינע זאל טאקי לעבען און געזונד זיין: „גיכער וועט זיך א שכור אויסניכטערן, איידער א נאר וועט קליגער ווערען". מאל דיר, אז אך און וועה, אז שיינה-שיינדיל-ברוך-הערש-לאה-דוואסים בעדארף האבען א מאן א מעקלער! נאר ס'איז אבער אלץ כדאי: זיין א מעקלער, א בייגעל-טרעגער, א הונט-שלעגער — אבי אין יעהופעץ, איינגעזונקען זאל דאס ווערען! היינט שרייבסט דו מיר אז דו האסט געחאפט א פופציגער ביי דער איצטיגער שענער פרנסה דיינער און דו האפסט, אז דאס חאפסט דו אלע טאג א פופציגער. נישט אלע מאנטאג איז פורים. דו מיינסט, ס'איז דיר דאס אמאליגע אדעסער „לאנדאן", מיט די „פאפירלעך", מיט די „פיפערנאטערס" מיט די אלע איבעריגע גליקען דיינע, וואס ליגען מיר נאך עד היום אין טעם? נאר איינער, עס וועט דיר פופציג מאל ארוים די אויגען פונ'ם קאפ איידער דו וועסט דערלעבען זעהן דעם אנדערן פופציגער! און אויסערדעם גלויב איך עפים גלאט ניט אן די יעהופעצער פערדינסטען, וואס הויבען זיך אן תמיד מיט א גליק און לאזען

זיך אוים מיט א בוידעם. און וואס דו שרייבסט מיר, אז דו ביזט גליקליך וואס דו ביזט ניט אראב פונ'ם זינען, זאג איך דיר אז פון דיינע דבורים זעה איך דאס ניט ארוים; עפים רעדסט דו מיר ניט צו דער זאך. דו פרעגסט זיך נאך אויף בערעקעס און צי עס געהען ביי אונז רעגענס? וואס דען האסט דו געוואלט, — עס זאל זומער לעבען שיטען א שניי? און וואס געהער זיך אן מיט א מאנסביל בערעקעס? און וואו האסט דו היינט בערעקעס? ביי אונז קאכט מען א בארשט פון ראסעל, אדער פון שטשאווע, בערעקעס איז ערשט העט-העט ארום סוכות! היינט פרעגסט דו זיך עפים נאך אויף זשוקלעך? וואס פאר זשוקלעך אויף דיר? נא דיר גאר זשוקלעך! קארג האט מען פון די וואנצען, דארפען מיר נאך זשוקלעך! נו פרעג איך דיך אליין, אין יעהופעץ זיצסט דו, צוקער מאכסט דו, פופציגערם חאפסט דו, — פעהלט דיר נור בערעקעס, רעגען און זשוקלעך! ביזט עפים א מבין דערויף? נאר די מאמע זאל טאקי לעבען און געזונד זיין זאגט זעהר גלייך: „א משוגענער שלאגט פרעמדע פענסטער, נישט קיין אייגענע“... לכן פאלג מיך, מענדיל, ווארף אוועק די נארישע וועלט, און אויב דו האסט נאך עפים פונ'ם פופציגער נעם און קום צופאהרען א היים, און אויב ניט וועל איך דיר ארויסשיקען אויף דער הוצאה, דערמאהן דיך, אז דו האסט א ווייב ביז 120 יאהר און קליינע קינדער, וואס קוקען ארוים אויף דיר אלע טאג, און לאז די וועלט אויפהערען צו טהון מיט מיר, און לאז מיר אויפהערען ברענען מיין פנים, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

יא פאר וואס פרעגסט דו ניט. וואס הערט זיך עפים אין דערהיים? א פנים עס ארט דיך ווינציג וואס, וואס די מאמע מיינע האט אבגעלאזט דעם שדוך מיט מיין שוועסטערל? דו מיינסט, איבער געלד האט זיך דאס צעגאנגען? געלד איז א חוץ א מעשה, נאר געגומען האט זיך דאס דערפון, וואס דער מחותן איז דא געוועז אויף שבת, האט זיך מיט איהם די מאמע צעווערטעלט, איהם געגעבען אנצוהערעניש, אז ער שטאמט פון קצבים, געזאגט א ווערטעל, אז פון איין אקס קאן מען מעהר ווי אקסענפלייש ניט פערלאנגען וכדומה אזעלכע שטעכווערטלעך, איז ער געקומען אהיים, א מכה איהם, און האט אבגעשיקט די תנאים, און דערווייל איז נעבעך נחמה-ברײנדיל דאס דריטע מאל „אוים כלה און ווידער א מויד“.

III.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כּתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז דו האָסט ניט רעכט צעקייעט וואָס איך האָב דיר געשריבען. זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען וואָס איך בין געוואָרען פון אַ שפּעגעלאַנט אַ מעקלער, ס׳איז גם זו לטובה. איך בין נישט איינער אין יעהופּעץ. פאַרהאַן ביי אונז קיין עין־הרע אַ סך מעקלערס, מעקלערס פון צוקער, מעקלערס פון אַקציעס, מעקלערס פון ברויט, מעקלערס פון געלד, פון הייזער, פון אימעניעס, פון וועלדער, פון מאַשינעס, פון בערלינעס, פון קלעצער, פון פאַבריקעס, פון זאַוואָדען, פון באַהנען, און וואָס אַ מויל קאָן אויסרעדען און וואָס דאָס האַרץ פערגלוסט — איז דערויף דאָ אַ מעקלער... עס ווערד דאָ נישט געמאַכט קיין שום געשעפט אָהן אַ מעקלער. און יעדער מעקלער קומט אָן צום אַנדערן מעקלער, וואָרום דער מעקלער האָט אַ קונה און יענער מעקלער האָט אַ מוכר, קומט דאָס אויס אינאיינעם אַ זיווג; הייַנט מאַכט זיך אָפּט, אַז צו איטליכען מעקלער טשעפּען זיך צו נאָך צוויי דריי מעקלערס, טהיילען זיי זיך אַלע מיט׳ן „קאַרטאַזש״ חלק כּחלק, און אַז מע קאָן זיך ניט איינטהיילען מיט די חלקים, איז אָדער מע פערלאָזט זיך אויף מענשען, אָדער מע טהוט ווי מע פלעגט טהון אין אַדעס. דאָס הייסט מע „קאָמפּעזירט״ מיט פּעטש... הייַנט פערשטעהסט דו שוין דעם ענין המעקלעריי? נאָר די גרעסטע מעקלערס פון אַלע זענען די צוקער־מעקלערס, וואָרום אַלע צוקערן געהען דורך זייערע הענד, זענען זיי מאסף ממון, פאָהרען מיט אייגענע קאַרעטעס, זיצען אין בויבעריק אויף דאַטשעס, שפּיעלען אין קאָרטען און האָבען „סאָדערזאַנקעס מיט שאַנשענעטקעס״... הכּלל איך האָב אַרויסגעזעהן, אַז מעקלעריי איז דאָס בעסטע געשעפט, וואָרום וואָס האָט אַ מעקלער איינצושטעלען? ממה נפשך האָב איך געטראָפען, וועט יענער פערדינען געלד, אַלא ניט, וועלען מיר ביידע ליגען אין דער ערד! אמת דו ביזט נערעבט, נישט אַלע

טאָג חאַפּט מײַן פּיפּציִגערס, איך האָב פון דעם ערשטען געשעפט אָן לעת עתה מעהר נישט געמאַכט גאָר נישט, און דער פופציגער איז צעקראַכען געוואָרען אין איין כהרף עין, וואָרום אַ בעל־חוב בין איך געוועזען אַז די האָר זענען נישט מײַנע, און אַ פּאָר קערבלעך האָט איך צעטהיילט גמילות חסדים, און איך זיץ שוין ווידער אָהן אַ גראָשען. נאָר וואָס דען? איך האָף אַז איך וועל אם־ירצה־השם מיט'ן אויבערשטענס הילף מאַכען אַ געשעפט אין גיכען און דעמאָלט וועל איך דיר צושיקען עטליכע קערבלעך דורך איין אָנווייזונג. און וואָס איך פרעג דיך מכח רעגענס איז אַ פּשוטער שכל: ווייל צוקער, פערשטעהסט דו, מאַכט מען דאָך פון בעריקעס, און בעריקעס בעדאַרפען האָבען רעגען, אַנדערש קאָנען זיי ניט וואַכסען. לכן פרעג איך דיך, צי עס געהען בײַ אייך אָפטער רעגענס. נאָר הלוואי זאָל גאָט געבען, אַז קיין רעגען זאָל בעסער נישט געהן, און די זשוקלעך זאָלען עסען די בעריקעס אויף וואָס די וועלט שטעהט, וואָרום ווי באַלד אַז עס וועט ניט זײַן קיין בעריקעס, וועט דאָך ניט זײַן קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זײַן קיין צוקער, וועט צוקער זײַן מיט גאָלד גלייך, וועלען די „שפּעגעלאַנטען" מאַכען געשעפטען, די מעקלערס וועלען פערדינען געלד און איך אויך בתוכם. און מחמת איך בין פאַרנומען און איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקצור. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאָר פרײַנדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו שרײַבסט מכח דײַן שוועסטערל, איז אויב זי איז נאָך נישט קיין כלה האָט איך פון אידהרעטוועגען אַ חתן איין אַנטיקעל, טאַקי פון היִע און דוקא אַ בחור, חאָטש אפילו נישט קיין יונגער, טאַקי רעכט אין די יאָהרען, שוין מיט אַ גרויליך בערדעל. קיין גביר איז ער ניט. נאָר אַ מלאכה אין דער האַנד האָט ער, היינו ער איז אַ מעקלער און רײַבט זיך אַרום צוקער. אָט דער שדוך איז פאַר איהר אָנגעמאָסטען, ווייל דער בחור איז זעהר אַ שטילער בחור. אויב עס לעגט זיך דיר אויפ'ן מח, קלאַפּ מיר אַ דעפּעש, אָדער שרײַב מיר אַרײַן אַ אָטקריטקע, וועל איך מאַכען מע זאָל זיך צענויפפאָהרען.

הנ"ל.

IV.

(שיינה-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, וואס עס האט זיך מיר געחלומט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ! א גדולה אויף דער באבע — אז עס וועט ניט געהן קיין רעגען, וועט ניט זיין קיין בערעקעס, און אז עס וועט ניט זיין קיין בערעקעס וועט ניט זיין קיין צוקער, און אז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, זועט ער דאמאלס פערדינען געלד; פונקט די מעשה מיט'ן ציגיינער און מיט'ן בער! און וואס וועט זיין, מענדיל, אז איך וועל דיר אנזאגען א בשורה, אז ביי אונז גיסען אלע טאג שלאקס רעגענס, און די בערעקעס וואקסען מיט רוחות און קיין זשוקלעך איז ביי אונז נישטא, חוץ וואנצען מיט טאראקאנעס—וועט דיר שוין זיין גרינגער? גאט זאל מיר טאקי אזוי העלפען ווי איך האב דאס געוואוסט פריהער, אז פונ'ם פופציגער האסט דו שוין א גוט-אויג נישט קיין געלד. איך האב געוואוסט פריהער, אז דו וועסט גיכער צעטרענצלען די עטליכע קערבלעך אויף גמילות חסדים, איידער נעמען אויפ'ן קאפ אז דו האסט א ווייב ביז 120 יאהר. גמילות חסדים? קרענק וואלט איך זיי געגעבען מיט צרות מיינע, ווארום אז דו וועסט בעדארפען צו זיי אנקומען מיט א גמילות חסד, וועסט דו זעהן, אז קיינער וועט ניט זיין אין דערהיים, ווי זאגט די מאמע: א „נעמעראָווער איז ניט קיין געבעראָווער און א גוטער ברודער איז נאר ביז צו דער קעשענע"... נאר ווער איז שולדיג ווען ניט איך אליין? א קליינינקייט, מע גיט אזוי נאך א מאן! ער ווייסט דען וואס צו טהון פאר גרויס ראסקאש? ער דרעהט זיך דארט ארום אין יעהופעץ ווי א גראף, עס פעהלט איהם נור רעגענס מיט זשוקלעך, און איך ליג דא ווי א הונד בעגראבען, שלים-שלימזל אויף יערען טריט! געהט א קינד, משה הערשעלי ברענען זאל

ער, פאלט דאס און האקט זיך איבער א ליפ ; האב איך א פינגערעל מיט שפריצלעך, גנבה'ט דאס אוועק ביי מיר די דיענסט — עס געהט קיין עין-הרע פון אלע זייטען, ווי זאגט די מאמע : „קומט אן דאס גליק, גיס אויס די פאמעניצע"... נו בין איך נישט גערעכט געווען וואס איך האב דיר געזאגט, אז ניט אלע מאנטאג איז פורים און אז קיין פופציגערס וואלגערן זיך נישט ? און מכח דעם שענעם שדוך, וואס דו לעגסט פיר פאר מיין נחמה בריינדלין, מעג ער זיצען דארטען אין געהאקטע וואונדען, דער אלטער בחור דיינער מיט דער גרויער בארד ; ניט דערלעבען וועט יעהו-פעץ, אז מיר זאלען פון דארטען א שדוך טהון ! מע רעדט איהר ווייסט דו וועמען ? טאקי דעם ערשטען חתן איהרען ; ער האט זיך מיט'ן ערשטען ווייב געג'ט און איצט שדכנט ער זיך ווידער א מאל צו מיין שוועסטערל. זי איז איהם א פנים שטארק געפעלען, דעם שארלאטאן ! נאר ווי זאגט די מאמע זאל לעבען : „גלייכער מיט א היימישען גנב איידער מיט א פרעמ-דען רב"... און ווי באלד דער שדוך וועט ווערען, אזוי שטעלט מען באלד א חופה, און לאס איך זעהען, אז דו וועסט ניט קומען צו נחמה בריינדלין אויף דער חתונה. ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

אונזער קאפיל, האט זיך ווידער א מאל געזאגט דעם פסוק, אנגע-זעצט אפשר דריי הונדערט קערבלעך און איז שוין ווידער א בטוח אין שטעדטעל. און בעריל דעם פעטער מנשה'ס האט ווידער א מאל געטרא-פען איין אומגליק, ער איז אפגעברענט געווארען אפשר אויף א הונדערטער און נעמט עס דריטהאלבען הונדערט קארבען ; נאר מיר דאכט, אז דאס איז שוין ביי אונז די לעצטע שרפה אין שטאדט, ווארום ס'איז אסברה, אז די חברה „יאקער" האט שוין אויפגעהערט סטריכירען יודישע הייזער מיט יודישע קלייטען אין בתרילעווקע. און מרים ביילה האט זיך מישב געווען וואס טוי"ג איהר א פארוק, א מעהר וועט זי געהן פארמאלנע מיט די האר ; גלייבט זיך צו אונזער גביר'ס שנור, א מכה זיי, וואס שפיעלען מיט יונגע לייט אין קארטען, נאר איך האב פיינד יענעם צו בערעדען ווי זאגט די מאמע : „האב אין זינען זיך, וועסטו פערגעסען אין יענעם"... און שרייב מיר למען השם וואס הייסט דאס „שארעזאנקעס" מיט „שענזע-שעטקעס", וואס איז דאס און אויף וואס דארף מען דאס ?

V.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז דו האסט געטראפען, דאס צוקער־געשעפט איז פאר מיר טאקי קיין געשעפט נישט: ערשטענס, איז פון די גרויסע צוקערמעקלערס נישט אויסצושטעהן; איידער מע טהוט זיך א ריהר, פליהט אונטער דער גרעסטער פון אלע צוקערמעקלערס און חאפט אויס פון אונטער די הענד, חאטש ער איז א גרויסער גביר, און געה לאד איהם צום „ונתנה תוקף". ווערסט דו דאך פרעגען: היתכן? וואו איז יושר? זאלסט דו וויסען, אז אזעלכע קשיות אין יעהופעץ פרעגט מען נישט; יושר איז דא נישט קיין מטבע; קיין „צוליעב" מיט קיין „רחמנות" איז דא נישטא; דאס איז איין מאל אוועק. צווייטענס, פרעג איך דיך, וואס איז דאס פאר איין עסק אט דאס צוקער־געשעפט, אז טאג ווי נאכט בעדארפסט דו קוקען אויפ'ן הימעל און בעטען גאט, אז א טאג זאל געהן א רעגען און א טאג זאל נים געהן קיין רעגען? הכלל, איך האב ארויסגעזעהן, אז דער עסק איז נים פאר מיר; מע בעדארף זיין א גרויסער עזות־פנים, דעם לוח מאכען מיט דער בלאטע, און דעם שפעגעלאנט איינדרינגען, אז ער פערשטעהט נים פון דאנען א היין, און אזוי לאנג רעדען, ביז עס זאל איהם נמאס ווערען הערענדיג און עס זאל איהם בעשלאגען א קאלטער שוויים... איין גאט איז אבער יודע דעם אמת, אז איך קאן דאס נישט, איך האב ליעב צו פערדיענען א קערבעל בכבוד. מיט גאטס הילף, איך האב איצט א געשעפט אין די הענד, ווייס איך אז ס'איז א געשעפט; היינו איך געה ארום געלד, איך מאך הלוואות, שקאנטע, דאס הייסט, איך לייה און פארלייה געלד אויף וועכסעלעך, דאס הייסט איך שקאנטיר דער וועלטס וועכסלען, און דווקא אויף בעלי־בתישע פראצענטען, ווי זאגט ער, וויינציגער פערדיענט אבי געשלאפען רוהיג. דאס איז אזא מין עסק, וואס מע גיט דיר אפ כבוד פון אלע זייטען, ווארום אז מע בעדארף האבען די

קלִינגעֶרס, ווערד מעֶן ווייך ווי טייג, מעֶ קריכט אין דעֶר עֶרד אַרײַן און מעֶ זאָגט צו דעֶם מעֶקלעֶר גילדעֶנעֶ בעֶרג... אָט האָט מיר גאָט צוגעֶשיקט איינעֶם אַ געֶוועֶנטשניטעֶר פון בּאַרדיטשעֶוו, איך האָב מיך מיט איהם בּאַקעֶנט אויף דעֶר אַכסניא וואו איך שטעֶה — אַ זעֶלטעֶנעֶר יונגעֶרמאַן מיט אַ גילדעֶנעֶם כאַראַקטעֶר. עֶר זאָגט מיר צו, אַז אויב איך מאַך איהם היִע אַ קרעֶדיט פון אַ צעֶהן-פופצעֶהן טויזעֶנד קעֶרבּלעֶך, וועֶט עֶר מיך אַזוי שעֶן בּעֶפרידיגעֶן, אַז איך וועֶל פעֶרשפּאָרעֶן זיין אַ מעֶקלעֶר... און הגם איך האָב איהם בּיז אַהעֶר קיין געֶלד נאָך נישט געֶקריגעֶן, נאָר צו גאָט אַ האָפנונג, אַז איך וועֶל אם-ירצה השם מיט גאָט'ס הילף געֶוויס קריגעֶן... אַלעֶ מעֶקלעֶרס וואָס דרעֶהעֶן זיך דאָ אַרום געֶלד, ווערעֶן גליקליך, פאָהרעֶן אַרוים מיט איינעֶנעֶ פעֶרדלעֶך. אין איינעֶן פעֶרד-און-וועֶגעֶלעֶ, זאָלסט דו וויסעֶן, איז אַ סגולה צו פרנסה, וואָרום דאָ, אין יעֶהופּעֶץ, האָט מעֶן פאַר אַ שעֶן פעֶרד-און-וועֶגעֶלעֶ אַ סך מעֶהר דרך אֶרץ ווי פאַר אַ מעֶנשעֶן... און מחמת איך בּין פאַרנומעֶן און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בּקיצור. אם-ירצה השם אין'ם אַנדעֶרן בּריעף וועֶל איך דיר אַרויסשרײַבּעֶן אַלסדינג בּאריכות. לעת עתה לאָז גאָט געֶבּעֶן מיט געֶזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדעֶרלעֶך און שוועֶר און שוויגעֶר און איטליכעֶן בּעֶזונדעֶר גאָר פריינדליך.

ממני בּעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו שרײַבּסט מכּח קאָפּיל'ס אַנזעֶץ האָט דאָס בּיי מיר אַ שעֶנעֶם פּנים קעֶגעֶן די היגעֶ אַנזעֶצעֶן! אַ סוחר, וואָס האָט נאָך ניט אַנגעֶזעֶצט קיין דריי מאָל, הייסט דאָ גאָר קיין סוחר ניט. אַ מאָל פלעֶגט דאָ זיין אַ מאָדעֶ, אַז איין אַנזעֶצעֶר האָט געֶמוזט מאַכעֶן איין אַפּטריט; היינט איז שוין געֶוואָרעֶן אויס מאָדעֶ אַנטלויפעֶן. דאָ הייסט דאָס גאָרניט „אַנזעֶץ"; דאָ הייסט דאָס „עֶר צאָהלט ניט", דאָס הייסט עֶר וויל ניט צאָהלעֶן און רופט מיך קנאַקניסעֶל! — און וואָס דו פרעֶגסט זיך נאָך וואָס בּאַדײַט „זאָדעֶרזאַנקעֶם מיט שאַנשעֶנעֶטקעֶס"? אויף לשון-קודש הייסט דאָס „פלגשים" און בּלשון אשכּנז רופט מעֶן דאָס „קעֶפּסווייבּעֶר". נאָר מעֶגסט מיר גלויבּעֶן בּנאמנות, אַז עֶס קריכט מיר אין דעֶר לינקעֶר פּאה...

הנ"ל

VI.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז פון דיינע זיסע בריוועלעך האָב איך שוין, כ'לעבען, אַ געשוואָלען האַרץ, געשוואָלען זאָלען ווערען, די שונאים ווי אַ באַרג. אָט ערשט ביזט דו, דאַכט זיך, געווען אַ צוקערמאַכער, פלוצים גאָר אַ בעל הלוואה, — וואו האָסט דו גענומען געלד? און אַז גאָט האָט דיר שוין יאָ אַמאָל געהאָלפען עטליכע קערבלעך, בעדאַרפסט דו זיי טאַקי צעפּלעכטען אין דער גיך? האָסט דאָך מיר אַליין ערשט ניט לאַנג געשריבען, אַז ווי באַלד עס פאַלט דיר אַריין אַ ביסעל געלד, אַזוי חאַפּסט דו און שיקסט מיר אַרוים דורך איין אַנווייזונג. וואו זענען דיינע ווערטער? נאָר די מאַמע זאָל לעבען און געזונד זיין איז טאַקי גערעכט; זי זאָגט מיר: „טאָכטער מיינע, פון דאָרט קיין געלד זאָלסט דו גאָר נישט וואַרטען, וואָרום פונ'ם בית־עולם צוריק טראָגט מען נישט, ובפרט, זאָגט זי, פון דער שענער לייטישער שטאָדט יעהופּעץ, ברענען זאָל זי! איך האָב דיר שוין, זאָגט זי, לאַנג געזאָגט דאָס ווערטעל: „היט מיך גאָט פון באַרדיטשעווער נגידים, פון אומעניער חסידים, פון קאָנסטאַנטינער משרתים, פון מאָהליווער אַפּיקורסים, פון קאַמעניצער חאָדאָטאַיעס, פון יעהופּעצער הולטייעס...״ זאָג אָפשר, אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס גערט איהם אָן אַ ווייב, וואָס גערט איהם אָן קינדער? טאָג ווי נאַכט, טאָ דאָס, טאָ דאָס! קאַרג האָט מען געהאַט צו טהון פאַר אַ יאָהרען ניט היינט געדאַכט מיט דער קאָפּיקע, וואָס מיר האָבען געמיינט, אַז משה הערשעלי

האָט אײַנגעשלונגען , איז ער זיך מישב יענע וואָך (גור אַ רוח ניט קיין קינד !) און טראָגט זיך שיער נישט אָפּ אויף יענער וועלט . געווען געזונד און שטאַרק . פּלוצים — איך זעה מײַן קינד איז אויס קינד ; האַלט דאָס קעפּעל אויף אַ זײַט און שרײַט נישט מיט זײַן קול . „וואָס איז דיר , זוהנעניו , גאָלד מײַנער , זאָג וואָס טהוט דיר וועה ?” ווײַזט ער מיט'ן הענדטעל אויפ'ן לינקען אויער און שרײַט ; איך שטיק איהם , איך קוש איהם , איך קנײַפּ איהם , איך האַלז איהם — ער האַלט אין איין שרײַען . ערשט אויפ'ן דריטען טאָג האָב איך געבראַכט דעם דאָקטאָר , פרעגט ער מיך , דער חכם , צי האָב איך געקוקט דעם קינד אין אויער אַרײַן ? זאָג איך : נישט נור געקוקט , איך האָב שוין אפילו געדרילעוועט מיט אַ שפּיזעל און מע זעהט נישט גאָר נישט ! פרעגט ער מיך : וואָס האָבען מיר געגעסען הײַנטיגען שבת ? זאָג איך : וואָס עסט מען בײַ יודען שבת — רעטיך , ציבעלקעס , פּעטשאַי , קוגעל — וואָס ווילט איהר נאָך ? זאָגט ער צו מיר : אֶפשר האָט איהר געקאָכט פּאַסאָליעס , אָדער אַרבעס , אָדער איין אַנדער מין אויבסט ? זאָג איך : ס'איז אַ משל ! אַז מיר האָבען געגעסען אַרבעס , דעריבער בעדאַרף דאָס קינד האַלטען דאָס קעפּעל אויף אַ זײַט און שרײַען ? מאַכט ער צו מיר : ווי באַלד איהר האָט געהאַט אין שטוב אַרבעס , האָט זיך אײַער קינד מסתמא געשפּיעלט מיט'ן אַרבעס רויערהײַט אַזוי לאַנג , ביז ער האָט אויף קאַטאָוועס אַרײַנגעלעגט זיך איין אַרבעסעל אין אויער אַרײַן , האָט דאָס אַרבעסעל אָנגעהויבען בײַם קינד אין אויער צו שפּראָצען און צו וואַכסען ... בקצור ער האָט געבראַכט צו טראָגען אַ גאַנצע מאַשין , אָפּגעמוטשעט דאָס קינד נעבאַך אַ האַלבע שעה און האָט אַרויסגענומען פונ'ם אויער אַ גאַנצע זשמעני מיט אַרבעס ! נאַ דיר נאָך , טאָמער איז קאַרג ! די גאַנצע וועלט פרעסט אַרבעס צעזעצטערהײַט און גאָר ניט , און בײַ מיר בעדאַרף זײַן מיט נסים , ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען : „אַ שלים־מזל פאַלט אויף גראָז און צעשלאָגט זיך די נאָז” . לכן , בעלי היקר , וואָס טויג דיר הלוואות , האָבען צו טהון מיט באַרדיטשעווער שווינדלערס , אַנזעצערס , נעם צונויף בעסער די עטליכע קערבלעך און קום צו פאָהרען אַ היים , וועסט געפינען דאָ אויך אַ געשעפט , ווי זאָגט די מאַמע : „פאַר געלד קריגט מען אַללעס חוץ קדחת” . ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דײַן באמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

ווײַסט דו , וואָס איך וועל דיך בעטען , מענדיל ? שרײַב מיר נישט

פון דיינע יעהופעצער שארלאטאנעס מיט זייערע קעפּסוויבער — איך וויל נישט הארכען זייער טרפהנ׳עס נאמען אפילו. לאזען זיי דיר דארטען ברענען אויפ׳ן פייער! העד בעסער, וואס ביי אונז האט זיך פערלאפען פאר א מעשה: לוי משה מענדים זוהנדעלע, „באריש״ רופט מען איהם, נאכ׳ן זיידען רב בערישעל עליו השאלעכץ, א טהייערער שייגעץ, ער מעג זיין די כפרה פאר אונזער משה הערשעלי׳ן אלע מינוט, איז זיך מישב יענע וואך און קומט אריין מיט צוויי שמשים צו ליבע משה מרדכי׳ס אין קלייט אריין און רופט זיך אן צו ליבעס טעכטערל פייגעלען („פאניטשקע״ האט זי זיך גאר א נאמען געגעבען!): „פאניטשקע, נשמה מיינע, וויז נאר אהער א פינגער!״ געהט פאניטשקע און ווייזט א פינגער, נעמט ער און טהוט איהר אן א פינגערעל און רופט זיך אן צו די שמשים: „זייט עדות, רבותים, אז איך האב זי מקדש געוועזן כדת משה וישראל!״ איז געווארען א גוואלד, א ליארעם, א געפילדער. ליבע איז געפאלען חלשות, די גאנצע שטאדט איז זיך צונויפגעלאפען אויף זייער ביז וואונדער, עס האבען זיך אריינגעמישט מענשען, מע איז געלאפען צום רב, זאגט דער רב, ער מוז איהר געבען גט: זאגט אבער פאניטשקע, אז זי וויל ניט קיין גט, זי איז אין איהם פארקאכעט שוין פון לאנג, א ביז פארליאפעניש ביי זיי, איין אפגערעדטע זאך נאך פון אמאל — וואס זאגסט דו אויף איהר טאטען? זאל ניט זיין מיינע צרות אויף זייער קאפ?

VII.

(מנחם-מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כּתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל הערען איינס פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זיי וויסען, אז דאס געלד-געשעפט איז א קבצנישער עסק. הלוואה איז אפילו נישקשה, נאר וואס דען? אז גאט העלפט מיט אייגען געלד נישט מיט פרעמדס; מע לויפט און מע לויפט און ס׳איז ארויס-געווארפען! אז אך און וועה איז שוין דעם, וואס באדארף אנקומען צו דער לאסקע פון די היגע בעלי-הלוואות, די אלע בארדיטשעווער, די וויניצער און די שפאלער פראצענטניקעס, וואס וואכסען אהן רעגען, ווי קראפּיווע... און אפילו די גרויסע שוין, כלומר׳שט די באנקירען, איידער אנקומען צו זיי איז אויך גלייכער שוין זיצען אין דערהיים און שניידען „קאמפּאנעס"... הכלל איך האב א שפּיי געטהאן אויף דעם געלד-געשעפט און האב מיך גענומען צו הייזער. וואס עפּיס צו הייזער? ווייל דא, אין יעהופּעץ, איז היינט געווארען א נייע „שפּעגעלאציע"—הייזער. דו קעהרסט אוודאי מיינען, אז אין יעהופּעץ קויפט מען א שטוב אזוי ווי ביי אייך אין כּתרילעווקע? האסט דו א טעות. דא אין יעהופּעץ אז מע קויפט א שטוב טראגט מען זי באלד אוועק אין באנק און מע נעמט אויף איהר געלד, נאכדעם פערזעצט מען זי און מע נעמט נאך א מאל געלד; נאכדעם פארדינגט מען די דירות און מע נעמט ווידער א מאל געלד. הכלל, מע קויפט א שטוב אהן א גראשען געלד און מע ווערד למזל א בעל-הבית. ווערסט דו דאך פרעגען, ווי באלד אזוי, קאן דאך איטליכער האבען א שטוב? איז דער תירוץ: וואו נעמט מען איין אדערויף?.. אוודאי ווען גאט העלפט מיר, איך פיהר אוים דאס געשעפט, וואס איך דרעה

מיך אצונד, (איך האלט איצט ביי מאכען א פאר הייזלעך) קויף איך מיר דעמאלט אליין א הייזעל (אויף דיין נאמען) פאר א קערבעל צוואנציג טויזענד, און וועל נישט אריינלעגען קיין דריי צעבראכענע גראשענס, ווארום אט האסט דו דעם חשבון אויבען אויף: 15,000 גיט מיר ארויס די באנק, 6,000 נעם איך ארויס פון דער צווייטער זאקלאדנע, בלייבט מיר נישט איבער קיין טויזענד קערבלעך אין קעשענע? האב איך שוין צו־שטייער אויף הוצאות אויך; היינט וואו איז דירה געלד און שאר ירקות? פון וואנען דען מיינסט דו וואכסט מען אויס א גביר אין יעהופעץ? און מחמת איך בין פארנומען און איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ׳ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה; גרים די קינדערלעך און איטליכען באזונדער גאר פריינדליך

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו בעשרייבסט מיר די מעשה מיט לוי משה מענדים זוהנדעל, וואס ער האט מקדש געווען ליבעס טאכטער, איז דאס ביי מיר פון די קליינע חדושים. דא אין יעהופעץ איז מען זיך נוהג נור מיט פארליבעניש, חתן כלה מוזען פיהרען א פאר־ליבעניש, אנדערש איז דער שדוך קיין שדוך ניט. דא טרעפט זיך אפט־מאל, אז א מאן ווארפט אוועק א ווייב און פארליבט זיך אן יענעמס ווייב, אדער א ווייב ווארפט אוועק איהר מאן און פארליבט זיך אן יענערס מאן, און דאס ווייב פון יענעם מאן פארליבט זיך אן יענערס ווייבס מאנס ווייב, איך מיין אן יענעם׳ס ווייבס מאן — מע פערבייט זיך מיט די יוצרות, שלי שלך ושלך שלי... ס׳איז ניט כתרילעווקע, ס׳איז יעהופעץ...

הנ״ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אויף דער וועלט, אַז אַ יונגערמאַן זאָל נעמען און אוועקוואַרפען ווייב און קינדער, שווער און שוויגער, און אַוועקלאָזען זיך אין אַ פרעמדער שטאָדט און פאַרנעמען זיך אַלע מאָל מיט איין אַנדער געשעפט: אָט איז ער אַ צוקער־מאַכער, אָט איז ער אַ בעל הלוואה און אָט ווערד ער גאָר אַ בעל־הבית פון איין אייגענעם מויער אין יעהופּעץ אָהן אַ גראָשען געלד. ס'איז טאַקי כדאי כ'לעבען! איידער צו האָבען אַ שטוב און זיין אויף איהר שולדיג מעהר וויפיעל זי איז ווערטה, איז גלייכער זי זאָל פריהער פאַר־ברענט און פאַרשרפה'ט ווערען אינאיינעם מיט אַלע הייזער אין יעהופּעץ. אַ גליק וועט מיך טרעפען, אַז ער וועט מאַכען אַ געשעפט און וועט פאַר־דינען געלד, וועט ער מיר קויפען אַ הייזעל אויף מיין נאָמען. וואָס טויג מיר הייזלעך? דו שיק מיר בעסער געלד, וועל איך מיר שוין געפינען וואָס צו קויפען, ווי זאָגט די מאַמע זאָל געזונד זיין: „געב מיר נור אַהער דאָס ברויט, אַ מעסער וועל איך מיר אַליין געפינען"... עס איז נור איין אָנשיקעניש, אַ גוט אויג אויף מיר און געגנוג! דאַכט זיך, איך ווייס, איך בין אויך אַזאַ יודישע טאָכטער ווי בלומע־זלאַטע, און אַזוי שען אויך ווי זי, און אַזוי קלוג און ציקאַווע ווי זי אַ וודאי, פאַר וואָס זשע, גוואַלד, פאַר וואָס קומט דאָס מיר, אַז איך זאָל האָבען אַזאַ וויסט פינסטער מזל און בלומע־זלאַטע זאָל ווערען וואָס אַ טאָג גרעבער ווי לענגער, איינגע־

דאָרט און אויסגעדיווערט זאָל זי ווערען, ליעבער גאָט! נאָר צוריק שמועסענדיג, וואָס האָב איך אייגענטליך, צו בלומע־זלאַטען? אויף מיין ערד געהט זי נישט אַרום? לאָז זי זיין געזונד און שטאַרק און זיך עלטערן מיט איהר נחמיה'ן און מיר לאָז גאָט העלפען אין מיין שטייגער. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער זיך געוואונשען איידער יענעם געשאָלטען"... נישמעהר, ס'איז מיר נור אַ וועהטאָג צו זעהן ביי לייטען, ווי מע לעבט און ווי מע טהוט זיך אָן, און איך בעדאַרף זיצען איין אלמנה חיה און אַרויסקוקען אויף מיין שענעם ברויטגעבער, טאָמער וועט איהם דאָרט טרעפען דאָס גליק! אַ גלח וועט פאַרליהרען און ער וועט געפינען, וועט ער מיר מויערן אַ מויער אין יעהופּעץ! נישט דערהאַרען וועט דאָס נאָך יעהופּעץ, איך זאָל מיך צוליעב דיינע שענע לייט, וואָס בייטען זיך מיט די וויייבער, מפקיר זיין און אַוועקלאָזען זיך צו דיר אַהינצוצו, אַראָפּוואַרפען פון זיך דעם פּאַרוק און ווערען ביי דיר אַ קעפּסווייב, — דעם קאָפּ זאָלען זיי ברעכען, רבונו של עולם אויפ'ן גלייכען וועג, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

„מע בעדאַרף ניט זיין שען, זאָגט די מאַמע, מע בעדאַרף ניט זיין קלוג, מע בעדאַרף נור האָבען מזל". נעם אַ שטייגער, מיין ברײַנה־ביילה'ן און נעם רחל דער מומע דבורה'ס. די איז שען ווי די זון אום תמוז און יענע איז זויער ווי עסיג. זיצט בריינה ביילה נעבין אַ מיידעל און רחל האָט חתונה און נעמט אַ חתן, עפּיס אַ שלים־מזל פון יאַמפּעלע און דוקא אַ פיינעם, איין עהרליכען, אַ שטילען, דאָס הייסט נאַרעשעוואַטע, נאָר פון אַ גרויסען יחוס. ער האָט, זאָגט מען, אַ שוועסטער אַ משומדת. דער חסרון וואָס ער איז אַ ביסעל נישט קיין געזונדטער, האָט ער אָבער קיין מורא ניט פאַר'ן פּריזיוו. אַ פאַרגעניגען אָנצוקוקען אָט דאָס פּאָרעל! זי מיינט ס'איז נישטאָ קיין קליגערס, און ער מיינט אַז ס'איז נישטאָ קיין שענערס, ווי זאָגט די מאַמע: „נישט דאָס איז ליעב וואָס ס'איז שען נאָר דאָס איז שען וואָס ס'איז ליעב".

IX.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײַנה־שײַנדיל אין כּתרילעװקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײַנה שײַנדיל שתחי' עכב"ב

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען אײנס פונם אַנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זײַ װיסען, אַז דאָס געשעפט פון הײַזער איז בלאָטע. איך האָב מיך בעצײַטענס אַ נעם געטהאָן צו אַנדערע מסחרים, צו „אימעניעס" (גיטער). אימעניעס — דאָס איז גאָר אײן אַנדער מין מסחר! ראשית, בעדאַרף מען דערצו נישט רײַסען קײַן שטיװעל; מע שרײַבט אַרײַן אַ בריװעל, מע שיקט אַװעק אײן „אָפּיס", יענער פאָהרט זיך דורך, קוקט אָן די ערד און עס װערד מיט גאָטס הילף אַ געשעפט. און והשנית האַנדעלט מען ניט מיט קײַן זלידניס, מיט קײַן קבצנים; מע האָט צו טהון מיט פּריצים, פּאָמעשטשיקעס, פירשטען, גראַפען · װעסט דו דאָך מיך פרעגען: װי קום איך צו גראַפען? איז דרינען אַ גאַנצע מעשה! אַזױ װי דו װײַסט דאָך אַז איך טאָר ניט זײַן היִע... און עס טרעפט זיך אַז פּאָליציע קומט אַמאָל בײַ נאַכט אויף דער אכסניא בודק חמץ זײַן, גיט אונז די בעל הבית'טע פריהער אַ ידיעה, בכדי מיר זאָלען זיך באַצײַטענס צעגעהן װי זאַלץ אין װאַסער, דער קײַן בױבעריק, דער אויף דער דעמיעװקע און דער אויף דער כלאָבאָדקע... נאָר אַמאָל טרעפט זיך, אַז די בעל הבית'טע אַלײן װײַסט אויך ניט װען עס װעט זײַן די בהלה, איז דעמאָלט זעהר ניט גוט! יענע װאָך ליגען מיר אַזױ אַלע אורחים און שלאָפען, דערװײַל האָרכען מיר מע קלאַפּט. שפּרינגט אַראָפּ די בעל הבית'טע אין אײן ציטערניש און רופט זיך אָן צו אונז: „יהודים בלא, קריכט אין שטרױ!" — איז געװאָרען אַ שפּרינגערײַ מיט אַ בעהאַלטערײַ: װער אין קעלער. און איך — אויף מײַן אַלט אָרט, אויפ'ן בױדעם — און באַלד

נאָך מיר נאָך איינער, אַ יודעל פון קאַמעניץ. ליגענדיג אַזוי אין געהאַקטע וואונדען אויפ'ן בוידעם, הער איך ווי דאָס יודעל נעבאַך קרעכצט. — וואָס קרעכצט איהר? פרעג איך איהם שטילערהייד. „אַז אַך און וועה איז צו מיר, זאָגט ער, מיינע פּאַפּיערען האָב איך געלאָזט צוקאָפּענס! איך האָב מורא פאַר מיינע פּאַפּיערען!" — וואָס פאַר פּאַפּיערען? מאַך איך צו איהם. — „אוי, מאַכט ער, זעהר נויטיגע פּאַפּיערען! טרעפען אָן בלי גוזמא אפשר אַ האַלבען מיליאָן!". איך האָב דערהערט אַ האַלבען מיליאָן, האָב איך מיך שטילערהייד צוגערוקט צו מיין יודעל און פרעג איהם: — ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל פּאַפּיערען און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין פּאַפּיערען? „ס'איז אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, איך האָב אימעניעס אין וואָהלינער גובערניע, גרויסע אימעניעס, מיט די בעסטע רעמאַנענטען, פערד און אָקסען און שאָף אָהן אַ שיעור, מיט וואַסערמיהלען, מיט גוראַלניעס, מיט הויפען שאַרפע, אויסגעצייכענטע גערטנער מיט אַלדעם גוטס!" דערהערט אַזעלכע דבורים, רוק איך מיך צו מיין יודעל נאָך נעהנטער: — ווי קומט צו אייך אַזוי פיעל אימעניעס מיט אַזאַ גוטס? „די אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, זענען נישט אויף מיין מיסט געוואַקסען געוואָרען, די אימעניעס זענען פּריצישע אימעניעס, נאָר איך האָב זיי אויף דער האַנד, דאָס הייסט, איך בין פון זיי דער פאַרקויפער, דארויף מאַכי בין איך געקומען אַהער צו פאָהרען, געבראַכט מיט זיך אַלע פּאַפּיערען, די אָפּיסען פון זיי. — ווי מיינט איהר, איך וועל חלילה ניט האָבען קיין שאָדען?" — חס ושלום, זאָג איך, ווער דאַרף דאָס פרעמדם? דער אויבערשטער זאָל העלפען מע זאָל חלילה ניט פערקריכען, זאָג איך, אַהער צו אונז אויפ'ן בוידעם, און דערוויילע טהו איך איהם אַ טאַפּ פון יענער זייט: — נו, האָט איהר עפּיס געמאַכט היינט מיט אייערע אימעניעס? „ניין, מאַכט ער, לעת עתה נאָך גאָר ניט, איך האָב מורא פאַר די היגע מעקלערס. זיי זענען, זאָגט מען, גרויסע ליגנערס, האָבען ניט אין זיך קיין וואָהר וואָרט! אפשר ווייסט איהר אַ מעקלער פון אימעניעס, נאָר אַ רעכטער מעקלער זאָל זיין, דער עיקר איין עהרליכער, ניט קיין ליגנער"? — אָך, זאָג איך, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך אַליין, זאָג איך, בין אַ מעקלער פון אימעניעס, דאָס הייסט זאָג איך, קיין אימעניעס האָב איך נאָך אויף מיין לעבען ניט אויסגעמעקעלט, נאָר גאָר ניט זאָג איך, הלואי זאָל גאָט צושיקען אַ קונה, איז קיין מלאכה ניט צו מאַכען אַ אימעניע אויך. „איך זעה: מאַכט ער צו מיר, אַז איך האָב צו טהון מיט איין אָמת'ן מענשען און מיט איין עהרליכען מאַן, גיט זשע מיר די האַנד תקיעת כף, אַז צווישען אונז וועט דאָס

בלייבען, וועל איך אייך איבערגעבען אלסדינג, וואו די אימעניעס מיינע ליגען, און וואָס ביי מיר געפינט זיך". הקצור מיר האָבען מיט גאָטס היילף געמאַכט אַ געשעפט, דאָס הייסט מיר האָבען געשלאָסען שותפות אויף אַלע געשעפטען, ער לעגט אַריין אין שותפות אַלע זיינע אימעניעס און איך לעג אַריין מיינע קונים, נאָר מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר שרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדער זאָלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די בהלה וואָס ס'איז געוועזן אויף דער אכסניא איז געוועזן איין אומזיסטע בהלה. דאָס האָט איינער עפּיס אַ שכן על פי טעות געקלאַפּט צו אונז אין פענסטער און מיר זענען זיך אומזיסט צעלאָפען. נאָר דאָ זעהט מען אַרויס, ווי אַזוי דער אויבערשטער פיהרט אַזוי איז גוט. למשל, ווען דער שכן זאָל ניט געוועזן קלאַפּען אין פענסטער, וואָלט ניט געוועזן קיין בהלה, און איך וואָלט ניט געוועזן אויפ'ן בוידעם, און וואָלט מיך ניט בעקענט מיט דעם קאַמעניצער יוד, און וואָלט ניט געוואוסט פון קיין אימעניעס און פון קיין גראַפען. עס פעהלט איצט נור איין שטיקעלע הצלחה!

X.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אַז איך האָב בעקומען אַ הוסט, אויף דיינע יעהופעצער „מאַדאַמען" געזאָגט געוואָרען, איך טרינק שוין ציגען-מילך, איך בין שוין געוועזען ביים דאָקטאָר אויך. אין די פאָר יאָהר האָבען די דאָקטוירים ביי מיר אויסגעצאַפּט געלד, זיי מעגען דאָס אויסקרענקען מיט דער אַפּטהייק אינאיינעם! אַ שטיקעל גליק וואָס עס האָט זיך געעפענט ביי אונז נאָך איין אַפּטהייק און מע קען זיך דינגען! מזל טוב דיר מיט דיין נייעם מסחר, מיט די איטעניעס און מיט די גראַפען! בראָש וואַרפט ער זיך מיט געשעפטען, אַלע טאָג אַ נייעס. גענוג וואָס ער איז אַזאַ בריה און אַזאַ גרויסער מוצלח, פערעבענדיוועט ער נאָך און זוכט חסרונות, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז דאָס מיידעל קאָן ניט טאַנצען, זאָגט זי די כלי זמר קאָנען ניט שפּיעלען". איך האָב מורא, מענדיל, דו וועסט אַזוי לאַנג פּרובען מיט געשעפטען, ביז דו וועסט אָנהויבען אַרומטראָגען שוועבעלעך צו פערקויפען, אַזוי ווי געציל דער מומע סאָסים, וואָס האָט זיך אַוועקגע-לאָזט קיין אַמעריקאַ; געמיינט אַז דאָרט חאַפּט מען דעם קאָטער, צום סוף שרייבט ער היינט אַזעלכע בריוולעך, אַז אַפילו אַ שטיין קאָן דאָס ריהרען. ער שרייבט, אַז דאָרט, אין אַמעריקאַ, מוז יעדער איינציגער אַרבייטען מיט דער נשמה, אלא ניט מעג ער געשוואָלען ווערען פאַר הונגער, וועט איהם קיינער ניט געבען קיין שטיקעל ברויט; אַ שען לאַנד, ברענען זאָל דאָס מיט דיין יעהופעץ אויף איין פייער! אַ מצוה

אויף איך אַ גרויסע, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז מע האָט ברויט זאָל זיך ניט גלוסטען קיין צוקערלעקיך”. הלוואי זאָל גאָט אַ נס טהון איך זאָל חאָטש ניט הערען פון דיר אין גיכען, וואָס מע הערט פון געציל דער מומע סאָסיס און נאָך מיט מעהר פרישקייט, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

„הימעל און ערד, זאָגט די מאַמע, האָבען געשוואָרען, אַז קיין פערפאַלענע זאַך זאָל ניט מעהר זיין אויף דער וועלט!” ס'איז אָראָפּגעקומען צו אונז אַ טשינאָווניק פון דער גובערניע און זוכט און נישטערט, ער וויל זיך דערגרונטעווען, וואו איז אַהין געקומען דאָס געלד, וואָס משה מרדכי האָט אָפּגעזאָגט אויף עולמות? שקצים האָבען געמסרט, אַז דאָס געלד איז געבליבען ביים גביר און דער גביר ווייזט אַ חשבון, אַז ס'איז אַוועק! וואוהין איז דאָס אַוועק? מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך... הלוואי ער זאָל חאָטש האָבען אויף זיך ריטטאַנסקי ראַטע, ליעבער גאָט!...

XI.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השי"ת זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זיי וויסען, אז איך האב שוין אימעניעס אויף אריבער א מיליאן, איך האב אזעלכע אימעניעס, וואס זענען א חריפות, מע זעהט דאס גארניט! ווערסט דו דאך מיך פרעגען: ווי קומט צו מיר אזא גוטס? ווערסט דו הערען: אז איך בין ארויסגעקומען אויף דער בערזע מיט מיין שותף פון קאמעניץ און האב אויסגעפויקט, אז איך האב צו פארקויפען אימעניעס, האבען זיך א שאט געטהון מעקלערס, וואס האבען אויך אימענ־יעס צו פארקויפען, און מיר האבען געמאכט א געשעפט, היינו, מיר האבען געביטען אימעניעס אויף אימעניעס, דאס הייסט, מיר האבען זיי געגעבען „אפיסען" פון אונזערע אימעניעס, און זיי האבען אונז געגע־בען „אפיסען" פון זייערע אימעניעס, איז דאך ממה נפשך: וועלען מיר מאכען זייערע אימעניעס, וועלען מיר דאך אוודאי פארדינען געלד, וועלען זיי מאכען אונזערע אימעניעס, וועלען מיר ווידער פארדינען געלד, — סאי וסאי דערלעגען וועלען מיר שוין ניט! הכלל איך האב מיך ארייינגעכאפט אין דער חברה מעקלערס און בין געווארען מיט גאטס הילף א מעקלער צווישען די גרויסע, און איך זיץ שוין אינוועניג ביי „סעמעדעני", ווי אלע, ארום די ווייסע מורמעלשטיינערנע טישלעך, ווי אין אדעס, און איך טרינק קאווע מיט פוטערגעבעקס, אזוי איז דא דער מנהג, אלא ניט, געהט צו א מענש און טרייבט ארוים. דא ביי „סעמעדעני" איז די רעכטע בערזע. עס קומען זיך צענויף אהער די גאנצע וועלט מיט מעקלערס, עס איז דא שטענדיג א געשריי, א טומעל,

אַ הו־האַ, ווי להבדיל אין שול: אַלע רעדען, לאַכען, מאַכען מיט די הענד. אַמאָל קריגט מען זיך, מע אַמפּערט זיך און נאָכדעם לאָדט מען זיך, מחמת ביי׳ם טהיילען זיך מיט׳ן „קאַרטאַוש” איז תמיד פאַרהאַן טענות מיט פּרעטענציעס, מיט פאַרלאָזענישען, מיט קללות, מיט פייגען, מיט פּעטש, און איך בין אויך בתוכם, און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ׳ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות; לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדער זאָלען געזונד זיין און שווער און שוויגער, איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איין איטעניע האָב איך אין וואָהלינער גובערניע מיט אַ פּאַלאַץ. איז דאָרטען פאַרהאַן זעכס און זעכציג חדרים, וואָס די ווענט מיט דער סטעלי מיט די בריקען זענען בסך הכל דורכאויס פון שפּיגעל־גלאָז, מיט אַ גאָרטען, וואָס ווערד אָנגערופען „האַנדזשירייּ” און וואָס זומער און ווינטער וואַקסען דאָרטען לימענעס מיט פּאָמעראַנצען. היינט די פערד מיט די קאַרעטעס, וואָס דאָרט געפינט זיך, נעמט אָפּ איין אויג. — און דאָס אַלסדינג פאַרקויפט זיך בחצי חנם! ווען גאָט ברוך הוא שיקט מיר צו דעם רעכטען קונה, ווער וואָלט צו מיר דעמאָלט געווען גלייך? ס׳איז נור איין שטיקעל חסרון, וואָס די מעקלערס פון איטעניעס זענען צום מיינסטען געחאַפּט אויף דער צונג, דאָס הייסט, זיי האָבען ליעב אַמאָל מגזם זיין דעם עסק, נאָר וואָס זאָל מען טהון? פון פרנסה ווענען מוז מען אַמאָל זאָגען אַ ליגען אויך!...

XII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך שפיי שוין מיט בלוט פון דיינע שענע בריוועלעך! ס'איז מיר א חרפה א בושה צו ווייזען אפילו עמיצען, וואס דו שרייבסט מיר, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „דער גרעסטער וועהטאג איז דער, וואס מע קאן איהם נישט ארויסרעדען"... וואס איז דאס פאר איין עובדא, פרעג איך דיך, זיצען גאנצע טעג ביי סימע דינה'ן (ווער איז זי את די סימע דינה, צו אלדע שווארצע יאהר? ביי אונז איז געווען א מאל סימע דינה די רופא'טע, איז זי שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט!) און טרינקען קאווע מיט פוטערגעבעקסלעך, און מיטען מיטוואך שבת צו נאכטס? א גדולה אויף איהם, ער האט „זשעמעניעס" אויף צו פארקויפען מיט זעכס און זעכציג חדרים, זעכס און זעכציג מכות זאל זיך זעצען מיינע שונאים אויף דער צונג, ווארום וואס געהט איהם אן, א שטיי־גער, דארטען אין יעהופעץ, וואס איך האב דא צו טהון טאג ווי נאכט מיט זיינע קינדער? אט האט זיך ערשט נעכטען לאה'ניו, מיר זאל זיין פאר איהר, צעשלאגען מיט משה הערשעלען, לעבען זאל ער, האט זי איהם דערלאנגט מיט א גאפעל אין פנים אריין, א גליק וואס ניט אין אויג! נאר וואס העלפט מיר דאס רעדען מיינס, אז ס'איז אין איין אויער אריין פונ'ם אנדערן ארויס. אזא רציחה, איך שרייב און שרייב, איך ווער צעזעצט שרייבענדיג, און ער זיצט זיך אין געהאקטע וואונדען אין יעהופעץ און טרינקט קאווע, און קוקט ווי מעקלערס פאטשען זיך אויף דער בערזע

הלוואי זאָל טאַקי עמִיצען גאָט געבען אַ זינען ער זאָל זיך מיִט דיִר אָפּ־
רעכנען ווי דו בּיזט ווערטה, וואָלסט דו אָפשר קלִיגער געוואָרען, ווי עס
ווינשט דיִר פּיִעל גוטס און אִימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

מענסט זיך אִיבּערנעמען, מענדיל, מיִט דיינע „סטעקראַטען", אוא
יאָהר אויף זיי! זאָלסט הערען, וואָס טהוט זיך בּיי אונז אִין שטאָדט מיִט
אונזערע צוויי יונגע דאָקטוירים'לעך, דאָקטאָר קובּעבּע און דאָקטאָר
לאַקריץ; זיי רייסען זיך ווי די קעץ. דער דאָקטאָר קובּעבּע האָט זיך
מישב געוועזען און האָט איינגעגעבּען אויפ'ן דאָקטאָר לאַקריץ, אַז דער
דאָקטאָר לאַקריץ האָט גענעם'ט אַ קינד... איז געגאַנגען דער דאָקטאָר
לאַקריץ און האָט איינגעגעבּען אויפ'ן דאָקטאָר קובּעבּע, אַז דער דאָקטאָר
קובּעבּע האָט אִינאיינעם מיִט פּייוויל דעם אַגענט פאַרסטרעכירט אַ טוידטען
אִין דער חברה „יאַקער"... איז געגאַנגען דער דאָקטאָר קובּעבּע און האָט
איינגעגעבּען אויפ'ן דאָקטאָר לאַקריץ, אַז דער דאָקטאָר לאַקריץ — — —
נאָר לאָזען זיי דיר זיין בּיידע די כפּרה פאַר מיִר און פאַר מיין משפּחה
און פאַר אלע מיינע ליעבּע און פאַר כל ישראל!

XIII.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי׳.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זיי וויסען, אז איך האנדעל שוין אצינד נור מיט וואלד ווארום א אימעניע אליין אהן א וואלד איז ווי א שטוב אהן א קוימען. דער גאנצער אנטיק פון יעדער אימעניע איז דער וואלד. פון וועלדער זענען יודען גליקליך געווארען, געמאכט מיליאנען! ווערסט דו דאך מיך געווים פרעגען, ווי קום איך צו וואלד? הער ווי גאט פיהרט: אז איך בין דא געווארען א מעקלער פון אימעניעס און האב מיך אנגעהויבען רייבען ארום מעקלערס האב איך אנגעטראפען גראדע צו איינעם פון די גרויסע מעקלערס, פרעגט ער מיך: „וואס האט איהר פאר סחורה, א נו וויזט?” געה איך און נעם ארוים מיין פעקיל מיט „אפיסען” פון אימעניעס אויף א מיליאן מיט זיבענהונדערט טויזענד. רופט ער זיך אן צו מיר: „האט קיין פאראיבעל נית, וואס איך וועל אייך זאגען, אלע אייערע אימעניעס זענען ניט ווערטה קיין דריי שמעקטאבעקע”. פרעג איך איהם מסתמא — פאר וואס? מאכט ער צו מיר: „דערפאר, ווייל ביי אייך זענען אלע אימעניעס נאקעטע אימעניעס, ערד און הימעל, און ווידער אמאל ערד און הימעל, און אבער אמאל ערד און הימעל! וואו איז עפים וואלד? וואס טויג מיר א אימעניע אז זי האט ניט קיין וואלד? וואס שווייגט איהר? וואלד גיט מיר אהער, וואלד!!” בקצור איך האב געמאכט א שוויג, ווארום ס׳איז מיר געווען א חרפה א בושה פאר זיך אליין, וואס איך טראג מיך ארום מיט אזא מין סחורה, וואס איז גאר קיין סחורה ניט! — אז ס׳איז יא אזוי, רוף איך מיך אן צו איהם, גיט זשע מיר עפים א רעכטע אימעניע מיט א וואלד

איך האב קונים. „אך, מאכט ער צו מיר, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האב, זאגט ער, פון אייערטוועגען א וואלד, קיין בן אדם, זאגט ער, איז דארט נאך נישט געוועזען; ס'איז דארטען, זאגט ער, פארהאן בוימער מששת ימי בראשית, פון זינט די וועלט שטעהט, דעמבעם הויכע ביז דער חמארע, ארזי לבנון, פון איין זייט א באהן, פון דער אנדערער זייט א טייך. נאר ווי אזוי מיינט איהר, זאגט ער, א טייך? אט איז דער וואלד און אט איז דער טייך. א האק א בוים, א פליוך אין וואסער!" — — — דערהערט אזעלכע דבורים, בין איך באלד אוועק נאכשמעקען א קונה אויף דעם דאזיגען וואלד, און גאט האט מיר געהאלפען איך האב געפאקט א קונה. אנגעשמעקט האב איך איהם געוויינטליך דורך א מעקלער, און דער מעקלער דורך נאך א מעקלער; נאר עס מאכט נישט אוים, לאז גאט געבען דאס געשעפט זאל זיין א געשעפט. וועט זיין גענוג פאר אלעמען. אז איך בין געקומען צום קונה און האב איהם פארגעלעגט, אז איך האב אזא און אזא וואלד מששת ימי בראשית, פון איין זייט א באהן, פון דער אנדערער זייט א טייך, א האק א בוים א פליוך אין וואסער, איז איהם דאס געשעפט באלד געפעלען געווארען, האט ער מיך באלד א נעם געטהון אויפ'ן צימ־בעל און האט מיך אנגעהויבען צו פארהערען אין הלכות וואלד: ווי אזוי הייסט דער וואלד, און וואו שטעהט ער, און וואסערע בוימער וואכסען דארט, וויפיעל ארשין זענען זיי פון דער ערד, וויפיעל האלטען זיי די הויך און וויפיעל די ברייט, פון וואנען הויבען זיך אן די צווייגען, וואס פאר א קארע איז אויף זיי, און ווי אזוי געהען די סלאיעם אינוועניג, און ווי אזוי פאהרט מען אהין, און ווי אזוי איז דער וועג, און צי ס'איז דארטען ווינטער שנייען?... הכלל ער האט מיך באשאטען מיט רעד און מיך נישט געלאזט אויסרעדען א ווארט. ערשט אויפ'ן סוף רופט ער זיך אן צו מיר: „וואס טויג אונז פוסטע דבורים. איהר ברייננט מיר בעסער איין אפים פונ'ם וואלד, וועלען מיר נאכדעם רעדען", — צו וואס טויג אייך, זאג איך אפיסען? א מעהר, אט טהו איך א שפרונג אויף איין פוס און ברייננ אייך א הער צו פיהרען דעם מוכר אליין. דעם בעל הבית פונ'ם וואלד, איז דאך בעסער פון טויזענד אפיסען! הכלל איך לויף אוועק צו מיין מוכר און חאפ איהם און ברייננ איהם אריין גלייך צום קונה אין נומער אריין. מיין קונה מיט'ן מוכר האבען זיך דערזעהן, איז אויף זיי אנגעפאלען א געלעכטער, איך האב געמיינט זיי וועלען ביידע דעם שלאק באקומען. „אט דאס איז אייער בעל הבית פונ'ם וואלד?" מאכט צו מיר דער קונה. „אט דאס איז אייער קונה אויפ'ן וואלד?" מאכט צו מיר דער

טוכר, אין דעם עפּעננס זיך די טהיר און עס קומען אריין נאך צוויי יודען, ביידע פון שדה לבן, און מע מאכט נישט קיין לאנגע דבורים, מע צע־לעגט דאס טישעל, מע נעמט ארויס די קארטען און מע זעצט זיך אוועק אלע פיער מאכען איין „אקע" און דאס געשעפט האט מען געלאזט אויף אם ירצה השם מארגען, און מחמת איך בין פארנומען און האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס שווער און שוויגער און די קינדער זאלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

XIV.

(שיינה שיינדיל פון בּתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם מענדיל נ״י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף וויַיטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייַב איך דיר, אַז מיַין לעבען איז קיַין לעבען ניט, ווי זאָגט די מאַמע מייַנע: „איידער אַזוי צו פּאָהרען, איז שוין גלייַכער געהן צו פוס״. איך קאָן מיר פאָרשטעלען. אַז אַך און אַז חעה, ווער דייַנע סוחרים זענען, אַז מע קומט זיך צונויף רעדען פון אַ וואַלד, וואָס טרעפט אָן „מיללי מיליאָסען״, וואַרפט מען אַוועק האַק און פּאַק און מע זעצט זיך אַנידער אויף אַ גאַנצער נאַכט שפּיעלען אין „אָקע״, עס זאָל אייך אַזוי אָקען אין קאָפּ ווי עס אָקעט מיר אין האַרצען, בשעת דער וויסטער פינסטערער הוסט קומט מיר אָן! וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואָס איך האָב מיך דערלעבט, אַז מיַין מאַן, וואָס האָט קיַין מאָל ניט געוואוסט קיַין צורה פון קיַין קאָרט, זאָל ער אַציַנד רעדען פון קאָרטען! עס געהט דיר מעהר ניט אָפּ, מענדיל, צו דייַנע זיַידענע קליידער, אַז דו אַליין זאָלסט נאָך ווערען אַ קאַרטיאָזשניק אויף דער עלטער! נאַ דיר גאָר וועלדער! ווי קומסט דו צו וועלדער? האָסט דען געזעהן אַ מאָל ווי אַ בוים וואַקסט? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „ווי קומט אַ רב האַנדלען מיט חזירים?...״ איך האָב מורא, אַז פון דייַנע וועלדער זאָל זיך ניט אויסלאָזען אַ בוידעם, גלייַך ווי פון אַלע דייַנע גילדענע געשעפטען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיַין באמת געטרייַע פרוי

ש י י נ ה ש י י נ ד י ל.

די גאַנצע וועלט טראָגט דיך אויפ'ן קאָפּ! יענע וואָך איז זיך מישב

דײַן קרובה קרײַנדעל, די כּפּרה זאָל זי דיר זײַן פֿאַר מיר, און באַגעגענט זיך מיט דער מאַמע מײַנער אין מאַרק בײַ די פֿיש און הויבּט אָן מיך צו באַװײנען און צו באַקלאָגען, אַ מכּה איהר אַ גרױסע! פֿאַר װאָס, זאָגט זי, נעם איך ניט קײַן גט בײַ דיר און אײן עק לאָז דאָס האָבּען? מאָל דיר, זי האָט זיך פֿון דער מאַמע ניט געגאַרט; זי האָט זיך חלילה מיט איהר ניט געקריגט, ניט געזידעלט, נאָר גלאַט אַזױ דערלאַנגט מיט װערטער װי זי קאָן: „דאָרטען װאו צװײ זענען אויף אײן קישען, טאָר זיך דער דריטער ניט מישען, און אײדער אַ נײַער שאַרבּען, איז גלײַכער אײן אַ ‚טער טאָפּ... גוטע פרײַנד זענען װי קראָפּיװע, װאַקסען אָהן רעגען... פֿאַר װאָס קוקסט דו בּעסער ניט אויף אַ נעהנטערן?... איטליכער דערהערט װי יענער האָט געגעסען קנאָבּעל... אײן אָקס האָט אַ לאַנגע צונג און קען קײַן שופר ניט בּלאָזען”... וכדומה אַזעלכע װערטלעך האָט איהר די מאַמע דערצעהלט אַזױ לאַנג, בּיז קרײַנדעל איז אַװעק, עס האָט איהר אָפּגענומען דאָס לשון.

XV.

(מנחם־מעֶנדיל פון יעֶהופּעֶץ צו זײַן װײַב שײנה שײנדיל אין כתרילעֶװקעֶ).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנה שײנדיל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העֶלפעֶן מעֶ זאָל תמיד האָרכעֶן אײנס פונם אַנדעֶרן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסעֶן, אַז פונ׳ם װאַלד האָט זיך אויסגעֶלאָזט אַ סטעֶפּ; ס׳איז לא דובים ולא יער, ניט קײן װאַלד, ניט קײן בוימעֶר, ניט קײן טײַך, אַ נעֶכטיגעֶר טאָג! אומזיסט געֶרולט אַ קאָפּ אי יעֶנעֶם אי זיך; אומזיסט געֶבראָכעֶן פיס, געֶריסעֶן שטיװעֶל. איך האָב ארויסגעֶזעֶהן, זוגתי היקרה, אַז װעֶלדעֶר איז ניט פאַר מיר און מיט אַזעֶלכעֶ ליגנעֶרס האַנדלעֶן איז ניט פאַר מײַן קאָפּ. זײַ קאָנעֶן דיר אויסטראַכטעֶן אויפ׳ן הימעֶל אַ יריד און מעֶ קאָן דורך זײַ אין דעֶר שאול תחתיה אַרײַן! װאָס זשעֶ האָב איך געֶטהאָן? האָב איך מיך בעֶצײַטעֶנס אַנעֶם געֶטהאָן צו אַײן אַנדעֶר געֶשעֶפט, צו זאַװאָדלעֶך (דאָס הײסט, פאַבריקעֶן, װאָס מעֶ מאַכט צוקעֶר). דאָס איז הײַנט דאָס בעֶסטעֶ פון אַלעֶ געֶשעֶפטעֶן; יודעֶן קויפעֶן זאַװאָדעֶן און די מעֶקלעֶרס פעֶרדינעֶן געֶלד, זעֶנעֶן מאסף ממון! פאַרהאַן דאָ אַ מעֶקלעֶר פון שדה לבן, עֶר האָט זיך אַרײַנגעֶחאַפּט צו די ר אַ ד אָ־מ י ש ל עֶ ר און מאַכט זײַ אַלעֶ װאָך אַ צװײ־דרײַ זאַװאָדלעֶך, חאַפּט אַ צעֶהן־פופצעֶהן טױזעֶנד און פאָהרט אַװעֶק אויף שבת אַהײם! װאָס דאַרפסט דו מעֶהר, משרתים, פאַקטוירים זעֶנעֶן הײַנט געֶװאָרעֶן מאַכעֶרס פון זאַװאָדעֶן, טראָגעֶן גילדעֶנעֶ זײגעֶרס, רעֶדעֶן דײַטש, האָבעֶן שוין גאָר „מאָגעֶן־קאַטאַר", שיקעֶן זײעֶרעֶ װײַבעֶר אין די בעֶדעֶר אַרײַן, געֶװאָרעֶן מורא׳דיגעֶ „סטיקראַטעֶן!" הכלל! אײן געֶשעֶפט איז הײַנט געֶבליבעֶן אין יעֶהופּעֶץ אויף דעֶר בעֶרזעֶ — זאַװאָדעֶן! אַלעֶ מעֶקלעֶרס מאַכעֶן זאַװאָדעֶן און איך אויך בתוכם. װעֶסט דו דאָך מסתמא װעֶלעֶן װיסעֶן,

ווי קום איך מיך צושלאָגען צו אזא פונדאַמענטאַלנע געשעפט, וואָס איך ווייס גאָר ניט מיט וואָס מע עסט דאָס? ווערסט דו האָרכען ווי אזוי גאָט פיהרט מיט א מענשען: שוין פון א צייט אַז איך האָב אויפגעהערט געהן צו סעמעדענין (ניט אזוי ווי דו רופסט איהם סימע דינה; ס'איז גאָר א זכר ניט קיין נקבה, און נאָך א רשע דערצו!) און אויפגעהערט צו געהן האָב איך, ניט ווייל איך האָב מיך מיט איהם געקריגט נאָר פשוט, ווייל ס'איז מיר נמאס געוואָרען די קאַווע מיט די בולקעלעך, און אגב האָב איך טאַקי ניט ביי זיך קיין קליין געלד, האָב איך מיך אָנגעהויבען אַרומדרעהען גלייך מיט אלע יודען אויף דער גאַס, אזוי לאַנג און אזוי ברייט ביז איך האָב מיך באַקענט מיט איינעם א מעקלער פון זאַוואָדען, ווייזט אויס א גאַנץ ערהליכער און האָט גרויס קענטשאַפט. ער קומט אַריין, זאָגט ער, צו אלע גרעסטע אפילו צו די בראָצקעס. „פון וואַנען, מאַכט ער צו מיר, איז א יוד?" — פון כתרילעווקע, זאָג איך. אליין בין איך, הייסט דאָס, א יאַמפּעלער, זאָג איך, א נכתב בין איך אין מאַזעפּעווקע: איין איידעם בין איך פון כתרילעווקע, און האַנדלען האַנדעל איך אין יעהופּעץ. „וואָס איז אזעלכעס, מאַכט ער צו מיר, אָט דאָס כתרילעווקע, א דאָרף צי א שטעדטעל?" — וואָס איז שייך, זאָג איך, א שטעדטעל, א גאַנצע שטאָדט! „מעגען דאָרטען יודען וואָהנען?" — נאָך א מין מעגען! „נו, און א טייך, מאַכט ער, איז ביי אייך פאַרהאַן?" — נאָך א מין טייך, זאָג איך, שטינקיילאָ הייסט דער טייך. „נו, און פון א באַהן, מאַכט ער איז עפּיס ווייט?" — סך הכל, זאָג איך, א ווערסט עטליכע און זיבעציג. וואָס איז, זאָג איך, אקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס? „גיט מיר, מאַכט ער צו מיר, די האַנד תקיעת־כף אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען; איך קאָן אייך אָנזאָגען א בשורה, רב מנחם מענדיל, אַז מיר וועלען אם ירצה השם אין גיכען ביידע פאַרדיענען געלד און א סך, א פולע היטעל! ס'איז מיר נור וואָס, זאָגט ער, אַריינגעפאַלען א מחשבה, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָהר, היינו: כפי אזוי ווי קונים אויף זאַוואָדען איז היינט פאַרהאַן לרוב און קיין זאַוואָדען איז ניטאָ; וויפיעל ס'איז געווען זאַוואָדען האָבען די ראַדאָמישלער אויסגעקויפט און מעהר וויל מען נישט פאַרקויפען; לכן האָט זיך דער עולם א נעם געטהאָן צו בויען פרישע צאַפּעלדיגע זאַוואָדען, און מחמת אין די דערפער טאָרען דאָך קיין יודען ניט אַריין, לכן זוכט מען ערטער אויף זאַוואָדען נור אין די קליינע שטעדטלעך, דאָרטען וואו יודען מעגען וואָהנען; היינט פאַרשטעהט איהר שוין אַז אייער כתרילעווקע איז באַשאַפען געוואָרען מששת ימי בראשית, אַז ס'זאָל דאָרט

זײַן אַ זאַוואָדעל? און אַזוי ווי איהר זעהט מיך, האָב איך גראָדע אַ קונה אויף צו בויען אַ זאַוואָדעל אויף אַ האַלבען מיליאָן קערבלעך, נאָר קײַן אָרט איז ניטאָ: מע האָט פערחאַפּט אַלע ערטער! ווייסט איהר ניט, מאַכט ער צו מיר, מיט וועמען רעדט מען און ווי קריגט מען דאָרט בוראַקעס און אַ פּלאַץ אויף צו בויען אַ זאַוואָדעל?" — אָה. מאַך איך, מיט'ן גרעסטען כבוד; איך האָב דאָרטען, זאָג איך, אַ ווײַב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר מיט שווער און שוויגער מיט אַ גאַנצע משפחה. איך קאָן באַלד אָװעקשרײַבען אַהינצו אַ בריוועל און איהר מעגט, זאָג איך, זײַן זיכער אַז מע וועט מיר תיכף ומיד אָבענטפערען מכל־דבר־שורש! לכן, זוגתי היקרה, שרײַב איך דיר וועגען דעם און בעט דיך טאַקי זאָלסט זיך זעהן מיט עזריאל דעם סטאַרעסטע און מיט מאָשקע דעם רויטען, ער רײַבט זיך צווישען פּריצים, לאָז ער אויסטאַפּען בײַ זיי ווי קאָן מען האָבען אַ פּלאַץ און וויפיעל קאָן מען האָבען בוראַקעס און ווי טהײַער, און טאַקי באַלד מיר אָפּענטפערן דורך אַ בריוועל, כי נחוץ מאד, מע קאָן דאָ, פאַרשטעהסט דו מיך, חאַפּען אַ גראָבּס, טאַקי אַ צעהן־פופצעהן טויזענד! און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קײַן צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור; איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, גרים איטליבען בעזונדער גאָר פרײַנדליך.

ממני בעלך **מנחם מענדיל**

עיקר שכחתי: איך האָב מיך צעפרעגט בײַ מײַן איצטיגען שותף, ווער איז דער קונה און בין געוואָהר געוואָרען, אַז דער קונה איז טאַקי איינער פון די ראַדאָמישלער, זעהר אַ הייסער קונה, מחמת די ראַדאָמישלער זענען אַלע זעהר הייסע קונים, ברענגען צו זאַוואָדלעך, עס מעג זײַן אַ ווינד־מיהל, אַבי ס'איז מיט אַ קוימען און ס'פײַפט! לכן האָף איך צו גאָט, אַז דאָס געשעפט איז אם ירצה השם געווים אַ געשעפט און מיר וועלען מיט גאָטס הילף געווים פאַרדינען געלד, חאָטש אפילו מיר זענען דערבײַ היבשע עטליכע שותפים. איך האָב מורא אויב ניט אַ גאַנצער מנין; נאָר לאָז גאָט געבען דאָס געשעפט זאָל נור זײַן אַ געשעפט, דו ווייסט דאָך, אַז איך בין ניט קײַן אָץ להעשיר!

XVI.

(שיינה־שיינדל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיין מגילה געלייענט און געלייענט און האָב ניט פערשטאַנען איין וואָרט וואָס דו ווילסט! דו פרעגסט זיך נאָך, צי ס'איז דאָ פלאַץ, שרייב איך דיר. אַז אויף דעם נייעם בית עולם איז פאַרהאַן גענוג, עס וועט קלעקען פאַר האַלב יעהופּעץ! און וואָס פרעגסט דו זיך אַלץ נאָך אויף בערעקעס? פאַר וואָס פרעגסט דו זיך שוין ניט אָן אין איין וועגס אויף קרויט, אויף חריין און אויף פאַסטערנאַק? און דער טייך? אַזאַ מזל אויף דיינע שותפים, וואָס פאַר אַ וואַסער ביי אונז איז! קומט ערב פּסח טרינקט מען יאַשטשערקעס, און זומער ווערט דער טייך גרין ווי גראָז; איך וואָלט וועלען, אַז דיינע יעהופּעצער פיינע בריה'ס וואָס האָבען צו טהון מיט די מאָגענס, זאָלען פאַרזוכען אונזער וואַסער אַרום תמוז... ניין, מענדיל, לאָזען זיי דיר קרענקען דאָרטען אין יעהופּעץ, מיר וועלען זיך שוין באַגעהן אַזוי אָהן זייערע זאַוואָדלעך, ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „ראש חדש אלול געהט אַוועק און בעל־הבית בלייבט בעל־הבית". שלאָג דיר אַרויס פון קאָפּ די דאָזיגע אַלע נאַרישקייטען, דו וועסט אַזוי מאַכען זאַוואָדלעך, פּונקט אַזוי ווי דו האָסט געמאַכט וועלדער, אימעניעס, הייזער און צוקער! איך בין דיר ערב, אַז איידער דו וועסט זיך אַרומקוקען, וועלען דיך דיינע שותפים באַנעמען פון קאָפּ ביז פיס, וואָרום דו ביזט געוועזען

אַ שלים מזל און וועסט בלייבען אַ שלים מזל, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

יאָ, זאָג נאָר, מענדיל, וואָס איז דאָס פאַר אַ נייעס וואָס מע דער־צעהלט ביי אונז? מע זאָגט, אַז דאָרט אין יעהופּעץ פערשרייבט מען זיך שוין קיין ארץ ישראל, ווער עס פערשרייבט זיך פערציג קאָפּיקעס, דער פאָהרט, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? ביי אונז האָט מען שטאַרק אָנגע־הויבען דערפון צו שמועסען; יונגע לייט קלויבען זיך צענויף אַלע נאַכט ביי יוסיל משה יאָסים און מע רעדט פון ארץ ישראל. — הכלל עס טהוט זיך חשך, ווי זאָגט די מאַמע: „שוין לאַנג שטיל געווען!"...

XVII.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאלסט וויסען אז דער עסק פון זאוואדען איז שטארק אפּגעקיהלט געווארען, עס איז געקומען אויף זיי א קריזיס, ממש עס וואלגערן זיך זאוואדלעך אין גאס, נישטא קיין קונים! דער עולם, פארשטעהסט דו מיך, האט זיך אנגעגעסען מיט זאוואדען, א ביסעל אריבערגעחאפּט די מאס, געלד איז טהייער און צוקער איז ביזיל הזול, ווארום מע האט אנגעמאכט אזוי פיעל צוקער, אז ס'איז נישטא וואו זיך אהינצוטהון מיט איהם, חאטש נעם ווארף איהם ארויס! ס'איז אין דער ערד דאס געשעפט, די זאוואדשיקעס שטארבען נאך א גראשען, די קאפּיטאליסטען האלטען זיך איין און די מעקלערס געהען ארום בטל אהן א שטאך ארבייט און איך אויך בתוכם. מיינסט דו דאך אוודאי, אז ס'איז עק וועלט? זאלסט זיך גאר נישט זארגען, זוגתי היקרה, גאט איז גאט און יעהופּעץ איז א שטאדט, אזעלכע מענשלעך ווי איך ווערען חלילה נישט פארפאלען; אדרבה איך האב ערשט א האפנונג, אז היינט אם ירצה השם בעדארף איך ערשט אויפקומען, ווארום איך פיהר איצט אזא געשעפט וואס איך בעדארף פארדיענען אויף מיין חלק כמעט ביז א מאה אלף! דאס געשעפט וואס איך פיהר טרעפט אן א צעהן מיליאן און אפשר נאך מעהר פון צעהן מיליאן, עס האט גאר ניט קיין שעור און קיין ערך. ס'איז א סברא, אז גאלד אליין זאל דארטען זיין אין די אלפים; היינט וואו איז זילבער, וואו איז אייזען, וואו איז קופּער, וואו איז בליי, וואו איז קוועק־זילבער? פון ערדקוילען און פון שטיינער רעד איך שוין ניט: היינט געפינען זיך דארטען וועלדער מיט פעלדער מיט כל טוב — ס'איז, זאגט מען, עפרי זהב, און ווילען וויל מען דערפאר סך הכל דריטהאלבען מיליאן, עס איז א מציאה פון א גנב! איין חסרון איז נור, וואס ס'איז א ביסעל צו ווייטליך, היינו, סע שטעקט אזש אין „סימביר“ אוז פאהרען בעדארף מען אהינצו אפשר

דריי וואָכען כסדר, וואָרום אהין גערט נישט קיין באהן. ווען מען לעגט מען פיר אזא גרוים געשעפט? געוויינטליך, בראָצקין! איז אָבער די צרה, ווי אזוי דערשלאָגט מען זיך צו בראָצקין אין דער קאַנטאָר? ראשית חכמה, שטעהט ביי דער טהיר אַ שווייצאַר מיט קנעפּ און קוקט אויף דער קאַפּאָטע; ווי באַלד איין אַלטע קאַפּאָטע, אַזוי ניט מען איהר דעם וועג; און אַז גאָט העלפט, מע קומט שוין איבער דעם שווייצאַר, שטעהט מען אָפּ אַ שעה זעכס אויף די טרעפּ און מע וואַרט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען, מע וועט דערזעהן בראָצקין דורכגעהן, און אַז מע דערלעבט איהם שוין יאָ צו זעהן געהן, פליהט ער פאַרביי פייל אויס'ן בויגען און איידער מע קוקט זיך אַרום זיצט ער שוין אין דער קאַרעטע און אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע! קאָן מען ניט זיין אַזוי גראָב און מע מוז קומען מאָרגען נאָך אַמאָל. אויף מאָרגען איז וויעדער די אייגענע געשיכטע; אַ קליינינקייט, אַ מענש האָט אַזוי פיעל געשעפטען?! מע קאָן ניט אַזוי גיך זיך דערשלאָגען צו בראָצקין! נאָר צו גאָט אַ האָפנונג, איך וועל מיך מסתמא אַ מאָל דערשלאָגען און דעמאָלט וועט שוין זיין גימל! און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אי"ה אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף „אֶרץ ישראל” קעהרסט דו אַוודאי מיינען „ציניזם?” דאָס איז זעהר אַ הויכער ענין, חאָטש אין יעהופּעץ אויף דער בערזע האַלט מען עפּיס נישט דערפון. איך בין געוועזען אַ פּאָר מאָל ביי די היגע „ציניסטען” אויף די „זאַסעדאַניעס” און האָב געוואָלט וויסען, וואָס דאָס איז, האָט מען אָבער אַלץ גערעדט אויף רוסיש — און דוקא אַ סך גערעדט. — דאַכט זיך, וואָס וואָלט זיי געאַרט זיי זאָלען זיך דורכרעדען מיט יודען אויף יודיש?... איך האָב אפילו אַ פּאָר מאָל אַ רעד געטהון מיט מיינע חברה לייט אויף דער בערזע וועגען דעם, האָבען זיי מיך אויסגעלאַכט: „ווייס איך וואָס? ציניזם! דאָקטאָר הערצל! אויך מיר אַ געשעפט!...”

XVIII.

(שײַנה־שײַנדיל פון כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ)׃

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייַטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייַב איך דיר, אַז מייַן גיטעל איז געבליבען איין אַלמנה מיט זיבען קינדער יתומים, איינס קלענער פונ'ם אַנדערן! געשטאָרבען איז דער שוואָגער מייַנער, מיר צו לענגערע יאָהר פון אַ צאָהן, דאָס הייסט, אַז מע וויל, איז ער אַפילו תמיד געוועזן נישט קיין געזונדטער, ער פלעגט, נישט פאַר מיר געדאַכט, גאַנץ אָפטליך אונטערהוסטען מיט בלוט, פון דעסטוועגען האָבען מיר געמיינט, אַז ער וועט זיך נאָך מוטשען. צום סוף געהט ער און נעמט זיך אַרויס אַ צאָהן בייַ שמעלקע דעם רופא, לעגט זיך אַ נידער און שטאַרבט אַוועק, ווי זאָגט די מאַמע, איהר צו לענגערע יאָהר: „קיינער ווייס נישט וועמענס מאָרגען עס איז״... און דערווייַלע נעבעך גיטעל, לעגט איין די וועלט, ס'איז איהרע טרערען גאָר ניט צו פאַרשרייַבען! אַוודאי ווען חלילה פאַרקעהרט, מייַן שוועסטער, איהר צו לענגערע יאָהר, זאָל חס ושלום שטאַרבען און זלמן מאיר זאָל בלייַבען איין אַלמן, וואָלט ער געוויס אַזוי פיעל טרערען נישט פאַרגאָסען און וואָלט מסתמא באַלד נאָך שלשים געבראַכט צו פיהרען פון באַרדיטשעוו אַ שטיפמאַמע פאַר זייַנע קינדער. איך זאָג דאָס טאַקי אַ קעגען אַלע מאַנסבילען, די כפרה מעגט איהר זייַן פאַר אייערע ווייַבער, וואָרום וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, אַז אַ טאַטע פון קינדער זאָל זיך אַרייַנגעמען אַ משוגעת אין קאָפּ אַרייַן — מיליאָנען! אַ גליק האָט איהם געטראָפען: ער שטעהט בייַ בראָצקין בייַ דער טהיר! איך האָב מורא, אַז ווייַטער פון דער טהיר וועסט דו נישט געהן. איין עבירה די שטיוועל, כ'לעבען? אָט באַלד טאַקי חאַפּט בראָצקי אַרויס די מיליאָנען און פליהט אַוועק קיין סימביר, וואָס איז? מנחם מענדיל אַליין האָט געהערט אַז דאָרטען ערגיץ אין אַלדע שוואַרצע יאָהר וואַלגערט זיך גאָלד מיט קוועק־זילבער,

ווי זאָגט די מאַמע מיינע: אַ טויבער האָט געהערט, ווי אַ שטומער האָט דערצעהלט, אַז אַ בלינדער האָט געזעהן ווי אַ קרומער איז געלאָפען"...
נאָר איך ווייס פריהער, אַז אינ'ם אַנדערן בריעף וועסט דו מיר געוויס שרייבען, אַז פונ'ם גאָלדענעם געשעפט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם, עס וועט זיך אָבער געפינען אַ שלאַק מיט אַ נייעם חלום און וועט דיר דערצעהלען, אַז אַ קוה איז געפלויגען איבער'ן דאַך און געלעגט איין איי, וועסט דו צעלאָזען די פּאָלעס און וועסט ווידער לויפען ווי אַ משוגענער, דו זאָלסט אָבער נעמען אויפ'ן קאָפּ, אַז דו האָסט אין דערהיים אַ ווייב ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר מיט קליינע קינדער וואָס קוקען אויף דיר אַרוים ווי אויף משיח'ן, וואָלט זיך דיר ניט גלוסטען אַרומשלעפּען זיך איבער פרעמדע הייזער און אַרומטראָגען זיך מיט אַזעלכע נאַרישקייטען, וואָס עס שלאָגט צו דער גאַל הערענדיג! נאָך האָט דיך ניט אָנגעלערנט יעהופּעץ, ברענען זאָל דאָס אויפ'ן פייער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטריי פרוי

שיינה שיינדיל.

אַ שענע מעשה נאָר אַ קורצע: מאיר משולם'ס געדענקסט דו? האָט ער אַ טאָכטער שפּרינצעל, געווען אַ געזונדטע מויד אין אייזערנע, שוין אַפילו אַ ביסעל איין איבערגעוואַכסענע, נאָר זעהר אַ געראָטענע! האָט זיך צו איהר פאַרנאַרט אַ מוכר־ספרים'ניק, וואָס טראָגט אַרום איבער די הייזער מעשה־ביכלעך מיט ראָמאַנסען אויף פּראָקאַט, האָט זיך נעבאַך שפּרינצעל ציגעחאַפּט צו די דאָזיגע מעשה־ביכלעך און ראָמאַנסען ווי צו עפּיס רעכטס און זי האָט זיי דורכגעלייענט, זאָגט מען, אַ שטיקלעך הונדערט און זי איז געוואָרען נישט פאַר מיר געדאַכט, עפּיס אַזוי ווי צעמישט; זי רעדט מיט אַ משונה מאָדנע לשון, אַלץ אַ זעלבע ווערטער, וואָס מע קאָן ניט פאַרשטעהן; זי זאָגט, אַז מע רופט זי ניט שפּרינצעל, נאָר „בערטע", און זי קוקט אַרוים אַלע מינוט, אַלע רגע, אַז אָט קומט עפּיס איינער, וואָס מע רופט איהם „לאָרד", איהר „בעשיצער", און גנבה'ט זי אַרוים דורך אַ פענסטער און פאַרפיהרט זי ערגיץ אין אַלדע שוואַרצע יאָהר אַזש קיין לאָנדאָן, און פון לאָנדאָן קיין סטאַמבול... זאָל נישט קומען איין אויסחאַפּעניש אויף די פוסטע קעפּ, וואָס טראַכטען אוים אַזעלכע ווילדע זאַכען, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען?...

XIX.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל הארכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זיי וויסען אז מיר האבען א גרויסען גאט. הער א מעשה: אז איך האב אנגעהויבען ווערען איין ארייננעהער צו די בראצקים, בין איך געווארען א גרויסער חשוב אויף דער בערזע און עס האבען זיך צו מיר אנגעהויבען צושארען מעקלערס פון דער וועלט מיט טויזענדער געשעפטען: הייזער און אימעניעס און וועלדער און באהנען און פאראחאדען און פאבריקעס אויף מיליאנען און אלץ פון בראצקים וועגען! צווישען די דאזיגע מעקלערס זענען פארהאן א פאר שותפים, ניט קיין היגע, איינער טראגט א טענדעוועריענדע מיט א הענגקאלנער, און דער אנדערער הייסט מיט א משונה מאדנע נאמען, וואס איך שעם זיך דיר איהם ארויסשרייבען... אט די צוויי מעקלערס האבען מיך געפאקט איין מאל בשעת איך בין געגאנגען פון בראצקין, און „טענדעווערענדע" האט זיך אנגערופען צו מיר בזה הלשון: „הערט זשע אוים, רב מנחם מענדיל וואס מיר ווילען אייך זאגען. די מעשה דערפון איז אזוי: מיר האבען געהארכט, אז איהר דרעהט זיך דארט ארום די בראצקים, מהכתיתי, לאז אייך גאט העלפען, וואס האבען מיר צו אייך?"—אם כן, זאג איך, וואס זשע ווילט איהר? „וואס זאגט ער, זאלען מיר ווילען! מיר ווילען דאס וואס יעדער מעקלער וויל, מיר ווילען פערדינען, מיר זענען אויך מעקלערס, מיר האבען אויך געשעפטען, א קשיא אויף א מעשה, אביסעל אין אייער זכות, אביסעל אין אונזער זכות, טאמער וועלען מיר עפים מאכען, וועלען מיר מאכען אינאיינעם, עס וועט זיין „יחלוקו",

ווינציגער פאַרדינט אַבי פאַרדינען, ווי זאָגט מען: פון אַ קריוודע קאָכט מען וועטשערע..." — על כל פנים, זאָג איך, צו וואָס טויג אונז לאַנגע דבורים? זאָגט בעסער, וואָס האָט איהר? שעמט זיך ניט. „מיר האָבען, זאָגט ער, געשעפטען זעהר אַ סך מיט גאָטס הילף, מיר האָבען קויהלען אין פּאָלטאַווער גובערניע, מיר האָבען אייזען אין קאַניעווער אויעזד, מיר האָבען אַ מיהל אַיין אָפּגעברענטע אין פּערעיאַסלאַוו, מיר האָבען מאַשינעס אַזעלכע גאָר נייע, אַ פּינסקער יוד האָט זיי אויסגעטראַכט, היינט האָבען מיר אַ פּריץ, וואָס וויל אויסבייטען אַ וואַלד אויף אַ „גוראַלנע", און אַ יודען האָבען מיר, וואָס וויל קויפען אַ גרויס הויז אין יעהופּעץ אָהן געלד, היינט אימעניעס! וועלדער! טאָמער האָט איהר קונים וועלען מיר אייך געבען אימעניעס, אָדער טאָמער האָט איהר אימעניעס וועלען מיר אייך געבען קונים". — ניין, זאָג איך, מיט קיין אימעניעס און וועלדער האַנדעל איך שוין מעהר ניט, איין עק, איך האָב מיך, זאָג איך, מיט אימעניעס שוין אָפּגעבריהט און האָב געגעבען זיך דאָס וואָרט, אַז איך זאָל קיין אימעניעס מיט קיין וועלדער מעהר אין די הענד אַריין ניט נעמען! „עט, מאַכט צו מיר די טענדעוועדענדע, אַלע געשעפטען זענען דען גלייך? אָט האָבען מיר איצט אַ אימעניע אויף קאַווקאַז, אַ אימעניע מיט נאַפט, דאָס הייסט אַזאַ מין ערד, וואָס עס שפּריצט פון דאָרט נאַפט, סע שפּריצט און סע שפּריצט און עס הערט גאָר ניט אויף צו שפּריצען; ס'איז גאָר אַ סברא, אַז די ערד קאָן דאָרט אַרויס־וואַרפען אַ מיליאָן פוד נאַפט אין איין טאָג!..." — אויב אַזוי, זאָג איך, זענט איהר פון מיינע מענשען; אָט דאָס, זאָג איך, איז אַ געשעפט; אָט דאָס גיט אַהער! און מיר זענען אַוועק אַלע דריי אין דער „יודישער מאַלאָטשנע" (איך גיה שוין מעהר ניט צו סעמאַדעני, ווייל דאָרט טרייבט מען אַרויס, גיה איך שוין אין דער „יודישער מאַלאָטשנע", פאָרט היימליכער, צווישען יודען, מע קאָן זיצען און רעדען און טהון וואָס מע וויל), און דאָרט האָבען מיר אַרומגערעדט דאָס געשעפט און געשלאָסען שותפות, און אַז ס'איז געקומען צום צעשרייבען זיך, האָבען זיי מיר מגלה געווען דעם סוד, אַז ביי דעם געשעפט אַרבייטען נאָך עטליכע שותפים: איינער מיט גראָבע ליפּען, דער אַנדערער אַ געלער, ער האַנדעלט מיט זייגערלעך, אַ מורא'דיגער בעל־מגזם, גאָט זאָל שומר ומציל זיין, און איינער מיט אַ רויטע נאָז מיט ווייספּערלעך, אויך אַ ווילדער בעל מגזם, און נאָך איינער, איין אַלמן. אַז איך האָב דערהערט אַזוי פיעל שותפים, איז דאָס מיר אפילו ניט אַזוי געפעלען; „טענדעווערענדע" האָט איבער מיר

אזוי לאנג גערעדט און דערצעהלט משלים, אז איך האב געמוזט מוסכם ווערען מיר זאלען זיך אלע צעשרייבען אויף פאפיער. געוויינטליך, צווישען שותפים מוזען דאך זיין טענות, איטליכער האט געדרונגען, אז איהם קומט א גרעסערען חלק, גאט זאל מיר נאר מצליח זיין איך זאל שוין מיט'ן אנדערן צד זיין אזוי פארטיג, ווי איך בין פארטיג מיט די מעקלערס, וועט אם ירצה השם זיין גאר ניט שלעכט, ווארום ביי אט אזא מין געשעפט ווי אזוי פארדיענט מען ניט חאטש א מיליאן קארבען? עס איז ביי מיר געבליבען אם ירצה השם בלי נדר, טאמער ווערד דאס געשעפט, דינג איך מיר באלד א קאנטארעל אויף ניקאלאיעווסקי און איך ווער מיט גאטס הילף א גרויסער מעקלער. מחמת איך בין פארנומען און האב קיין צייט ניט, מאך איך דאס בקצור; אי"ה אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות; לעת עתה זאל גאט געבען עס זאל זיין מיט געזונד און מיט הצלחה. לאז גריסען די קינדערלעך זאלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך האב אין זינען געהאט דיר שרייבען עפיס זעהר א נייטיגס. האב איך פארגעסען וואס. לאז איך שוין אם ירצה השם אויפ'ן צווייטען מאל.

הנ"ל

XX.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר אין קורצען, ווארום איך האָב שוין קיין כח ניט מיט דיר צו רעדען. ס'איז ווי איין אַרבּעס אין דער וואַנד, ווי זאָגט די מאַמע: שפּיעל דעם חתן וו י י נ ע נ ד י ג ס, ער האָט זיך זיינס אין זינען"... ביזט טאַקי אַוודאי אַ גרויסער חשוב אין יעהופּעץ, ווארום דו שטעהסט דאָך ביי בראָצקין ביי דער טהיר, און סע קישעט ביי דיר מיט מיליאָנען, נאָר נאָך אַלעמען זאָלסט דו ניט זיין ביי זיך אַזוי גדול'דיג. די מיליאָנען זענען נאָך לעת עתה ביי בראָצקין, ניט ביי דיר, און עס קען זיך אויסלאָזען, אַז די ערד וואָס שפּריצט מיט שמן זית, זאָל גאָר שפּריצען מיט „מים אחרונים וואַסער" און אַז עס וועט קומען צו עפּיס, וועט זיך אויסלאָזען מיט פּעטש, און וועמען וועט מען פּאַטשען? — דיך! על כן איז מיין עצה, אַז דו זאָלסט זיך באַצייטענס אַרויסחאַפּען פון דאָרטען און קומען אַ היים. זאָלסט פאַרגעסען, וואָס ס'איז געוועזען ביז אַהער, טאָמער האָב איך דיך אַ[illegible]ל אָנגערידהרט מיט אַ וואָרט, ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ פּאַטש פון אַ פריינד איידער אַ קוש פון אַ פיינד", און קלאַפּ אַ טעלעגראַם און קום צו פאָהרען וואָס גיכער און לאָם איך פּטור ווערען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטריע פרוי

שיינה שיינדיל.

איך קאָן דיר דערצעהלען אַ נייעס, וואָס ביי אונז האָט זיך

פֿאַרלאָפֿען, עס קלינגט מיט דעם די וועלט! דו קענסט דאָך מ א י ר מ אָ ט י ל מ ש ה מ א י ר'ס, האָט ער אַ טעכטערעל ר אַ צ י ל, איז דאָס אַ ר אַ צ י ל פֿון גאָט, אַ גאַנצע „געװירענע" אַ „געבילבעטע" מאַמזעל, „שיט מיט פֿראַנצויזיש", „קלאַפּט אויפֿ'ן טאַפּטשאַן", געהט זיך ניט צענויף מיט קיינעם, אַ קלייניגקייט, זי קומט אַרויס אַזש פֿון קצבים, ווי זאָגט די מאַמע: „זכות אָבות איז קיין קאַטאָוועס"... הכּלל, מע רעדט איהר שדוכים פֿון דער וועלט, און זי פֿערעבענדערוועט נאָך, וואָס מע ווייזט איהר, געפֿעלט איהר ניט; זי וויל אַ חתן דווקא מיט אַלע מעלות, ער זאָל זיין אי שען, אי קלוג, אי רייך — דאָס טעלערל פֿונ'ם הימעל! שדכנים האָבען געאַרבייט אויף אַלע כּלים און מע האָט איהר אַראָבגעבראַכט אַ חתן, איין אַנטיק זאָגט מען, אַ קאַרעפּירער אֶתרוג, און דווקא פֿון אַ קליין שטעדטיל פֿון אַוורימש! צונויפֿגעפֿאָהרען זיך, האָט מען געוויינטליך אַריינגעלאָזט חתן כּלה אין אַ בעזונדער חדר זיי זאָלען זיך אָנקוקען, רופֿט זיך אָן די כּלה צום חתן: וואָס האָרכט מען ביי אייך מכּח דרייפֿוס'ן?" מאַכט ער צו איהר: מכּח וואָסער דרייפֿוס'ן?", רופֿט זי זיך אָן צו איהם: „איהר ווייסט ניט וואָסער דרייפֿוס?" מאַכט ער: „ניין, מיט וואָס האַנדעלט ער?..." איז זי באַלד אַרויסגעלאָפֿען פֿונ'ם חדר און איז געפֿאַלען חלשות, און דער חתן האָט נעבאַך בחרפּה געמוזט אַוועקפֿאָהרען צוריק קיין אוורימש — אַ מכּה איהם, אַ מכּה איהר, אַ מכּה זיי ביידען! איך בעט דיך מאַך מיך קלאָהר, ביזט דאָך צווישען מענשען, ווער איז אָט דער דרייפֿוס וואָס עס קאָכט מיט איהם אַזוי די וועלט?

XXI.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כּתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אַנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זיי וויסען, אַז מיט בראָצקין האָב איך מיך צעגאַנגען, דאָס הייסט מיר האָבען זיך חלילה נישט געקריגט, נאָר איך האָב אויפגעהערט געהן אַהין — וואָס איז מיר בּראָצקי, אַז איך שפּאַר שוין נאָר אָן צו רויטשילדען קיין פּאַריזש?! וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען, ווי קום איך, מנחם מענדיל, צו רויטשילדען אַזש קיין פּאַריזש? איז דער תירוץ טאַקי ווידער קאַווקאַז און ווידער נאַפט! אַלע נאַפטען וואָס אויף קאַווקאַז זענען זיינע און אַליין זיצט ער אין פּאַריזש. בלייבט דאָך די קשיא, ווי קומט די קאַץ איבערן וואַסער? פאַלט מיר איין אַזא מין געדאַנק: פאַרהאַן ביי אונז אויף דער בערזע אַ פויגעל, וואָס ער הייסט טודרוס, אַט דער טודרוס איז געווען אַ מאָל גאָר אַ גרויסער „שפּעגעלאַנט", אַ הייסער, אַ פייעריגער שפּעגעלאַנט. אַז דער עולם האָט זיך אָפּגעשאָקעלט מיט די עטליכע גילדען, זענען אַלע גרויסע שפּעגעלאַנטען (און איך אויך בתוכם) געוואָרען מעקלערס, און טודרוס האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין פּאַריזש און דרעהט דאָרטען די גרעסטע געשעפטען אויף מיליאָנען! אויף מיין גליק בעדאַרף אַצינד טודרוס זיין היע אין יעהופּעץ, האָב איך מיך נישט געפוילט און בין אַוועקגעלאָפען צו איהם אַהיים און האָב איהם גאַנץ פיין איבערגעגעבען, אַז איך האָב אָנגעשמעקט איין ערטעל אויף קאַווקאַז, וואָס שפּריצט מיט נאַפט, און וועדליג מע הייסט זיך געבען דערפאַר אַ סך געלד, ווייזט אויס, אַז דאָס געשעפט פּאַסט נאָר קיין פּאַריזש. רופט זיך אָן צו מיר טודרוס: „איך האָב אַ קונה!" פרעג

איך: ווער איז דער קונה? מאַכט ער: „רויטשילד“! — איהר קענט זיך זאָג איך, מיט רויטשילדען? „צי איך קען זיך, מאַכט ער, מיט רויטשילדען? לאָמיר דאָס, זאָגט ער, ביידע פאַרמאָגען, וויפיעל געשעפטען איך האָב שוין מיט איהם געמאַכט און וויפיעל געלד איך האָב ביי איהם פאַרדיענט! — האָט קיין פּאַראיבעל ניט, זאָג איך, אפשר וואָלט איהר זיך מטריח געווען, זאָג איך, אוועקשרייבען צו רויטשילדען קיין פּאַריז? — אוועקשרייבען, מאַכט ער, איז קיין קונץ ניט! איך בין טאַקי מיט איהם ווי אַנדערע צוויי, נאָר איינס צום אַנדערן געהער זיך נישט אָן, מע בעדאַרף האָבען איין אָפּים מיט אַ פּלאַן, אַנדערש קאָן מען ניט“. בקצור, איך בין אוועק צו מיינע שותפים און האָב איהם געבראַכט פון זיי איין אָפּים מיט אַלע זיעבעצעהן זאַכען. נו, ווי געפעלט דיר, זוגתי היקרה, ווי אַזוי מנחם מענדיל שטעלט צענויף מיט גאָט'ס הילף אַ געשעפט? השם יתברך זאָל נור העלפען עס זאָל אָנקומען די גוטע תשובה פון רויטשילדען, פערשטעהסט דו שוין, וואָס פאַר אַ פּנים עס וועלען דעמאָלט האָבען ביי מיר אַלע יעהופּעצער גרויסע מעקלערס! ס'איז נור שלעכט דערוויילע, וואָס סע פעהלט דאָס מזומנ'ע דריי‏ערל. זאָלסט זעהן, וואָס עס טהוט זיך ביי אונז, ווי אַזוי די וועלט איז געענגט אין געלד. ממש מע געהט אוים, מע שטאַרבט נאָך אַ קערבעל! מע קוקט אַרוים אַלע טאָג אויף גרויסע אָנזעצען. נאָר זאָרג נישט, זוגתי היקרה, ס'איז אַלץ ביז אַ צייט; פאַר אונזער עגמת נפש וועלען מיר אם ירצה השם האָבען גרוים נחת, לאָז נור אָנקומען די גוטע בשורה פון פּאַריז, וועל איך מיך שוין אַריינכאַפּען אין קלייט אַריין, וועל איך שוין אין זינען האָבען אם ירצה השם אי זיך איך דיך אי די קינדערלעך אַלע זאָלען געזונד זיין. און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקיצור. איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גרים די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף דרייפוסען, איז דאָס זעהר אַ שענע מעשה. אַזוי איז געוועזען די געשיכטע: אין פּאַריז איז געווען דרייפוס אַ קאַפּיטאַן, דאָס הייסט ס'איז געווען אַ קאַפּיטאַן, וואָס האָט געהייסען דרייפוס. און עסטערהאַזי איז געווען אַ מאַיאָר, (אַ מאַיאָר איז עלטער פון אַ קאַפּיטאַן, און אפשר, פאַרקעהרט,

אַ קאַפּיטאַן איז עלטער), איז ער געווען, דאָס הייסט דרייפוס. אַ ייד, און עסטערהאַזי דער מאַיאָר איז אַ כריסט, האָט ער אָנגעשריבען די באָרדעראָ; דאָס הייסט, דער מאַיאָר עסטערהאַזי האָט אָנגעשריבען די באָרדעראָ, און האָט אַרויפגעלעגט די גאַנצע באַד אויף איהם, אויף דרייפוסען, איז געגאַנגען דרייפוס און האָט זיך געוואָלט פאַרענטפערען, האָט מען איהם געמשפּט, ער זאָל זיצען אייביג אויף איין אינזעל אין מיטען ים איינער אַליין פערשפּאַרט, איז געגאַנגען זאָלאַ און האָט געמאַכט אַ געוואַלד, און האָט אויסגעוויזען מיט ראיות, אַז סטייטש ער ווייסט פאַר קלאָהר, אַז ס'איז ניט דרייפוס האָט געשריבען די באָרדעראָ; וואָס האָט איהר צו איהם, ס'איז גאָר דעם מאַיאָרס אַרבייט, עסטערהאַזיס! איז מען געגאַנגען און מע האָט איהם געמשפּט, ער זאָל אויך זיצען, האָט ער זיך מישב געווען, טאַקי זאָלאַ און איז גאָר אַנטלאָפען, איז געגאַנגען נאָך איינער, פּיקער, אַ פּאָלקאָווניק, און האָט אויך אָנגעהויבען שרייען און ליאַרמען, איז אַרויסגעשפּרונגען מערסי דווקא אַ גענעראַל און נאָך איינער ראָזשע, אויך אַ גענעראַל, און נאָך אַ סך גענעראַלען, און האָבען געזאָגט פאַלשע עדות אויף דרייפוסען, איז געוואָרען אַ געפּילדער צווישען די פראַנצויזלעך, מע זאָל איהם אַראָבברענגען, טאַקי דרייפוסען, האָט מען איהם געבראַכט צו פיהרען קיין רען אויפ'ן משפּט, איז געקומען צו פאָהרען איין אַדוואָקאַט פון פּאַריז, האָט מען איהם געוואָלט שיסען, האָט מען איהם געשאָסען פון הינטען, האָט ער געמאַכט פון אלע גענעראַלען אַ פלעדערוויש, און דרייפוסען האָט מען פון דעסטוועגען ווידער אַ מאָל פאַרמשפּט, נאָר מע האָט איהם אָבער באַלד אַרויסגעלאָזט, דאָס הייסט יאָ שולדיג און פאָרט ניט שולדיג — און רוף אונז קנאַקניסעל!..." הייגט פאַרשטעהסט דו שוין די מעשה מיט דרייפוסען?

הנ״ל.

XXII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז דו ביזט ניט ווייט פון א משוגענעם, עס געהט דיר אב נור איין זאך. — נעמען א שטעקען און לויפען איבער די גאסען; האסט דו געהערט אביסעל א גדולה: ער שפריצט מיט גאז, פליהט קיין פאריזש, ווארפט מיט מיליאנען! ער גלייכט זיך צו די יעהופעצער נגידים. זיי האבען קיין געלד ניט און ער האט קיין געלד ניט, ווי זאגט די מאמע „בין איך מיר אויך א בהמה און פגר אין דער טשערעדע”. געדענק מיין ווארט, מענדיל, אז מע וועט דיך ברענגען אהיים אדער אין קייטען, אדער אין א ליילעך, אזוי ווי דו ביזט ווערטה, בכדי דו זאלסט געדענקען, אז דו האסט א ווייב ביז הונדערט און צוואנציג יאהר, וואס פערשטעהט מעהר פון דיר, און פאר דיינע מתנות, מענדיל, וואס דו ווילסט מיר אנגעמען, דאנק איך דיר זעהר. לאז זיי גאט העלפען אזעלכע קונים א סך ווי דו מיט דיינע שותפים די ליגנערם. וואס פארדיענען מילי־מיליאסען און פגר'ען פאר א גראשען, הלוואי ווייטער ניט ערגער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינהשיינדיל.

די מעשה פון דרייפוסען, וואס דו האסט מיר באשריבען, זאל איך אזוי וויסען בייז, ווי איך פערשטעה אפילו איין ווארט! ווי קומט א יוד

זײַן אַ קאַפּיטאַן און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין „באָנדערעראָ״, וואָס איינער לעגט אַרויף אויף דעם אַנדערן ? צו וואָס האָט דער זאָלע בעדאַרפט אַנטלויפען און וואָס האָט מען איהם געוואָלט שיסען און פאַר וואָס עפּיס פון הינטען, נישט פון פאָרינט ?... ווי זאָגט די מאַמע: „ציגען זאָלען אזוי וויסען פון פרעמדע גערטנער, ווי ער ווייסט וואָס סע טהוט זיך מיט איהם״...

XXIII.

(מנחם-מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השי"ת זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זאָלסטו וויסען, אז דאָס קאַווקאַז האָט געמעגט אַריין אין דער ערד אַריין איידער איך האָב דאָס דערקענט! איך טאָר מיך גאָר נישט באַווייזען אויף דער בערזע; וואָס איז די מעשה? די מעשה איז אַ פּשוטע מעשה: נעכטען קום איך אַרוים אויף דער בערזע, געהט מיר אַ קעגען טודרוס און מאַכט צו מיר: „הערט נור, רב יוד, וואו איז ערגיץ אייער קאַווקאַז?" — קאַווקאַז, זאָג איך, איז אויף קאַווקאַז, וואָס איז דען? „איך האָב מאַכט ער, נאָכגעדאַכט אויף דער לאַנדקאַרט, וואו געפינט זיך ערגיץ אייער געשעפט, לאָזט זיך אוים, אַז די שטאָדט, וואָס איהר האָט דאָרטען אָנגערופען, איז אַ נעכטיגער טאָג". וואָס הייסט, זאָג איך, אַ נעכטיגער טאָג? „אָט דאָס הייסט, זאָגט ער, ס'איז גאָר אַזאַ שטאָדט נישטאָ אויף דער וועלט. עפּיס אַ נאָמען פון דער הגדה... ווי נעמט דאָס אַ יוד, זאָגט ער, און לעגט פאַר אַ געשעפט, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? און נאָך וועמען? רויטשילדען! איהר ווייסט, זאָגט ער, ווער רויטשילד איז?!" — פאַר וואָס, זאָג איך, זאָל איך ניט וויסען? איך ווייס זעהר גוט, זאָג איך, ווער רויטשילד איז, נאָר וואָס בין איך, זאָג איך, שולדיג? מע האָט מיר געזאָגט, האָב איך אייך געזאָגט. און איך האָב מיך באַלד געלאָזט לויפען זוכען די „טענדעווערענדע" און האָב איהם געפונען אין דער „יודישער מאַלאַטשנע", דאָרט וואו אַלע יודען זיצען, און האָב איהם גענומען אויפ'ן ציטבעל: — זאָגט מיר נור, טענדעווערענדע סערדצע, וואו גע-

פינט זיך ערגיץ דאָס געשעפט אונזערס? „ס'אַ משל, מאַכט ער, דאָס געשעפט איז דאָך ביי אייך, איהר האָט דאָך דעם קונה!“ — ניין, זאָג איך, ניט דאָס מיין איך, איך מיין דאָס געשעפט גופא, וואו שטעקט דאָס ערגיץ, אין וואָסערע מקומות, ווי אַזוי פאָהרט מען אַהינצוצו, דורך וואָס פאַר אַ שטאָדט? „דאָס, מאַכט ער, ווייס איך גראָד נישט, דאָס בעדאַרף וויסען דער שותף מיינער“. זענען מיר געגאַנגען ביידע זוכען דעם שותף, זאָגט אָבער דער שותף, אַז איהם האָט געזאָגט דער וואָס מיט דער רויטער נאָז, און די רויטע נאָז זאָגט, אַז ער ווייסט ניט פון קיין פותר און פון קיין חלום, ער האָט געהאָרכט, זאָגט ער, פון יענעם מעקלער, וואָס מיט די גראָבע ליפּען, אַז די טענדעווערענדע האָט אַ געשעפט אויף קאַווקאַז, נאָר וואו קאַווקאַז און וואָס קאַווקאַז — ווייסט ער ניט, ער זאָל אַזוי ניט וויסען פון קיין שלעכץ! הקצור, מע האָט זיך געוואָלט דערגרונטעווען, פון וואַנען שטאַמט דאָס געשעפט און ווער האָט דאָס אויפגעגעבען, האָט איינער אָנגעוויזען אויפ'ן אַנדערן, דער אויף יענעם און יענער אויף דעם, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט ביז ס'איז געבליבען מסתמא, אַז דער גאַנצער חַיָב בין איך; איך האָב שוין אַזאַ גליק, משטיינסגעזאָגט, אַז אומעדום בין איך דאָס כפרה־היהנדעל!... הערסט דו, זוגתי היקרה, וואָס איך בין דערגאַנגען? אַ ס'איז נישטאָ קיין מזל, זאָל מען זיך בעסער באַגראָבען אַ לעבעדיגער! צו וואָס איך זאָל מיך נישט נעמען איז לכתחלה דאַכט זיך אַלסדינג גוט און שען און פיין, אָט אָט האַפּ איך דאָס גליק, אָט אָט איז דאָס ביי מיר אין קעשענע — צום סוף טהוט זיך דאָס רעדיל אַ דרעה איבער, און עס לאָזט זיך אויס אַ נעכטיגער טאָג! ניט באַשערט, אַ פּנים, אַז איך זאָל אויפקומען פון מעקלעריי, חאַפּען אַ גראָבס און אַנטלויפען! נישט באַשערט, אַז מנחם מענדיל זאָל אויפקומען ווי אַנדערע מעקלערס אין יעהופּעץ! אַלע טראַסקען, נאָר איך איינער שטעה און קוק ווי די וועלט מאַכט געשעפטען און פאַרדינט געלד און איך דרעה מיך אַרום ווי אַ פרעמדער. איך זעה פאַר זיך מיליאָנען מיט מיליאָנען, און קאָן זיי נישט חאַפּען... איך בין שטענדיג עפּיס ווי אין דרויסען... אַ פּנים, איך האָב מיך נאָך ניט אַרויפגעשלאָגען אויפ'ן ריכטיגען וועג? קיין מענש ווייסט ניט, וואו זיין מזל געפינט זיך... מע דאַרף עס לאַנג זוכען, און אַז מע זוכט, געפינט מען... און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען, מאַך איך דאָס בקיצור. איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לאָז גריסען

שוועֶר און שוויגעֶר און שרײַב מיר, וואָס מאַכסט דו עפּיס אין געזונד, אונ קוש די קינדער זאָלען לעבען און געזונד זײַן, און שרײַב מיר, וואָס הערט זיך עפּיס בײַ איך אין כתרילעוויקע? —

ממני בעלך **מנחם מענדיל.**

עיקר שכחתי: צרות רבים חצי נחמה. אז מע זעהט זיך אָן יענעמס צרות ווערד אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה אָט נעם למשל דעם אורח וואָס שטעהט מיט מיר אין איין חדר. געווען אַמאָל אַ פּאַדראַטשיק, זאָגט ער, אַ גביר, אַ בעל הבית פון הײַזער און קלײַטען אײַגענע, און הײַנט לאָרט ער זיך מיט „קאַזנאַ", ער האָפּט אויפמאָהנען אַ סך געלד, גאָר אַ סך געלד. נאָר מחמת ער האָט נישט אַ גראָשען בײַ דער נשמה האַלט ער זיך אויף לעת עתה בײַ מיר. אם ירצה השם, אַז ער וועט אויסלאָדען זײַן געלד, וועט ער מיך, זאָגט ער, ניט פערגעסען... און נאָך אײַנער שטעהט מיט מיר צוזאַמען, נאָך אַ גרעסע־רער אָרומאַן פון יענעם: ער איז אַ שרײַבער. ער שרײַבט אין די בלע־טער און מאַכט אַ בוך! דערווײַל ביז זײַן בוך וועט פאַרטיג ווערען האַלט ער זיך אויף מיט אונז אין אײַנעם און פאַר רחמנות גיט איהם די בעל הבית'טע אַמאָל אַ גלעזעל טיי. און נאָך אײַנער האַלט זיך אויף בײַ אונז אויף דער אכסניא, אַ מין עני ואביון, דער שרײַבער איז אַ הונט קעגען איהם! ווער און וואָס ער איז ווייס איך אַליין ניט: עפּיס אַ שטיקעל אַגענט, אַ שטיקעל שדכן, אַ שטיקעל אַקטיאָר, זינגט לידעליך און טרײַבט אַרום מײַז, — זעהר אַ פרעהליך יודעל, האָט נישט קײַן העמד אויפ'ן לײַב און געהט אוים ממש פאַר אַ שטיקעל ברויט! הכלל, מע זעהט זיך אָן אַזוי פיעל צרות אויף דער וועלט, אַז מע פאַרגעסט אָן די אײַגענע!... גע־דענק זשע, למעה"ש, שרײַב מיר פון דײַן געזונד און פון די קינדער זאָלען געזונד זײַן און פון שוועֶר און פון שוויגער און פון איטליכען בעזונדער

הנ"ל.

XXIV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפו׳סם החכם מופלג מוהר״ר מנחם מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו אָבגעריסענער נאַר? קושען בעדאַרפסט דו דאָך די ווערטער מיינע, ווי זאָגט די מאַמע: „קוש דעם קאַנטשיק וואָס שמייסט דיך!“... האָסט זיך שען אויסגעהאַנדעלט דאָרטען וואָס טויג מיר גרויס און האָסט זיך צע־נויפגעסקאָמפּאַניעט מיט אַ פיינער חברה שלעק, פּאָדראַטשיקעס, שלעפּערס, מחברים, לידעלמאַכערס, מייזען־טרייבערס — ניטאָ ווער ס׳זאָל לאַכען און געְנוג. אוודאי דאַרף מען זיצען צוליעב דעם אין יעהופּעץ אויף אַנ׳ אכסניא און טרענצלען קערבלאַך! מיר געפעלט נור וואָס דו ביזט געקומען צום שכל: אַ פּנים, זאָגסט דו, ס׳איז דיר ניט באַשערט אויפצוקומען דאָרטען, ווערען אַ מיליאָנשטשיק? ביזט נאָך מסופּק מענדיל? איך שריי שוין פון לאַנג, אַז דו זאָלסט זיך אַרויסשלאָגען פון קאָפּ די דאָזיגע נאַרישע געדאַנקען, לאָם איך שוין אַזוי זיין באַוואָהרענט פון אַלדאָס בייז און דו פונ׳ם נאַר דיינעם, ווי דו ביזט באַוואָהרענט פון מיליאָנען! פאַרגעס, מענדיל, אָן די מיליאָנען, פאַרגעס אַז ס׳איז גאָר פאַרהאַן ערגיץ אַ בראָצקי אויף דער וועלט, וועט זיין אַז וואָהל צו דיר און צו דיין נשמה! „קוק ניט וואָס העכער פון דיר, קוק וואָס נידעריגער פון דיר“, אַזוי, דאַכט זיך, שטעהט געשריבען אין די ספרים? און זיי נישט מקנא די יעהופּעצער פיינע מענשלעך וואָס טראַסקען. לאָזען זיי טראַסקען, לאָזען זיי טרישטשען,

לאָזען זיי בּרעכען רוק און לענד, ווי עס ווינשט דיר היינט און אלע מאל דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

זאָג מיר נאָר, וואָס האָסט דו זיך עפּיס פּלוצים דערמאָהנט, מיין טהייערער מענדיל, זיך נאָכפרעגען אויף אונזער כּהרילעווקע? און וואָס בּין איך דיר עפּיס געוואָרען אזוי טהייער, וואָס דו זאָרגסט זיך אזוי פאַר מיין געזונד? א פּנים, דו האָסט זיך טאַקי פאָרט פערבּענקט נאָך אונז?... ווי זאָגט די מאַמע: „לאָז דאָס קאַלב לויפען, עס וועט זיך אויסהונגערן וועט דאָס אליין קומען אהיים”... איך וואַרט אויף א דעפּעש פון דיר אז די פאָהרסט. שוין צייט. שוין לאַנג צייט — הלואי זאָל דאָס זיין מיין לעצטער בּריעף...

ענדע פונ׳ם דריטען בּוך.

IV.

אַ בְּכָבוֹד'ע פַּרְנָסָה.

(מְנַחֵם־מֶענְדִיל'אַ שְׁרַייבֶּער).

א בכבוד'ע פרנסה.

(מנחם־מענדיל — א שרייבער.)

I.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז איך האב אוועקגעווארפען אלע ג"ע שעפטען, איין עק, אוים בערזע, אוים סעמעדיני, אוים מעקלעריי — ס'איז גאלע שווינדעל מיט חאפעריי מיט בזיונות מיט דער שווארציאהר ווייסט וואס! איך האב שוין היינט א נייע פרנסה, א שפאגעל־נייע פרנסה, א ביסעל א שענערע און א לייטישערע פרנסה — איך בין געווארען למזל א שרייבער איך שרייב! ווערסט דו דאך מסתמא פרעגען, ווי קום איך צו שרייבעריי? — ס'איז מן השמים.

אויב דו געדענקסט פון מיין לעצטען בריעף, האב איך מיך דא אויף דער אכסניא, וואו איך האלט סטאנציע, באקענט מיט איינעם א שרייבער, וואס שרייבט אויף די גאזעטען, און דערפון טאקי לעבט ער. דהיינו, ווי אזוי? ער זעצט זיך אוועק און שרייבט אן א זאך און שיקט עס אוועק און מע דרוקט עס אפ, און אז מע דרוקט עס אפ, באקומט ער בעצאהלט פון דער שורה, א קאפיקע א שורה, וויפיעל שורות, אזוי פיעל קאפיקעס. האב איך מיך מיישב געווען: גוואלד, רבונו־של־עולם, מיט וואס בין איך

ערגער פון איהם? די גרויסע תורה וואס דא איז! דאכט זיך, איך האב אויך געלערענט אין א חדר, און א האנד צום שרייבען האב איך אשענערע ווי ער, אפשר וואלט איך מיך א פרוב טהון און געבען א שרייב אריין אין א יודיש בלאט, וואס קומט מיר דערפאר? קעפען וועט מען דאך מיך ניט! מטה נפשך, יא — יא, ניין — ניין! — און געה און שרייב אוועק א בריעף גלייך אין דער רעדאקציע אריין אזוי און אזוי, און איך דערצעהל זיי אויס מיין גאנצע „בעגריפיע". ווי אזוי איך האב אמאל געקנאקט אויף דער בערזע, אין אדעס און אין יעהופעץ, איבערגעדיענט כל העבודה זרות, געהאנדעלט און געמעקלערט מיט „לאנדאן" און מיט „פאפירלעך" און מיט „יקנה"ז" אין די מיליאנען אריין, געוועזען זיעבען און זיעבעציג מאל אט א נגיד און אט א קבצן, אט א גביר און אט אנ' אביון. הקצור, איך האב נישט געזשאלעוועט מיין טרחה און האב זיי ארויסגעשריבען אלסדינג באריכות, אפשר אויף צעהן זייטלעך. און געבעטען האב איך זיי, זיי זאלען מיר ענטפערען, אויב עס געפעלט זיי מיין שרייבעך, וועל איך זיי שרייבען און שרייבען. קומט מיר נישט אן, מיינסט דו, אין אנדערהאלבען חדשים ארום פון דער רעדאקציע אנ'ענטפער? זיי שרייבען מיר, אז מיין שרייבעך געפעלט זיי דוקא זעהר גוט און לעגען מיר פאר, איך זאל זיי ארויסשרייבען די אלע מיינע באשרייבעכצען באריכות; און אויב מיינע באשרייבעכצען וועלען זיין גוט באשריבען, וועלען זיי מיינע באשרייבעכצען מיט פערגעניגען אפדרוקען אויפ'ן בלאט און וועלען מיר בעצאהלען פאר דער שורה, א קאפיקע א שורה, דו פערשטעהסט? וויפיעל שורות, אזוי פיעל קאפיקעס. האב איך באלד גענעבען א חאפ אויף דער פען, וויפיעל, למשל, קאן איך אנשרייבען? צום אלעם מינדעסטענס רעכען איך. אז איך קאן אין א לאנגען זומערדיגען טאג אנשרייבען גוטע טויזענד שורות. מאכט דאס ניט א צעהנערל א טאג? האבען מיר א קיימא לן, הייסט דאס, פון כמעט דרייהונדערט רובעל א חודש. נישקשה פון א זשאלאוואניע, ווי מיינסט דו? און נישט לאנג געטראכט, האב איך מיר געקויפט א פלעשעל טינט מיט א ריז פאפיער און האב מיך אוועקגעזעצט צו דער ארבייט. און מחמת איך האלט סאמע אין רעכטען שרייבען, מאך איך דאס בקצור. איה"ש אין די ווייטערדיגע בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת־עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאלען לעבען און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

מני בעלך **מנחם מענדיל.**

עיקר שכחתי: אַז דער אויבערשטער וועט העלפֿן און איך ווער פאַרטיג מיט מײַן באַשרײַבעכץ, דאָס הייסט מיט'ן נאָמען פֿונ'ם באַשרײַבעכץ, מחמת איך האָב נאָך ניט קיין נאָמען, אַזוי שיק איך עס אַוועק באַלד אַהין אין דער רעדאַקציע, און בעט מע זאָל דיר אַרויסשיקן אויף דײַן נאָמען קיין כּתריל'עווקע עטליכע קערבלעך עד לחשבון. איך וויל, זוגתי היקרה, אַז דו זאָלסט אויך הנאה האָבן פֿון מײַן איצטיגע פּרנסה. ס'איז אַ ביסעל לײַטישער פֿון מעקלערײַ: בײַ מעקלערײַ הייסט עס „קאַרטאָזש", און בײַ שרײַבערײַ רופֿט מען דאָס גאָנעראַר... אַ זיס קערבעל אָט דאָס גאָנעראַר, אַ גרינגס און אַ בכבוד'ינס...

הנ״ל.

II.

(שיינה שיינדל פֿון כּתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פֿון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, מיין ליעבער און מיין באַשערטער, וואָס וועט זיין פֿון דיר? עס נעמט דאָך דיך קיין קויל נישט! ניט מיט גוטען, ניט מיט בייזען! שיס אין דער וואַנד אַריין! די מאַמע זאָל לעבען — איהרע ווערטער מעג מען פֿערשרייבען: „אַ קראַנקער, זאָגט זי, וועט געזונד ווערען, אַ שכּור וועט זיך אויסניכטערן, אַ שוואַרצער וועט ווייס ווערן, און אַ נאַרר וועט בלייבען אַ נאַרר"... און זאָג אפשר, אַז זי איז אומגערעכט! באַרעכען זיך, וואָס דו האָסט אָפּגעטהאָן, זינט איך קען דיך פֿאַר אַ מאַן, אַז אָך און וועה איז מיר, איז דיר נאָך קאַרג, געהסט דו אויף דער עלטער און פֿאַרשטעלסט זיך פֿאַר אַ מאַרשעליק! אַ „רייבער" געוואָרען און „רייבט"! און סע געפֿינען זיך נאָך אַזעלכע נאַראָנים, וואָס זיי צאָהלען דערפֿאַר. ווער ווייסט וואָס דו קאָנסט מיט דיינע בעשרייבעכצען אָנאַרבייטען חלילה. איך בין שוין אַ געלערנטע. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פֿאַר אַ געשלאָגענעם הונד טאָר מען קיין שטעקען ניט ווייזען"... בּראָש קלויבט ער זיך אויס אַלע מאָל גרינגע פּרנסות, לופטיגע פויגעלעך. גאָר ניט. ער וועט זיך זיצען אין יעהופּעץ אויף דער סטאַנציע און וועט „רייבען", און איך וועל זיך וואַלגערן דאָ אין כּתרילעווקע מיט זיינע קינדער און קרענקען אויף דער „פּלענציע"! שוין אַ וואָך דריי, אַז זי האָט זיך אַריינגעכאַפּט צו אונז, די „פּלענציע", און וויל גאָר נישט אַרויס. אויסגעקוויקעלט פֿון קליין ביז גרויס... און וואָס דו ביזט מיר מנדר דאָס געלד פֿון דיינע שרייבעכצען, דאַנק איך דיר בע-

צײַטענס. דײַנע יעהופּעצער פּײַנע בריות מעגען עס פּאַרטאָגען אויף אײן וואָרעמעס, וואָס דו ווערסט זיך שוין דאַרטען אָננעמען „גאַלענאַר“. דו בּיזט אַלײן אַ ג אַ ל ע־נ אַ ר, דאָס הײסט פון אויבען בּיז אַראָפּ — נאַרר... און אויב דו ווילסט, איך זאָל ניט נעהן יונגערהײד פון דער וועלט, און דײַנע קינדער זאָלען חלילה ניט בּלײַבען קײן יתומים, זאָלסט דו זיך אַרויסשלאָגען פונ'ם קאָפּ אַלע דײַנע לופטיגע פּרנסות מיט דײַנע זיסע שרײַבּעכצען און קומען צו פאָהרען אַ מאָל אַהײם, צו דײַן ווײַב און קינדער, צו דײַנע שווער און שוויגער, ווערסט דו זײַן אַם־ירצה־שם אַ גאַסט, ווי די מאַמע זאָגט: „בּאַרײַ דעם אויוועז צעוואַלגערן“, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק הײַנט און אַלע מאָל — דײַן בּאמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

משה דוד דעם קאָלעקטאָר געדענקסט דו צי נײן? האָט ער זיך מישב געווען און האָט שוין לאַנג געוואָרפען אײן אום־חן אויף זײַן ווײַבּעל, געוואָלט פּטור ווערען פון איהר, ניט געוואוסט ווי אַזוי: נעמט ער און פאָהרט אַוועק אין אַמעריקאַ, האָט זי איהם געפּאַקט בּײַ דער גרענעץ און געמאַכט אַזאַ שקאַנדאַל, אַז ער ווערט דאָס פּאַרזאָגען אַ צעהנטען. אַ ליטוואַק קאָן! מײַנע צרות אויף זײַן קאָפּ!

III.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מעט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, אז עס וועט אם־ירצה־השם זיין רעכט. איך שטעה שוין, דאנקען גאט, אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט גלייך מיט אלע שרייבערס און איך פיהל מיך איצטער עפיס גאר אנ'אנדער מענש. די ערשטע מינוט, אז איך האב דערזעהן מיין נאמען אויפ'ן בלאט אפגעדרוקט: מ נ ח ם - מ ע נ ד י ל — האבען זיך מיר אזש געשטעלט טרערען אין די אויגען. דו מיינסט מחמת וואס? נור מחמת גוטסקייט, וואס סע געפינען זיך אזעלכע גוטע, פיינע, לייטישע מענשען אויף דער וע'ט. איך מיין טאקי די רעדאקציע. על־פי שכל דארף מען פערשטעהן, אז איך בין מסתמא ביי איהר נישט קיין בן יחיד, ס'איז דא גענוג שרייבערס אהן מיר אויך. פון דעסטוועגען, האט זי זיך ניט געפוילט און האט זיך אוועקגעזעצט און האט איבערגעלייענט מיין בעשרייבעניץ, ווי עס זעהט אויס, פון טאוועל ביז טאוועל, און ענטפערען ענטפערט זי מיר אין בלאט, דאס הייסט. אין ב ר י ע פ ק א ס ט ע ן, אז מיין בעשרייבעניץ איז איהר געפעלען, נאר ס'איז אביסעל צו־לאנג — איז נומער איינס. והשנית, פערלאנגט זי ניט פון מיר, איך זאל איהר אויסטראכטען מעשיות פונ'ם קאפ, זי וויל נישטמעהר בלתי איך זאל איהר ש י ל ד ע ר ן (אזוי טאקי מיט דעם לשון) דאס לעבען פון דער שטאדט יעהופעץ מיט אלע איהרע טיפען. די משמעות, אז זי וויל וויסען, וואס ביי אונז אין יעהופעץ טהוט זיך, ווארום וואס דען איז דער פשט „טיפען"?... א יא, אנ־איידעלקייט פון א רעדאקציע? קאן מען דאך שוין אזוי גראב ניט זיין און ניט אפלעגען

אויף מאָרגען, האָב איך אויסגעטהאָן די קאַפּאָטע און איך האָב מיך אַוועקגעזעצט און איך שרייב איהר — שוין דער דריטער טאָג אַז איך שרייב און שרייב, און סע הערט זיך גאָר ניט אויף צו שרייבען! און מחמת איך בין זעהר פערנומען מיט מיין שרייבען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אין'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך בעט דיך, שרייב מיר, צי האָסט דו מקבל געווען עפּיס מעות פון דער רעדאַקציע, מחמת איך האָב זיי געבעטען, אַז זיי זאָל דיר שיקען דערוויל, עד לחשבון, עפּיס אַ עלכע עטליכע קערבלעך. ממה־נפשך, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף, מיר וועלען זיך מיט איהר אויסרעכענען.

הנ"ל.

IV.

(שיינע־שיינדעל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהור״ר מנחם מענדיל נ״י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר, אז איך שפּיי שוין מיט בלוט פון דיינע זיסע בריוולעך. ווער איז דאָס דאָרטען אָט די יפהפיה דיינע, וואָס דו האָסט אויסגעטהאָן צוליעב איהר די קאָפּאָטע און ביזט געוואָרען מיט איהר קוצעניו־מוצעניו? לאָז זי דיר ברענען אויף־ן פייער אינאיינעם מיט איהר געלד. איך דאַרף זי אויף סים־סאָט כפּרות, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „שענק מיר ניט דיין האָניג און געב מיר ניט דיין ביס״... מאָל דיר, דיין רעדאַקציע מעג שוין דערמאָלט קרענקען, ווען זי וועט מיר שיקען מעות — מיאוס און מאוס זענען מיר שוין געוואָרען דיינע שרייבעכצען, וואָס דו שרייבסט מיר. און אויב אפילו ס'איז מיר שוין באַשערט אז מיין מאַן זאָל זיין אַ שרייבער, פערשטעה איך ניט, וואָס דאַרף מען צוליעב דעם זיצען אין יעהופּעץ? ניטאָ קיין טינט אין כתרילעווקע? נאָר מסתמא מוז דאָך דאָ זיין עפּיס אַ הינטערפּיסעל, אַ שמד־שטיק, ווי זאָגט די מאַמע: „צעביים דעם עפּעל, וועסט דו געפינען אַ וואָרעם״... לכן, בעלי היקר, נעם צענויף דיינע שרייבעכצען און קום צו פאָהרען אחיים גאָר אָהן אַ שום תירוץ, וואָרום איך קאָן ניט צוזעהן דעם צער פון די קינדער. זיי פרעגען זיך נאָך אַלע מאָל: ווען קומט דער טאַטע? לעג איך זיי אָפּ פון פּסח אויף סוכות און פון סוכות אויף פּסח. ווער שמועסט, משה־הערשעלי, מיר זאָל זיין וואָס פאַר אַ חכם דאָס איז, קליגער פונ'ם טאַטען, ווי עס

ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק היינט און אלע מאל — דיין באמת געטריייע פרוי

שיינה שיינדיל.

וואס זאגסט דו אויף מיין בריינדלען? זי גט זיך שוין מיט'ן צוויטען מאן, קיינער ווייסט ניט, איבער וואס. נאר בסוד האט ער מיר בעוויזען א האנד פול מיט בלויע צייכענס. ער איז איהר מוחל, זאגט ער, דעם נדן מיט איהר צירונג, אבי פטור ווערען פון א שלאק, ווי זאגט די מאמע: „בעסער א לויט מזל איידער א פונט גאלד“. אונזער גאנצע משפחה האט נישט קיין גליק צו מאנען...

V.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זאלסט וויסען, אז איך האב שוין אויסגעשריבען צוויי פלעשלעך טינט, איך האלט שוין ביי'ם דריטען. א קליינינקייט — באשרייבען אזא שטאדט ווי יעהופעץ! אנהויבען האב איך אנגעהויבען פון דער אכסניא, דארט וואו איך האלט סטאנציע, און האב זיך גענומען, ראשית חכמה, צו דער בעל־הבית'טע. וועסט דו דאך פרעגען: וואס עפים צו דער בעל־הבית'טע? ווייל ס'איז ניטא קיין בעל־הבית; זי איז איין אלמנה שוין פון דרייצעהן יאהר. דער מאן איהרער איז געוועזען א סאלדאט, און זי איז געוועזען ביי איהם דאס אנדערע ווייב. גענומען האט זי איהם, זאגט זי, צוליעב דעם. זי זאל מעגען נאכדעם, אינ'ם זכות פון איהר מאן, וואהנען דא אין יעהופעץ, און האט געהאט מיט איהם, זאגט זי, א לעבען אז אך און וועה אויף אלע שונאים, ווארום זי איז געוועזען סך־הכל יונגער פון איהם מיט גוטע צוואנציג יאהר, און זי איז געוועזען, זאגט זי, א בילד־פארשוין מיידעלוויז; אלע מאנסבילען, יודען און כריסטען, זענען געוועזען נאך איהר די כפרה... און איצט דארף זי ארויסקוקען, טאמער וועט זיך מנחם־מענדלען פארגלוסטען א מאל עסען א בארשט אדער א שטיקעל פלייש מיט חריין, און דערפון אויסהאלטען א זוהן א גימנאזיסט און א טאכטער א גימנאזיסטקע, וואס טהון טהוען זיי גארנישט, העלפען איהר ניט פון דאנען אהין, און מע קוקט ארוים, אז די מאמע זאל צוטראגען דאס גרייטע גלייך אין מויל, אין דער פריה דאס גלעזעל קאווע אין בעט אריין און שפעטער, נעקומען פון דער גימנאזיע, איז נישט געפרעגט, צי ס'איז דא פאר וואס, צי ס'איז ניטא פאר וואס — דער אנבייסען מוז שטעהן אויפ'ן טיש, און טאמער נישט אזוי גיך — איז הימעל עפען זיך. אט אזעלכע קינדער זענען דאס. אנומעלטען האט זיך דאס מיידעל, די גימנאזיסטקע, אין דער פריה צעשריגען למאי ס'איז ניטא קיין זייף, און איז

ארייַנגעלאָפען האַלב נאַקעט, מיט'ן גאַנצען האַלז אין דרויסען, אין שטוב אריין צו די אורחים, וואָס זענען געזעסען בייַ'ם טיש און געטרונקען טיי, און האָט זיך צעלאָזט אויף דער מוטער מיט אַ גוואַלד: „שטאָ זאַ סווינסטווע!“ האָבען מיר זיך שוין ניט געקאָנט אייַנהאַלטען און האָבען זי גענומען שטראָפען: סטייַטש, אָט דערויף שטודירט מען אין די גימנאַזיעס? „לאָ־די, זאָג איך וואָס די מאַמע דייַנע האָרעוועט אַזוי, פּוצט דיר די שיכלעך בשעת דו שלאָפסט...“ אַזוי רוף איך מיך אָן צו דער טאָכטער און וויל ערשט אָנהויבען זאָגען מוסר, אַז סע פאַלט ניט אָן אויף מיר דאָס בחור'על: „אַ וואָס קאַקאַיאַ דיעלאָ!“... און האָט מיך גענומען באָדען ווי אַ רעכטער עזות־פּנים! האָט דאָס מיך שוין גוט פאַרדראָסען און איך האָב אַרומגעשריבען די דאָזיגע אַלמנה נעבאַך מיט איהרע שענע קינדער, און איך פאַרהאָף, אַז ס'וועט זיך אָפּדרוקען, וועט דאָס זייַן דער בעסטער מוסר. די וועלט איז גענוג גרויס! ס'איז פאַרהאַן מסתמא נאָך אַ זעלכע אָרעמע אלמנות און נאָך אַזעלכע קינדער גימנאַזיסטען און גימנאַזיסטקעס, וואָס טהוען זייערע מוטערס צום טוידט...

הייַנט פערשטעהסט דו שוין, זוגתי היקרה, פאַר וואָס מע צאָהלט מיר געלד! און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייַט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייַבען אַלסדינג באריכות; לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלען לעבען און שווער און שוויגער, איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו פרעגסט זיך נאָך, ווער איז די רעדאַקציע, האָסט דו, אַ פּנים, ניט פאַרשטאַנען, וואָס דאָס איז. אַ רעדאַקציע איז ניט איין מענש, נאָר עטליכע מענשען, וואָס האָבען זיך צונויפגעלעגט און געבען אַרויס אַלע אינאיינעם אַ גאַזעט. די גאַזעט צעשיקט מען אין אַלע שטעדט און מע לייזט פאַר איהר געלד. נאָר אַזוי ווי אַ גאַזעט דאַרף האָבען שטאָף, בעט אונז די רעדאַקציע, אַז מיר זאָלען שרייַבען, און צאָהלט אונז דערפאַר געלד. טהוען מיר איהר צוליעב, דאָס הייסט, מיר שרייַבען, און זי דרוקט. הייַנט פערשטעהסט דו שוין, וואָס דאָס איז פאַר אַ געשעפט?

הנ"ל.

VI.

(שיינה־שיינדיל פון כתריליווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ) •

לכבוד בעלי חושך הנגיד החכם מופלג הרבני מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר אלע זענען גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב געלייענט דיין בריעף און נישט געגלויבט מיינע אויגען. א בייזער חלום און געגוג. געפונען א נויטיגע זאך צו באשרייבען! אַן'אלמנה האט איהם גאט באשערט מיט קינדער, דער רוח ווייסט וואסערע — און ער לעגט אויף איהר רחמנות און מאכט פון איהר א גאנצען צימעס. ווען איך בין אויף דיין ארט אין יעהופּעץ, וואלט איך דאס בחור'על אנדערש באשריבען, און די מויד מיט די נאקעטע פּלייצעס וואלט איך אוועקגעזעצט אין קיך, אויף דער פּליישינגער באנק, לאז זי שיילען קארטאפּליס, ניט איך זאל זיי זאגען מוסר. א מוסר־זאגער געווארען כיין מאן, א בעל־דרש'ער. און מע צאהלט איהם, זאגט ער, דערפאר געלד, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „פאַרהאַן אלערליי משוגעים אויף דער וועלט״... מיר דאכט, אז איידער אריינקוקען אין פרעמדע טעפּ און מישען זיך צו יענעמס קינדער, איז גלייכער עס זאל דארען דער קאפּ פאר אייגענע. דו קעהרסט, דאכט זיך, אן דיינע קינדער א טאטע, צי ניין? זאלסט הערען, ווי משה־הערשעלי לערענט שוין קמץ־אלף — מעג דיין יעהופּעצער אלמנה מיט דער רעדאקציע אינאיינעם זיין פאר איהם די כפּרה. ס'זאל מיר זיין גוט אויפ'ן הארצען, וואלט איך איהם אראפּגענומען א פאטאגראפיע מיט די איבעריגע קינדער און וואלט דיר אוועקגעשיקט אהין, זאלסט חאטש זעהן, וועמען דו האסט פערביטען אויף אלמנות מיט רעדאקציעס, מיט צרות און מיט שלעק, ווי עס ווינשט דיר פיער געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

VII.

(מכתב־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתריליעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל הארכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז איך בין שוין מיט דער בעל־הבית'טע פארטיג און האב מיך גענומען צו די אורחים פון דער אכסניא, דאס הייסט. איך באשרייב אלע שלים־מזל'ען, וואס שטעהען מיט מיר אויף איין סטאנציע. איך קאן מיך בערימען, אז ס'איז מיר, קיין עין־הרע, געראטען. איין שלים־מזל גרעסער פונ'ם אנדערן. נאר דער גרעסטער פון אלע איז דער, וואס מע רופט איהם ביי אונז „דער מוצלח". פון איהם איז דא אזוי פיעל צו שרייבען, אז ס'וועט ניט קלעקען ניט קיין פאפיער, ניט קיין טינט. אליין איז דער יונגערמאן פון זשוואנעץ, אנ'איידעם איז ער געווען פריהער א לאדיזשינער און נאכדעם א סאראקער, באזעצט האט ער זיך אין קאטערינעסלאוו, און דארט איז ער ארויסגעפאהרען מיט'ן ערשטען געשעפט, אנגעהויבען האנדלען מיט גאלד, דאס הייסט, חברה האבען איהם פארקויפט עטליכע זעקלעך גאלד, צוגענומען דאס גאנצע ביסעל מזומנ'ס, און ס'האט זיך אויסגעלאזט, אז געהאנדעלט האט ער זאמד. איז איהם געווארען שלעכט, האטש ווארף זיך א לעבעדיגער אין ניעפער אריין, האט ער גענומען דאס שטעקעל, ארויס אויף דער בערזע, צוגעפיהרט א וואנד מיט א וואנד, געמאכט עטליכע קערבלעך און מודיע געווען אין די גאזעטען, אז ער זוכט א געשעפט מיט א שותף. ס'האט לאנג ניט געדויערט, האט זיך אפגעזוכט א שותף מיט איין אייזענגעשעפט, דאס הייסט, ער האט געקויפט מיט'ן שותף א שטיקעל ערד ביי קריוואראג, עפרות זהב. מע האט זיי געוואלט געבען דערפאר כמה אלפים אפטרעטע־

געלד. האָט ער געזאָגט: אָדער אַ האַלבען מיליאָן, אָדער גאָרנישט. איז געוואָרען גאָרנישט. האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן צו ערד־קויהלען, דערטאַפּט אַ אינזשינער אַ דײַטש, דאָס הייסט, אַ יוד וואָס רעדט דײַטש, און האָט געדונגען מיט איהם אַ שאַכטע און דוקא אין גלײַכען געלד, און מע האָט זיך אײַנגעשטעלט צו דער אַרבײַט, גראָבען קויהלען, האָט זיך געעפענט אַ קוואַל, מע ווייסט ניט פון וואַנען, אַ מבול. האָט מען אײַנגעשטעלט צוויי מאַשינעס אויף אויספּאָמפּען דאָס וואַסער. אָט פּאָמפּעט מען, אָט קומט אָן נאָך — אַ מעשה אָהן אַ סוף. האָט ער אַ שפּײַ געטהאָן אויפ'ן דײַטש און האָט זיך באַקענט מיט אַ יודען, וואָס קויפט צענויף אייער, אָנגעשלאָגענע, ניט קיין פרישע, און מאַכט פון די געלעכלעך עפּיס אַ מין זאַך, איך האָב פערגעסען ווי אַזוי מע רופט דאָס. דאַרף זיך טרעפען אויף זיין גליק, פּלאַצט אַ מאַשינע און דער יוד מאַכט פּליטה און לאָזט איהם איבער איינעם אַליין מיט די צעשפּאָלטענע אייער. האָבען זיי באַקומען אַזאַ ריח, אַז מע האָט איהם געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל, האָט ער געמוזט איינמאָל בײַ נאַכט אַרויסשפּרינגען דורך אַ פענסטער און מאַכען אַ ויברח — און לאָז זיך קאַטערינאָסלאַוו האַלטען מיט די אייער. אַ ביסעל געלד האָט ער געהאַט, איז ער אַוועק פון דאָרטען קיין קרעמענטשוק און האָט געעפענט מיט איינעם בשותפות אַ פאַבריקע פון גילזעס. בעדאַרף ער אָנטרעפען אויף אַ שותף, וואָס איז אַ גרויסער ליבהאָבער פון שאַך, און אַזוי ווי ער אַליין איז אויך אַ ליבהאָבער פון שאַך, ער קאָן אַוועקזיצען, זאָגט ער, אַ טאָג מיט אַ נאַכט, ניט עסען, ניט טרינקען, ניט שלאָפען, אַבי שפּיעלען אין שאַך, האָבען זיי בײַדע אַזוי לאַנג געשפּיעלט אין שאַך, ביז זיי זענען געבליבען בײַ די לעדיגע קעסטלעך אָהן גילזעס. וואו זענען אַהינגעקומען די גילזעס — ווייסט מען ניט. דערווייל האָט ער דערהערט, אַז איינער איין אַפּטייקער אין אַ קליין שטעדטעל ניט ווייט פון קרעמענטשוק פערקויפט אויס אַ גאַנצע קראָם מיט פערשיעדענע סחורות בזיל הזול, טאַקי אַ כשר'ע מציאה. איז ער אַוועק און האָט אָפּגעהאַנדעלט בחצי־חנם דאָס גאַנצע ראַמשעל און האָט זיך גענומען פּאַקעווען די סחורה, און ס'איז איהם געשטאַנען דערבײַ פּעדריענען אַ מטמון מיט געלד. דאַרף זיך טרעפען אַנ'אומגליק, אַז צווישען די סחורה זאָל זיך געפינען אַ קעסטעל פּולווער, האָט זיך מיישב געווען דאָס קעסטעל פּולווער, פאַהרענדיג אין וואַגאָן, און טהוט אַ שאָס און צעשיסט דעם וואַגאָן און שיסט אָפּ אַ פוס דעם קאָנדוקטאָר — ער איז קוים אַרויס מיט'ן לעבען. וואָס זאָגסט דו אויף דעם „מוצלח“? ער זאָגט אַליין אויף זיך, אַז ער טהוט אַ קוק אַרײַן אין

טײַך אַרײַן — פגר'ען אוים אַלע פיש. ווי דו קוקסט איהם אָן, איז ער צו די צרות נאָך אַ ווערטעל-זאָגער אויך. אַלײַן איז דאָס אַ קלײַנטשיקס און אַ ריהרעוודיגס, מיט ברענענדיגע אויגעלעך. דאָס קאָפּעלישעל איז בײַ איהם פערדרוקט אַהינטער, די הענד אין די קעשענים און דער מוח אַרבײַט — קאָמבינאַציעס, אָהן אַ שיעור קאָמבינאַציעס! ער זאָגט, אַז ער מוז „נעפּרעטענגאַ" זײַן אַ מיליאָנער, אַ ניט — הויבט ער זיך אויף און פאָהרט אַוועק קײַן אַמעריקע. דאָרט האָט ער שוין גאָר קײַן דאגה ניט. מיך רעדט ער צו, איך זאָל מיט איהם אויך פאָהרען קײַן אַמעריקע. ער זאָגט, אַז אַזעלכע מענשען ווי מיר ווערען אין ערגיץ ניט פאַרפאַלען. נאָר משוגע וועל איך ווערען — אַוועקוואַרפען אַזאַ בכבוד'ע פרנסה, ווי דאָס שרײַבערײַ, און פאָהרען זוכען גליקען! און מחמת איך בין זעהר פאַרנומען און האָב קײַן צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאָר פרײַנדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך פערשטעה ניט, פאַר וואָס איך האָב ניט קײַן שום ענטפער פון דער רעדאַקציע אויף מײַנע ערשטע אַרבײַט, וואָס איך האָב איהר אַוועקגעשיקט. נישט קײַן ענטפער, נישט קײַן געלד. איך האָב איהר שוין געשריבען דרײַ בריעף. איך רעכען, אם־ירצה־השם, הײַנט — מאָרגען האָבען פון איהר תשובה.

הנ"ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז ווי דו וועסט נור בעקומען דאס דאזיגע בריוועל, זאלסט דו למען־השם קומען צו פאהרען אהיים, ווארום מיין מאמע נעבאך איז מסוכן קראנק. ס'איז שוין געווען א קאנסוליום פון דאקטוירים, האבען זיי געפונען, אז ער האט, אז אך און וועה, וואסער אין בויך. די וועהטאגען, וואס ער טראגט איבער, איז נישט צוצוזעהן. קאנסט פערשטעהן, אז די מאמע זאל לעבען איז גאר נישט צו דערקענען! מע קאן זאגען, אז זי איז זיך מפקיר צוליעב איהם. זי זאגט: „מיט א שכן אז מע איז אפ דרייסיג יאהר אין איין שטוב איז אויך א רחמנות"... און דו זיצסט דארטען אין דעם שענעם יעהופעץ און בעשרייבסט שלים־מזל'ען, די כפרה זאלען זיי זיין פאר מיין טאטענס יאר־מעלקע, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

געדענק זשע, למען־השם, באלד ארויספאהרען און קלאפען א דעפעש.

IX.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז דיין בריעף איז געוועזן פאר מיר ווי אַ פּיסטויל אין האַרצען. איך זאָל האָבען פליגלען, וואָלט איך ווי אַני' אָדלער געפלויגען צו אייך קיין כתרילעווקע, האָב איך אָבער ניט מיט וואָס צו ריהרען זיך. דער בעל־הבית'טע פון דער אכסניא בין איך שולדיג, אַז די האָר זענען ניט מיינע. אַחוץ וואָס איך האָב איהר אָפּגעגעסען דעם קאָפּ, האָב איך ביי איהר נאָך אַלע מאָל איבערגעחאַפּט אויף פּאַפּיער און אויף טינט. איך האָב אַלץ געמיינט — אָט־אָט. אַזוי פיעל פּאַפּיער און טינט אויסגעניצט, אַזוי פיעל שענע זאַכען אויסגעטראַכט, אָפּגעשריבען זיך אַלע פינגער — און די רעדאַקציע זאָל עס מיר אפילו ענטפערען! זי האָט אָנגענומען אַ פול מויל מיט וואַסער און שוויינט, זעהר ניט שען פון איהר זייט. ממה־נפשך: געפעלט איך ניט מיין שרייבען, דאַרפט איהר מיר שרייבען, וועל איך אויפהערען שרייבען. יענעמס טרחה איז ביי זיי, אַ פנים, בלאָטע. ס'זאָל זיין אַנ'אַנדערער אויף מיין אָרט, וואָלט ער זיי אויסגעזידעלט אויף אַלע זייטען. אָדער איך זאָל האָבען געלד, וואָלט איך זיי געקלאַפּט אַ דעפּעש: טויט אָדער רויט!... איך בין גאָר ניט אימשטאַנד דיר איבערגעבען דאָס עגמת־נפש מיט דעם האַרצוועהטאָג, מיט דעם אַראָפּפּאַלען וואָס מע איז ביי זיך, עס לעגט זיך גאָר ניט די פּען אויף צו שרייבען מעהר. וואָס דאַרפסט דו אַ סך? איך האָב געבעטען, מע זאָל מיר חאָטש שיקען די גאַזעט אומזיסט, ענטפערט מען מיר אויך נישט. **איך זאָל אין דער צייט געוועזן האַקען האָלץ, וואָלט איך דאַכט זיך.**

אויך מעהר פערדינעגט. איך ווייס ניט, ווי אזוי מיט אנדערע שרייבערס — מיט מיר האבען זיי זיך בעגאנגען ערגער ווי מיט'ן לעצטען שבלעצטען, צו די בערג טהו איך מיינע אויגען: מאין יבוא עזרי — אפשר וועט דער אויבערשטער העלפען, ווארום ס'איז באו מים עד נפש, ערגער קאן שוין גאר ניט זיין!... און מחמת איך בין זעהר דערשלאגען מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויס-שרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה און זאל צושיקען דעם שוועד א רפואה שלמה. גאט זאל העלפען, מע זאל זיך זעהן געזונד אלע מיט די קינדערלעך, נאך וועלבע איך בענק זעהר שטארק, ממש עס געהט מיר אוים דאס חיות

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: דער בריעף ליגט שוין ביי מיר דעם אנדערן טאג, מחמת איך האב ניט אויף קיין מארקע, איך האב איבערגעטראכט די גאנצע צייט, צו וואס נעמט מען זיך, וואס טהוט מען און וואס הויבט מען אן צו טהון? דאכט זיך מיר, ס'איז שוין גאר נישטא אזא פרנסה אויף דער וועלט, וואס איך זאל מיך אויף איהר ניט ווארפען. איין זאך נור האב איך דורכגעלאזט: שדכנות. עס שטעהט ביי אונז אויף דער אכסניא א יוד א שדכן, און וועדליג ער דערצעהלט, איז ער מאסף ממון. און א פרנסה איז דאס אפשר ניט אזא בכבוד'ע ווי שרייבעריי, אבער שענער פון מעקלעריי איז דאס געוויס. דער עיקר, אבי דער אויבערשטער גיט א שטיקעלע הצלחה.

הנ"ל.

X.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

כבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר
מנחם־מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיר ניט וואָס צו שרייבען. איך האָב געוויזען דיין בריעף דער מאַמען! זאָגט זי, אַז איך בין אַליין שולדיג. „ווי אַזוי מע בעט זיך, זאָגט זי, אַזוי ליגט מען". זאָלסט געזונט זיין, זאָגט זי, מיך לאָזען זיך מיט איהם איבערשרייבען, מיט׳ן שענעס „געניידעס", וואָלט איך איהם שוין לאַנג, זאָגט זי, אַראָפּגעבראַכט. איך וואָלט זיך ניט געפּוילט, זאָגט זי, און וואָלט אַליין זיך דורכגעפאָהרען נאָך איהם. אויף דיין גליק, זאָגט זי, דאַרף דער טאַטע ליגען אויפ׳ן טוידטען בעט און מיר ביידע דאַרפען זיך קוים האַלטען אויף די פיס. דאָס געלד, וואָס איך שיק דיר דאָ, איז מיין מאַמעס — און ווייס איהר גוטסקייט. איך בעט גאָט! אַז מעהר זאָל איך פון דיר שוין קיין בריוועלעך ניט האָבען, און ווי־נאָר דו וועסט אַרויספאָהרען פון יעהופּעץ, אַזוי זאָל זיך עפענען די ערד און איינגעזונקען זאָל ווערען די דאָזיגע שטאָדט אַזוי ווי סדום מיט אַלע איהרע גאָלדענע געשעפטען, גליקען, מעקלערס, שדכנים, אַכסניות, בעלי־בית׳טעס, רעדאַקציעס, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אַלע מאָל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה־שיינדיל.

ענדע פונ׳ם פיערטען בוך.

V.

עס פיעדעלט נישט

(מנחם־מענדיל־א שדכן).

עס פיעדערט ניִשט.

(מנחם־מענדיל—אשדכן).

(מנחם־מענדיל פון וועג צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתריליעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז עס פיעדערט ניִשט, עס געהט ניִשט, חאטש צערייס זיך. תיכף ומיד ווי איך האב מקבל געווען פון דיר די צוגעשיקטע עטליכע קערבלעך, האב איך זיך קודם צעצאהלט אויף דער סטאנציע און האב מיך באלד אנגעהויבען פאקעווען אין וועג אריין. וואס דארפסט דו מעהר, איך בין שוין אפילו געזעסען אין וואגאן, גענומען א בילעט ביז חוואסטעוו, און פון חוואסטעוו האב איך גערעכענט פאהרען גלייך אהיים, קיין כתריליעווקע הייסט עס. האבען מיר דאך אבער א שטארקען גאט, וועסט דו הערען, וואס ער טהוט אפ. אנומעלטען האב איך דיר געהאט געשריבען, אז אויף דער אכסניא, דארט וואו איך האב געהאלטען סטאנציע, האט זיך געפונען א יוד א שדכן, לייבע לעבעדסקי הייסט ער, וואס באריהמט זיך, אז ער טראגט ארום ביי זיך אין בוזעם די גאנצע וועלט און פערדיענט שטיקער גאלד. דערווייל האט ער בעדארפט אפפאהרען אויף א פאר טעג מכח א גרויסען שידוך; ער האט באקומען, זאגט ער, א „סטראטשנע דעפעש", ער זאל ניִט מעדליוען, האט ער איבערגעלאזט דאס גאנצע פעקעל זיינס ביי דער בעל־הבית'טע! גע־

בעטען זי זאָל עס בעהאַלטען ביז ער וועט קומען צוריק פונ'ם שידוך, וועט ער זיך שוין צערעכענען, און אַזוי ווי ד ו זעהסט איהם, אַזוי האָבען מ י ר איהם געזעהן. פאַר'ן אַוועקפאָהר מאַכט צו מיר די בעל־הבית'טע: „איהר פאָהרט דאָך אויף יענער ליניע, נאַט אייך דעם שדכן'ס פּעקעל, טאָמער וועט איהר זיך באַגעגענען ערגיץ מיט'ן שלים־מזל מיט דעם לעבעלסקי'ן, וועט איהר איהם אָפּגעבען זיינע שפּאַרגאַלען". זאָג איך: „וואָס דאַרף איך פרעמדע פּעקלעך?" זאָגט זי: „האָט קיין מורא ניט; ס'איז ניט קיין געלד, ס'איז פּאַפּירען, שמות", כך הוה, שוין זיצענדיג אין וואַגאָן, בינד איך אויף דאָס פּעקעל אויף אַ טשיקאַוועסט און טהו אַ קוק אַריין — אַ גאַנצער אוצר: בריעף פון שדכנים, רשימות פון מחותנים, און גלאַט כתבים. צווישען די כתבים — אַ לאַנג צעטעל אויף לשון־קודש פון חתנים און כלות, אויסגערעכענט נאָכ'ן אלף־בית; איך גיב דאָס דיר איבער אות באות:

אוורין — חוה בת הגביר רב לוי טאַנקינאָג... גרויסיר מיוחס... אשתו מרים גיטיל... גם כן מיוחסת... הויכי וואוקס... קראַסאַוויצה... ד' אלפים... רוצה גיקאָנצינטין...

באלטי — פייטעל בן הגביר יוסף היטילמאַכיר... משכיל... ציניסט... גיקאָנציט בוכהאַלטירי... מפריזעוו אַסלאַבאַדיט... דאַווינט אַלע טאָג... וויל מעות...

גלוכיוו — יעפּים באַלאָסני... אַפּטייקיר גלוח... האָט ליב יודין... מלוה ברבית... רוצה ברעַנעטקה...

דובנא — לאה בת הגביר רב מאיר קאָרזיק... משפחה... קורצי וואוקס... רויטי האַר... מדברת פראַנצוויז... יכול ליתן מעות...

הייסין — ליפע בראש... שוואַגיר של איצי קויסין... בעל יועץ בסאַבירני זאַוואָד של רב זלמן ראַדימישליר... בן יחיד... והנער יפת תואר... ממזר אויגין... רוצה שמאַלץ־גרוב...

ווינעצע — חיים העכט... בחור מנגן על הבערזי... פאָרט בפּאַיטאָנדיל... גרויסיר פאַרדיניר... שוה 10 אלפים...

זיטאמער — הנגיד שלמה זלמן טאַראַטייקי... ב' בתולות... קראַסאַוויצות פרימע... הקטנה מעט גישטופילט... פיאַנע דרייץ פראַנצוויז... רוצה גישטודירטי... דעפּלאָם לאו דוקא...

חמעלניק — הנגידה בתי' פלעקיל... אלמנה וואַבירניצה... חכמה נפלאה... רוצה למדז... מעג זיין בלא מעות...

טאלני — הרבני רב אברעמעלי פייִנציִק... אלמן... חסיד בעל תנ"ך... זוכט אלמנה עם גיִשעפט...

יאמפעלי — משה ניִסיל קיִמבאק... נגיד חדש... אשתו מרת בײַלה לאה... ווילין א שידוך כלות הנפש... וויפיל דער צד שכנגדו גיט מתחייב צו געבין ב' פעמים... רח"ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעליף ברעכין... מתנה להשדכן עקסטרי מצד המחותנתטי...

כתריליעווקע — רב נתן קורח... גביר ממון קורח... דבר אחר גדול... בן משכיל יוסף יצחק... קעניר חריף... טארגעניוו ודארוועך... שטיליר וואריִם... מבקש אנ'אריִמי יתומהלי... קראסאוויצה שבקראסאוויצה... ניט חולה לשלוח על הוצאות... נותן בציִמביל הולך בטעניציל...

ליפאוויץ — בן הגביר לייבוש קאפאטי... פארברענטיר חסיד... נותן אקזאמין על 8 קלאסין... יושב באדעס... שפילט על הפידיִל ויכול לשון קודש... קראסאוויץ...

מעזביש — רב שמשון שעפסיל שימעליש... אלמן... האט ב' בתולות עם ג' אלפים... רק מוז קודם אלייִן חתונה האבין... וויל גם בן בתולה...

נעמערעוו — סמיציִק... בערנארט מאסעיוויץ... פון די אמתי סמיציִקעס... גרוש סאמעסטאיאטעלני... שפיליר מתמיד בפריווירענץ... תקיף אצל נאצאלסטווי... מן היושר בתולה עם ה' אלפים אדיר גרושה עם 10 אלפים...

סמילע — פעריִלי דאמה... גרושה עם 10 אלפים... דארף א משכיל קאמעסניר...

ענאטעווקע — הבעל הבית רב מענדי לאפיטע... זקן אריִבער שבעים... רק האלט זעך קרעפקי... מקבר גיווען ג' נשים... וויל בתולה...

פרילוק — הגומענאזיסט פרייִטיג... בן הגביר מיכל פרייִטיג... טראגט היטיל בבית... שרייִבט ניִט בשבת... וויל כ' אלפים לא פחות פרוטה... כנגד חצי...

צאריצען — רשימה מן גביר אלמן פישיר... יושב באסטרעכאן... צוגעזאגט ב' וויִנגרעזני ביִלעטין פערוועזאיאם... חוץ רח"ש... צריך לכתוב עוד א' בריוועל. בקשתי לשלוח כ"ה רו"ב אויף הוצאות... לכה"פ מארקעס...

כרימענצוק — משכיל וציניסט סכנת נפשות... מאה קא-

מיסים... חכם... חריף בשאָך... ש"ס בעל פה... קענער ובעל דברן... ווערטיל־זאָגער אש להבה... כתבא רבה... שמעתי אז ער האָט שוין חתונה געהאַט...

ר א ד י מ י ש ל — אייניקיל של רב נפתלי ראַדימישליר... שייך לסאַדיגערי... סאַכירני זאַוואָד... גילדיני פאָן... חצי חסיד חצי דייטש... קורצי פאה ולאַנגליכי קאַפּאָטי... קענער בשפּראַך וקלאָר יורה דעה... יש לו פּעטיר מיליאָנציק וזאַצאָטני קוויטאַנצי... זוכט קראַסאַוויצה משפחה יחוס ר' אלפים פּאָרטיפיאַן אָרינטלעך פראַנצויז פּאַריק טאַנצין לעכטבענצין באַרעשני בלא קאַוואַלירין...

ש פּ א ל י — הגביר המפורסם אליה מצערנאָביל... יושב ביהופּיץ... מעקליר של צוקיר ואימעניות... בשותפות עם הגביר המפורסם באַבישקע... בת יחידה... פּערלאַנגט טעליריל מן השמים... קענער יותר מדאָקטער... באַוואָרינט מפּריזעוו... שיין כמו יוסף הצדיק... וקלוג כמו שלמה המלך... זינגין ושפּילין על כל הכלים... משפחה בלא פלעק... מעות אָהן אַ שיעור... עם כל המעלות... כמעט בראָצקע... דפקתי דעפּעש לראַדימישל...

ת א מ א ש פּ א ל — ה' בתולות... ג' קראַסאַוויצות וב' פּאָס־קודניצות... און אַלימען אָדיר אַ דאָקטער עם גאַבינעט ומעביל אָדיר אַנאַדוואָקאַט עם פּראַקטיקי ביהופּיץ... כתבתי כמה בריוולאַך...

זיץ איך מיר אַזוי אין וואַגאָן, מיט'ן שדכן'ס פּעקעל הייסט עס, און לייען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל דאָס דאָזיגע לשון־קודש'דיגע צעטעל פון חתנים און כלות און טראַכט מיר: רבונו של עולם! וויפיל פּרנסות דער אויבערשטער האָט בעשאַפען אויף דער וועלט פון זיינע יודען'ס וועגען! אָט, אַ שטייגער, דאָס שדכנות. וואָס קאָן זיין, דאַכט מיר, פיינער און לייטישער, בעסער און גרינגער דערפון? וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו טהון? מע בעדאַרף נור האָבען אַ קלעפּקע אין קאָפּ און קאָנען אויסמאַר־קירען מיט'ן שכל, ווער צו וועמען סע פּאַסט, למשל: אַווריטש האָט אַ מיידעל אַ קראַסאַוויצע מיט פיער טויזענד, וואָס וויל אַ געקאָנטשעטען, האָט באַלטא אַ ציוניסט אַ משכיל, וואָס האָט געקאָנטשעט בוכהאַלטעריע און וויל געלד — איז דאָך דאָס אָנגעמאָסטען! אָדער לאָמיר נעמען טאַלנע: זיצט אַ יוד אַן אַלמן, וואָס זוכט אַן אַלמנה מיט אַ געשעפט — פאַר וואָס זאָל ער זיך ניט מטריח זיין קיין חמעלניק צו דער אלמנה בתיה פלעקעל,

וואס זוכט אַנ'אַלמן אָהן געלד, אַבי אַ למדן? הערסט דו, זוגתי היקרה, מע דאַרף נור קאָנען מאַכען קאָמבינאַציעס. ווען איך זאָל געוועהן געבוירען ווערען אַ שדכן, וואָלט איך אויעקגעשטעלט דאס געשעפט גאָר אַנדערש. איך וואָלט זיך אויפגעשריבען מיט אַלע שדכנים פון דער גאַנצער וועלט, צוזאַמענגענומען אַלע זייערע רשימות און וואָלט זיך אוועקגעזעצט צונויפ־פּאָרען, פריהער אויף פּאַפּיער, געוויינטליך, דעם חתן מיט דער כלה, די כלה מיט דעם חתן, און אין יעדער שטאָדט וואָלט איך מיר געהאַט אַ שותף, וויפיעל שטעדט, אַזוי פיעל שותפים. ממה־נפשך, וויפיעל ס'וועט זיין, וועט מען זיך טיילען, חצי שלי וחצי שלך. עס וואָלט זיך אפשר געלוינט עפענען אַ קאַנטאָר אין יעהופּעץ אָדער אין אַדעס, האַלטען מענשען, זיי זאָלען זיצען שטענדיג און שרייבען בריוולעך און קלאַפּען דעפּעשען — און איך אַליין טהו גאָר ניט, נאָר איך זיץ מיר און פּאָר און מאַך קאָמבינאַציעס!

אָט אַזעלכע מחשבות, פאַנטאַזיעס, קאָמבינאַציעס פליהען ביי מיר אין קאָפּ, טראָגט אָן דער גוטער יאָהר צו מיר אין וואַגאָן אַריין אַ נפש אַ בעוואַכסענעם מיט האָר פון אויבען ביז אַראָפּ, שלעפּט מיט זיך אַ זאַק און סאַפּעט ווי אַ גאַנז און רופט זיך אָן צו מיר מיט אַ מאָדנע בנעימות'דיג לשון, גאָר ניט ווי געוויינטליך: „יונגערמאַן, זאָגט ער, אפשר וואָלט געוועהן אַ סברא, איהר זאָלט זיך מיט אייער עלטער מטריח זיין, זאָגט ער, אַ רוק טהון זיך בשעת הדחק אַ ביסעלע אַראָפּ, בכדי, זאָגט ער, אַז אַזאַ יוד ווי איך, למשל, זאָל האָבען די זכיה באַזעצען זיך אויף אַ רגע מיט אייך בהרחבה אין שכנות?" — „פאַר וואס ניט? אַך, מיט'ן גרעסטען כבוד!" — אַזוי זאָג איך צו איהם און נעם און מאַך איהם אַנ'אָרט און טהו איהם אַ פרעג גלאַט אַזוי, פון יוצא וועגען: „פון וואַנעט איז אַ יוד?" — „מאַין באתי, הייסט עס? פון קאָרעץ — ענטפערט ער מיר — מיין נאָמען איז אָשר, און רופען רופט מען מיך רב אָשר שדכן. איך בין שוין פאַוואָלינקע, זאָגט ער, ווי איהר קוקט מיך אָן, מיט'ן אויבערשטענס הילף, כמעט פערציג יאָהר אַ שדכן". — „אַזוי? — זאָג איך — זענט איהר, הייסט עס, אויך אַ שדכן?" — „על כן, דאַרפען מיר, זאָגט ער, לערנען דעם פשט, אַז איהר זענט מסתמא אודאי אַ שדכן, הייסט דאס — אחינו אתה, קומט דאָך אייך, זאָגט ער, על־פי־דין שלום עליכם!" — אַזוי מאַכט צו מיר דער דאָזיגער שדכן און רוקט מיר אַריין אַ מגושמ־דיגע וויייכע האָריגע האַנד און טהוט מיך אַ פרעג, אַ פנים, אויך פון יוצא וועגען: „מה שמכם?" — זאָג איך: „מנחם־מענדיל"... „אַ קענטליכער

נאָמען, מאַכט ער צו מיר, ערגיץ האָב איך געהערט, נאָר איך ווייס ניט וואו. הערט זשע, זאָגט ער, אוים, רב מנחם־מענדיל, וואָס איך וועל אייך זאָגען. וויבאַלד, זאָגט ער, אַז דער צער פון טראָגען איז יאָ אַזוי גרוים, דאָס הייסט, אַז דער אויבערשטער, זאָגט ער, האָט אַזוי געפירט מיט זיין השגחה עליונה, אַז מיר, צוויי שדכנים, זאָגט ער, זאָלען זיך מזדמן זיין לפונדק אחד, וואָלט אפשר, זאָגט ער, געווען אַ סברא, אַז מיר זאָלען טאַקי אָט־אָ־דאָ־אָ, פאָהרענדיג מיט אייך אין איין וואַגאָן, עפּיס מתקן זיין?"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס זאָלען מיר מתקן זיין?"... „אפשר האָט איהר, זאָגט ער, אַ בעלן אויף גוטען וויין אין אַ שלעכטער כלי?"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס ווערט ביי אייך אָנגערופען גוטער וויין אין אַ שלעכטער כלי?"... „לאָזט אייך דינען, זאָגט ער, תיכף ומיד וועל איך אייך מסביר זיין, וועט איך דער פסוק ווערען רעכט אַרום און אַרום. נאָר וואָס דענן? איהר דאַרפט צולעגען קאָפּ. איך האָב, זאָגט ער, אין יאַרמעלינעץ אַ שטיקעל סחורה מן המובחר, אָבער טאַקי פון די אַנטיקען, רב איציקעל טאַשראַץ הייסט ער. מילא יחוס — איז אָפּגערעדט. מע קאָן זאָגען, זאָגט ער, איינגעטונקען אין יחוס. וואָרום אַ חוץ וואָס ער איז אַליין, זאָגט ער, אַ גרויסער מיוחס, איז זי נאָך אַ גרעסערע מיוחסת פון איהם. דער חסרון, זאָגט ער, איז אָבער, וואָס ער הייסט זיך פאַר זיין יחוס משלם זיין מיט מעות מזומנים. וויפיעל ער ניט, וויל ער, אַז דער צד שכנגדו זאָל געבען צוויי מאָל אַזוי פיעל"... „שאַט, זאָג איך, מיר דאַכט, אַז ס'איז פאַרהאַן פונקט דער אַרטיקעל, וואָס איהר דאַרפט". און איך טהו מיך אַ נעם צו מיין פּעקעל, שלעפּ אַרוים דעם ספר־הזכרונות פון מיין שדכן לייבע לעבעלסקי און מיש אויף יאַמפּעלי און טהו איהם אַ וויין: „אָט איז ער, זאָג איך, אָט דער, וואָס איהר זוכט איהם. לייענט, וועט איהר זעהן: משה ניסעל קימבאַק, נגיד חדש — אַנ'אויפגעקומענער נגיד הייסט עס; וויל אַשידוך כלות הנפש — דאָס הייסט, ער געהט אוים; און וויפיעל דער צד שכנגדו ניט, איז ער זיך מתחייב געבען ב' פעמים — צוויי מאָל אַזוי פיעל הייסט עס. פונקט דאָס, וואָס איהר דאַרפט?...

דערהערט אַזעלכע דבורים און דערזעהן ביי מיר, אַז אָט דער משה־ניסעל קימבאַק זאָגט נאָך צו רח"ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת שעלער־ברעכען, און אַ חוץ אַ מתנה עקסטרע פון דער מחותנת'ס'ן, — טהוט זיך מיין רב אָשר אַ הויב אויף פונ'ם אָרט, נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און מאַכט צו מיר „מזל טוב. רב מנחם־מענדיל, מיר האָבען גע־

מאַכט אַ געשעפט. איך האָב געזעהן, זאָגט ער, בײַ אײך אין קוישעל, אויב איך בין מיך נישט טועה, אײער־קיכלעך, טײ און צוקער ושאר ירקות, וואָלט אפשר ניט געשאַדט, זאָגט ער, מיר זאָלען דערווײַלע מאַכען כזוגות, און אם־ירצה־השם, אַז מיר וועלען קומען בשלום קײַן חוואַסטעוו, וועט איהר זיך מטריח זײַן מחילה נאָך הײַס וואַסער, איך האָב געזעהן, זאָגט ער, בײַ אײך אַ טשײַניק, וועלען מיר טרינקען צו גלעזולעך וואַרעמס. און מסתמא, זאָגט ער, וועלען מיר קריגען אויף דער סטאַנציע אַ ביסעל יי"ש אויך, זיבען און פופציג גראַדאָווער, וועלען מיר שוין אין אײנוועגס, זאָגט ער, טרינקען לחיים פאַר מײַן יאַרמעלינעצער מיוחס מיט אײער יאַמפּעלער אויפגעקומענעם נגיד, וואָס חלש'ט אַ שידוך, און לאָז זײַן, זאָגט ער, אין אַ גוטער שעה, אין אַ מזל'דיגער". „אָמן, זאָג איך, פון אײער מויל אין גאָט'ס אויערן. נישט אַזוי גיך אָבער טהוט זיך עס, זאָג איך, ווי סע רעדט זיך"... שלאָגט ער מיר איבער די רעד, דער שדכן הײסט עס: „לאָזט אײך דינען, רב מנחם־מענדיל, זאָגט ער, איהר ווײסט ניט מיט וועמען איהר האַנדעלט. איהר האָט צו טהון נישט מיט קײַן יינגעלע. איהר רעדט, זאָגט ער, מיט אַ וועלט־שדכן, וואָס מע רופט איהם רב אָשר און וואָס האָט ניט אַזוי פיעל האָר אין קאָפּ, וויפיעל שידוכים ער האָט שוין בעזרת השם יתברך אויסגעפיהרט. לאָמיר בײדע, זאָגט ער, פערמאָגען די מאות, וויפיעל פּאָר־פּאָלק עס האָבען זיך שוין בײַ מיר אָפּגעזאָגט און נאָך אַ מאָל חתונה געהאַט און ווידער געזאָגט זיך... איך, זאָגט ער, אַז איך טהו אַ קוק אַ רשימה, טאַפּ איך באַלד אָן, צי ס'וועט הולכ'ען צי ניין. אײער משה־ניסעל, זאָגט ער, געפעלט מיר, דאַרף זײַן מיט אַ סרחה, וואָרום לאָמיר קאָרשט פערשטעהן, זאָגט ער, וואָס איז ער אַזוי להוט נאָך אַ שידוך און וואָס ברענט אַזוי די מחותנת'טע און זאָגט אַזש צו מתנות להשדכן? די משמעות, זאָגט ער, אַז דאָרט ליגט אַ וואָרעם. אַ ווערעמדיגער עפּעל הײסט עס"... „וואָס זשע, זאָג איך, איז די עצה?" — „די עצה, זאָגט ער, איז דאָ אַ פשוט'ע עצה: מיר בײדע דאַרפען טאַקי באַלד צעשײדען זיך, זאָגט ער, אין צוויי בעזונדערע דרכים, איך, זאָגט ער, קײַן יאַרמעלינעץ, צו מײַן מיוחס רב איציקעל טאַשראַץ, און איהר קײַן יאַמפּעלי, צו אײער משה־ניסעל קימבאַק. נאָר וואָס דענן? מיר בײדע, זאָגט ער, דאַרפען אַרבײטען אויף אַלע כלים. איהר מצדכם ויעט זיך דאַרפען משתדל זײַן, אַז אָט דער ווערעמדיגער עפּעל זאָל נתנ'ען וואָס מעהר, און איך מצדי, זאָגט ער, וועל מן הסתם צוהאָרעווען, אַז מײַן טאַשראַץ זאָל טאַקי געבען כנגד די גאַנצע

העלפט, ווי ער האט מיר מבטיח געווען, ווארום אַ קשיא, זאָגט ער, אויף אַ יודען, וואָס האַנדעלט מיט יחוס?"

ווי דו זעהסט, זוגתי היקרה, האט זיך עס אָנגעהויבען כלומר'שט מיט אַ שפּאַס, אויף קאַטאָוועס הייסט עס, און אויסלאָזען האָט זיך עס אויסגעלאָזט טאַקי אויף דער רעכטער אמת, ווארום ביז וואָס־ווען — זענען מיר געקומען קיין חוואַסטעוו. געקומען קיין חוואַסטעוו, האָבען מיר קודם געטרונקען טיי, פאַינטשיק פערביסען און גענומען שמועסען עסק גאַנץ ערנסט. איז מיר אַפילו תחילת געווען פריקרע די גאַנצע מעשה: וואָס פאַר אַ שדכן בין איך? און וואָס פאַר אַ מחותן בין איך מיט פרעמדע רשימות? ווארום אַז מע וויל, הייסט דאָך דאָס גזילה! עלעהיי יענער האָט פערלאָרען אַ טייסטער מיט געלד און איך האָב איהם אויפגעהויבען. נאָר אַז מע וויל דאָס אייגענע צוריק — מה רעש? ממה־נפשך, וועט זיך אויספיקען, איז יחלוקו! איך בין דאָך נישט קיין פעלד־גזלן, וואָס איך זאָל פערלאַנגען פרעמדס. הקיצור, ס'איז ביי מיר געוואָרען רעכט פון אַלע זייטען און ס'איז געבליבען, אַז מיר לאָזען זיך ביידע אין וועג אַריין, ער קיין יאַרמעליניעץ. איך קיין יאַמפּעלי. אָבגעשמועסט האָבען מיר אַזוי: אַז איך וועל קומען אויפ'ן אָרט, זאָל איך קודם חוקר ודורש זיין, וואָס איז די מעשה, וואָס אָט דער משה־ניסעל קימבאַק יאָגט זיך אַזוי אַ שידוך טהון, און אַז איך וועל בעטראַכטען די שטוב און דאָס קרן וועט מיר געפעלען, זאָל איך איהם קלאַפּען אַ דעפּעש קיין יאַרמעליניעץ כך וכך, וועט ער מיר צוריק קלאַפּען אַ דעפּעש כך וכך, וועט מען זיך צענויפפאָהרען מסתמא קיין זשמערינקע אָנקוקען זיך, און אויב ס'איז אַ זווג, וועט זיין אַ שידוך. „דער עיקר, זאָגט ער מיר, דאַרפסט איהר זעהן, רב מנחם־מענדיל, ניט זשאַלעווען קיין הוצאות, קלאַפּען דעפּעשען, ווארום ביי אַ שידוך, זאָגט ער, איז דער עיקר דעפּעשען... אַ מחותן, זאָגט ער, אַז ער דערזעהט אַ דעפּעש, חאַפּט איהם אַוועק דער רוח"... ס'איז געקומען צום שפּיץ, ביים נעמען בילעטען — לאָזט זיך אויס, אַז מיין לאַנד־שדכן רב אָשר'ען פעהלט אויס אויף הוצאות. „ער האָט זיך, זאָגט ער, אויסגעבראַכט ביז דער לעצטער פּרוטה אויף דעפּעשען מיט טעלעגראַמעס. איהר זאָלט עס פערדינען, זאָגט ער, אַלע חודש, וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ וואָך דעפּעשען מיט טעלעגראַמעס". דו פאַרשטעהסט? אַז אַזאַ פּרנסה איז דאָס שדכנות! בקיצור, דער פּאַיעזד דערוייל שטעהט ניט, איך האָב געמוזט אויסלעגען מיינע עטליכע קערבלעך, ווארום איבער הוצאות צעגעהט זיך קיין געשעפט ניט, מיר האָבען

זיך געביטען מיט די אדרייסים, גאנץ פיין זיך אפגעזעגענט און צעפאהרען זיך, ער קיין יארמעלינעץ, און איך קיין יאמפעלי.

געקומען קיין יאמפעלי, האב איך ראשית חכמה, אנגעהויבען חוקר ודורש זיין: „ווער איז אט דער משה־ניסעל קימבאק״? זאגט מען מיר: חוץ זיין שע ע אויף אלע יודען געזאגט געווארען... — „האט ער עפים א סך קינדער״? זאגט מען מיר: א סך קינדער האט אנ׳ארעמאן, און א נגיד האט מעהר נישט ווי איין קינד... — „וואס פאר א קינד״? זאגט מען מיר: א טאכטער. — „עפים א היבשע טאכטער״? זאגט מען מיר: מע קאן פון איהר מאכען צוויי... — „גיט ער עפים א סך נדן״? זאגט מען מיר: וויפיעל ער גיט, איז ער נישט קראנק געבען צוויי מאל אזוי פיעל... הויב איך אן טאפען: „פאר וואס?״ טאפ אהין, טאפ אהער — סע טאפט זיך ניט. טהו איך אן די שבת׳דיגע קאפאטע און לאז מיך געהן גלייך צו דעם דאזיגען מחותן.

מילא, איך זאל דיר באשרייבען א שטוב, איז ניט שייך. א נגיד׳ישע שטוב פון כל טוב און מענשען — דימענטען. געזאגט, ווער איך בין און וואס איך בין געקומען, האט מען מיך אויפגענומען כיד המלך, מכבד געווען מיט זיסען טיי, מיט צוקער־לעקעך און מיט שמעקענדיגען אתרוגים־איינגע־מאכטס, און גומען ווישניק א פלעשעל אוועקגעשטעלט. דער מחותן אליין, משה־ניסל הייסט עס, איז מיר געפעלען עד אין לשער: א צוגעלאזטער מענש, א מזג־טוב, מע קאן זאגען — א מענש אהן א גאל. אויך די מחותנת׳טע, ביילה־לאה הייסט עס, איז מיר געפעלען געווארען פונ׳ם ערשטען קוק. א שענע יודענע מיט א גיידער, א שטילע, א צדיקית. ביידע האבען זיך גענומען אויסטאפען ביי מיר, ווער איז דער צד שכנגדו, האט ער עפים א וואוילען זוהן און וואס קאן ער? וואס זאל איך זיי זאגען, אז איך וויים אליין אויך ניט? נאר א יוד א למדן גיט זיך אנ׳עצה. רוף איך מיך אן צו זיי: „לאמיר נאר פארטיג ווערען מיט איין צד, וועלען מיר נאכדעם שמועסען פונ׳ם אנדערן צד; ראשית, זאג איך, וויל איך וויסען אקוראט, וויפיעל גיט איהר? והשנית, וואלט איך וועלען אנקוקען דאס קרן״. דער־הערט אזעלבע דבורים, רופט זיך אן דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, צו דער מחותנת׳טע, ביילה־לאה הייסט עס: „וואו איז ערגיץ סאניטשקע? רוף זי נור אריין״. — „סאניטשקע טהוט זיך נאך אן״, מאכט צו איהם די מחותנת׳טע, ביילה־לאה הייסט עס, הויבט זיך אויף און געהט אוועק אין

צווייטען חדר אַריין, און איך מיט'ן מחותן, מיט משה־ניסלען הייסט עס, בלייבען איבער אין צווייען, געגומען צו קאַפּלעך ווישניק, פערביסען מיט אתרוגים־איינגעמאַכטס און מע שמועסט. פון וואָס שמועסט מען? — לאָמיך אַזוי וויסען ביז, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל אַ יאַריד. שוין לאַנג אַז איהר זענט אַ שדכן? — מאַכט ער צו מיר און גיסט מיר אָן נאָך אַ גלעזעל ווישניק. „פון נאָך דער חתונה אָן, זאָג איך איהם, מיין שווער, זאָג איך, איז אַ יוד אַ שדכן און מיין טאַטע, זאָג איך, איז אויך געוועזען אַ שד־ן, אַלע מיינע ברידער זענען שדכנים, כמעט די גאַנצע משפּחה אונזערע, זאָג איך, באַשטעהט פון שדכנים“... אָט אַזוי האַק איך איהם איין ליגען נאָכ'ן אַנדערן און פאַרקרים מיך אַפילו נישט, נאָר איך פיהל, אַז עס פלאַמט מיר דאָס פּנים. איך ווייס אַליין ניט, פון וואַנען עס האָבען זיך צו מיר גענומען אַזוי פיעל שקרים! אַ ברירה האָב איך געהאַט? ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז מע קריכט אַריין אין אַ בלאָטע, קריכט מען ווייטער“. געפועלט האָב איך ביי זיך, ווי איך האָב דיר שוין אויבען געזאָגט, אַז דער אויבערשטער וועט מיר באַגליקען און איך וועל דורכברעכען אָט דאָס דאָזיגע געשעפט, וועל איך מיין חלק פערדינענט, אם־ירצה־השם, גאָר אָהן אַ שום תירוץ, טיילען אויף דער האַלב מיט יענעם שדכן, מיט דעם לייבע לעבעלסקי'ן הייסט עס, וואָס האָט פערגעסען אויף דער אכסניא זיין פּעקעל מיט כתבים. וואָס האָב איך צו איהם? איי, על פּי יושר קאָן מען אפשר צו'פּסק'ענען, אַז מיין חלק רח״ש געהער אינגאַנצען צו איהם, צו לעבעלסקי'ן הייסט עס? איז דער תירוץ: און וואו בין איך? איך בין דאָך דאָ, איינענטליך, דער גאַנצער גורם. און מיין אַרבייט איז שוין גאָרניט ווערטה? און האַקען שקרים פון יענעמס וועגען בין איך דאַכט מיר אויך נישט מחויב. און ווער ווייסט אפשר האָט גאָט אַזוי געפיהרט, אַז ער זאָל פערלירען און איך זאָל געפינען, און אין מיין זכות זאָלען דריי יודען פערדינען געלד?

אין די דאָזיגע מחשבות עפנ̇ט זיך די טהיר און עס קומט אַריין די מחותנת'טע. ביילה־לאה הייסט עס, און תיכף נאָך איהר — סאָניטשקע, די כלה הייסט עס. אַ שענע, אַ הויכע, אַ געזונדע און אַנ'אַסאַבע, אַזוי ווי די מאַמע איהרע. „נו, אַ וואוכס, און ברייט קיין עין הרע! — טראַכט איך מיר. — ניט קיין סאָניטשקע, נאָר טאַקי אַ גאַנצער סאָניטשניק“... אָנגעטהון געהט זי, די כלה הייסט עס, עפּיס מאָדנע, אין אַ לאַנגען קאַפּאָט, אַ בונדע אַזעלכע, זעהט אוים יעדער ווי אַ ווייבעל, נישט מחמת אַלטקייט, נאָר מחמת ברייטקייט, סכּנת נפשות! מע וואָלט בעדאַרפט מיט איהר

עֶפּיס אַ שמועֶס טהון, זעֶהן וואָס איז פאַר אַ חיה, לאָזט עֶר נישט, דעֶר פּאָטעֶר הייסט עֶס. עֶר האַלט אין איין רעֶדעֶן, באַשיט מיך מיט רעֶד. פון וואָס, מייִנסט דו, רעֶדט עֶר? פון יאַמפּעֶלי. וואָס פאַר אַ שטאָדט דאָס איז, אַ שטאָדט פון באַרעֶדעֶרס, ניט קיין פּאַרגינעֶרס, שונאים אין לעֶבּעֶן אַריין, איינעֶר דעֶם אַנדעֶרן וואָלט דעֶרטרונקעֶן אין אַ לעֶפעֶל וואַסעֶר! וכדומה אַזעֶלכעֶ פּוסטעֶ רעֶד. אַ דאַנק דעֶר מחותנת'טעֶ, ביילה־לאה'ן הייסט עֶס, זי מישט זיך אַריין און טהוט אַ זאָג צום מאַן: „משה־ניסל, אֶפשר וואָלט געֶוועֶן געֶנוג רעֶדעֶן? לאָז זיי בעֶסעֶר סאָניטשקעֶ אַ ביסעֶל שפּיעֶלעֶן אויפ'ן פּעֶרטיפּיאַן". „ביי מיר האָסט דו געֶפועֶלט", עֶנטפעֶרט איהר דעֶר מחותן, משה־ניסעֶל הייסט עֶס, און גיט אַ וואונק צו דעֶר טאָכטעֶר. געֶהט צו די טאָכטעֶר צום פּעֶרטיפּיאַן, זעֶצט זיך אַוועֶק, עֶפעֶנט אויף אַ גרויס בוך און קלאַפּט מיט די פינגעֶר אויף וואָס די וועֶלט שטעֶהט. רופט זיך אָן צו איהר די מאַמעֶ, ביילה־לאה הייסט עֶס: „סאָניטשקעֶ, וואָס טויג דיר טיודעֶן? שפּיעֶל זיי בעֶסעֶר „יעֶחאַל קאָזאַק זאָ דונאַיעֶם", „הייסעֶ באָבקעֶלעֶך" אָדעֶר גאָר „המבדיל"... „פּאָזשאַלעֶסטעֶ, מעֶשאַיעֶ ניט", עֶנטפעֶרט איהר סאָניטשקעֶ און מאַכט מיט די פינגעֶר איבעֶר'ן פּעֶרטיפּיאַן אַזוי גיך, אַז דאָס אויג איז גאָרניט אימשטאַנד צו חאַפּעֶן, און די מחותנת'טעֶ, ביילה לאה הייסט עֶס, בעת־מעשה לאָזט נישט אַראָפּ פון איהר קיין אויג, ווי איינעֶר רעֶדט: „איהר זעֶהט פינגעֶר?"... און ווי זי שפּיעֶלט אַזוי, גליטשעֶן זיך אַרויס פון חדר מיין מחותן מיט דעֶר מחותנת'טעֶ און איך בלייב אַליין מיט דעֶר כלה, מיט סאָניטשקעֶן הייסט עֶס, — אויף פיעֶר אויגעֶן. „אַצינד איז אַ צייט, טראַכט איך מיר, מאַכעֶן מיט איהר אַ שמועֶס; לאָמיר חאָטש הערעֶן, צי זי קאָן רעֶדעֶן". נאָר פון וואָס הויבּט מעֶן אָן? לאָז מיך אַזוי וויסעֶן אַ בייזעֶ וועֶטשעֶרעֶ! הויב איך זיך אויף פון אָרט און געֶה צו און שטעֶל זיך אַוועֶק הינטעֶר איהרעֶ פּלייצעֶס און רוף מיך אָן צו איהר: „האָט קיין פּאַראיבּעֶל ניט, סאָניטשקעֶ, וואָס איך שלאָג אייך איבעֶר אינמיטעֶן דעֶר שפּיעֶל, איך האָב אייך געֶוואָלט עֶפּיס פרעֶגעֶן"... דרעֶהט זי זיך אויס צו מיר מיי'ן פּנים און קוקט אויף מיר בייז און מאַכט צו מיר אויף רוסיש: „נאַפּרימעֶר?"... „נאַפּרימעֶר, זאָג איך, איך האָב אייך געֶוואָלט פרעֶגעֶן, וואָס איז אייעֶר באַגעֶהר? דאָס הייסט, וואָס פאַר אַ מין חתן, אַ שטייגעֶר, וואָלט איהר געֶוואָלט, מעֶ זאָל אייך געֶבּעֶן?" „יוידיטיעֶ, מאַכט זי צו מיר שוין אַ ביסעֶל ווייכעֶר און לאָזט אַראָפּ די אויגעֶן, סאָבּסטוועֶננאָ וואָלט איך געֶוואָלט אַ געֶקאָנטשעֶטעֶן, נאָר איך ווייס, אַז סע איז פאָ־

נאַפּראַסנאָ, וואָלט איך וועלען פּאָ קראַינעי מערע, ער זאָל זיין אַנ'אָבראַזאָוועטער, וואָרום האָטש אונזער יאַמפּעלי סטשיטאַיעט זיך אַ פאַנאַטיטשעסקי שטאָדט, פון דעסטוועגען האָבען מיר ניעסמאָטריאַ אַלע פּאָלוטשעט רוסישע אָבראַזאָוואַניע, און כאָטיאַ מיר פּאָסיעשטשאַיען ניט קיין אוטשעבנע זאַוועדיעניעס, פון דעסטוועגען וועט איהר נישט געפינען ביי אונז איין באַרישניע, וואָס זאָל גיט זיין זנאַקאָמע מיט עמיל זאָליאַ, מיט פּושקינען און אפילו דאַזשע מיט גאָרקי'ן"... אַזוי מאַכט צו מיר די דאָזיגע יפהפיה, סאָניטשקע הייסט עס, און רעדט און רעדט צו מיר האַלב אויף יודיש, האַלב אויף רוסיש, דאָס הייסט מעהר אויף רוסיש, ווי אויף יודיש. און אין דעם קומט אָן די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, רופט אַוועק די כלה, ווי איינער רעדט: „אַלסדינג דאַרף זיין מיט אַ מאָס"... און עס קומט אַריין דער מחותן, משה ניסעל הייסט עס, און מיר זעצען זיך אַוועק מיט איהם וויעדער אין צווייען שמועסען מכח'ן שידוך: וויפיעל גיט ער נדן, וואוהין זאָל מען זיך צענויפפאָהרען מאַכען איין אָנקוקעניש, אויף ווען זאָל מען אָפּשטעלען די חתונה וכדומה אַזעלכע זאַכען, וואָס זענען שייך צום ענין, און איך הויב מיך אויף און וויל געהן אויף דער סטאַנציע קלאַפּען אַ טעלעגראַם, נעמט ער מיך, משה ניסעל הייסט עס, פאַר אַ האַנר און מאַכט צו מיר: „איהר וועט נישט געהן, רב מנחם מענדיל! איהר וועט פריהער עסען מיט אונז וואַרעמעס, איהר קעהרט אַודאי זיין הונגעריג". און מע געהט זיך וואַשען און מע זעצט זיך אַוועק עסען און מע נעמט צו גלעזעלעך ווישניק, און ער, דער מחותן הייסט עס, די גאַנצע צייט — דאָס מויל מאַכט זיך איהם ניט צו: יאַמפּעלי, יאַמפּעלי און יאַמפּעלי... „איהר ווייסט ניט, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ שטאָדט דאָס איז! אַ שטאָדט פון לעדיגעהערס און באַרעדערס. איהר זאָלט מיך פאָלגען, זאָגט ער, וואָלט איהר זיך געהאַלטען פון דערווייטען, נישט גערעדט מיט קיינעם אַ וואָרט. איהר זאָלט זיי, זאָגט ער, נישט דערצעהלען קיין מעשיות, ווער איהר זענט און פון וואַנען איהר זענט און וואָס איהר טהוט דאָ, און מיין נאָמען זאָלט איהר זיי אפילו גאָרניט מזכיר זיין, גלייך ווי איהר קענט מיך גאָרניט. איהר פאַרשטעהט, רב מנחם־מענדיל? איהר קענט מיך גאָר ניט!" — אַזוי זאָגט ער מיר אָן אָפּשר אַ מאָל צעהן, און איך געה אַוועק, קלאַפּ אַ דעפּעש צו מיין שותף קיין יאַרמעלינעץ, אַזוי ווי מיר האָבען אָפּגערעדט. און שרייבען שרייב איך איהם גאַנץ דייטליך, בזה הלשון: „טאָוואַר אָסמאָטרעל. פּערווי סאָרט. שעסט טיסיאַטשי. טעלעגראַמירוּיטע סקאָלקאָ

נאַפּראָטיוו. גדיע סיעבאַיעמסיאַ". קומט מיר אָן פֿון מײַן שותּף אויף מאָרגען אַ תּשובֿה, מאָרגן פֿאַרשטעלט: „אופּיראַלסיאַ דעסיאַט. נאַפּראָטיוו פּאָלאָווינע שעסט. ראַבאָטאַיע נאַבאַווקע. סאָגלאַסען זשמערינקע. טאָוואַר פּרימע. טעלעגראַמירויטע". לויף איך אַוועק צו מײַן מחותּן, צו משה־ניסלען הייסט עס, און ווײַז אים די דעפּעש און בעט אים, ער זאָל מיר פֿערטײַטשען דעם פּסוק, ווײַל איך פֿאַרשטעה ניט איין וואָרט. לייענט ער דורך די דעפּעש און מאַכט צו מיר: „יוד! וואָס פֿאַרשטעהט איהר דאָ ניט? ס'איז דאָך יאַוונע וויאַסנע. ער וויל, פֿערשטעהט איהר מיך, אַז איך זאָל געבען צעהן, וועט ער מיר געבען אַקעגען די העלפֿט פֿון זעכס, דאָס הייסט, דרײַ טויזענד, שרײַבט זשע אים אַוועק, זאָגט ער, אַז ער איז שוין צו קלוג. ס'איז, זאָגט ער, קורצע דבֿורים: וויפֿיעל ער ניט, לעג איך אַקעגען צווײַ מאָל אַזוי פֿיעל. און שרײַבט אים, זאָגט ער, ער זאָל ניט מעדליוועןן, טאַקי מיט דעם לשון, זאָגט ער, שרײַבט אים, וואָרום עס קאָן זיך אונטערחאַפּען אַן'אַנדערער".

— פֿאָלג איך אים און קלאַפּ אַוועק מײַן שותּף אַזאַ דעפּעש: „קאַראָטקי סלאָוואַ. סקאָלקאָ דאַיאָט קלאַדו נאַפּראָטיוו דוואַ ראַזאַ באָלעיע. נע מעדליוואַט. פּאָדחוואַטיטסיאַ דרוגאָי". — בעקום איך פֿון מײַן אָשר'ען אַ תּשובֿה, וויעדער פֿאַרשטעלט: „סאָגלאַסען דוואַ ראַזאַ מענעיע וויגאָוואָראָם טיסיאַטשאַ נאַזאַד. טאָוואַר נאַחאָדקאַ". לויף איך וויעדער אַוועק מיט דער דעפּעש צו מײַן מחותּן. זאָגט ער מיר וויעדער אַ מאָל: ס'איז יאַוונע וויאַסנע: אײַער שותּף, זאָגט ער, שרײַבט, אַז ער איז מסכּים צו לעגען פּונקט העלפֿט, נאָר מיט אַ תּנאַי טויזענד צוריק, דאָס הייסט אַזוי: ווען איך, למשל, וועל געבען, זאָגט ער צעהן, דאַרף ער דאָך געבען פֿינף, ווײַל ער אָפּציהען איינס צוריק, וועט אויסקומען, זאָגט ער, אַז איך געב טאַקי צעהן און ער וועט מעהר ניט געבען ווי פֿיער. אַ יוד אַ חכם, זאָגט ער, אײַער מחותּן; ער וויל מיך אָפּשווינדלען פֿון קאָפּ ביז פֿיס. איך בין אָבער, זאָגט ער, אַ סוחר און פֿערשטעה אַ געשעפֿט. איך וועל אים בעסער געבען, זאָגט ער, צווײַ מאָל אַזוי פֿיעל און מיט טויזענד מעהר, איידער ער זאָל מיר געבען די העלפֿט און מיט טויזענד וועניגער. וועט דאָס אויסקומען, זאָגט ער אַזוי: וועט ער געבען דרײַ, געב איך אַקעגען זיעבען; וועט ער געבען פֿיער, לעג איך נײַן; וועט ער געבען פֿינף, לעג איך עלף — האָט איהר עס, זאָגט ער, צעקײַעט? געהט זשע, זאָגט ער, טאַקי באַלד און שרײַבט אים אַוועק אַ טעלעגראַמע [sic: סטראַטשנע], ער זאָל ניט פֿאַרציהען אין דער לאַנגער באַנק, און לאָז ער

איך, זאָגט ער, ענטפערן אויך מיט אַ סטראַשנע, אַז מע פאָהרט זיך צענויף — און אַנ'עק לאָז עם האָבען!"

לויף איך אַוועק און קלאַפּ מיין אשר'ען אַ סטראַשנע דעפּעש:

„דאַסט טרי קלאַדיאַט סעם. דאַסט טשיטערע קלאַדיאַט דעוויאַט. דאַסט פּיאַט קלאַדיאַט אַדינאַצאַט. נע טיאַגוט דלינע סקאַמייקע. סטראַשיטע וועיעכאַיעם". — קומט מיר אָן צוריק אַ סטראַשנע דעפּעש, ניט מעהר ווי צוויי ווערטער: „וועיעכאַיעם. וועיעכאַיטע"

ווען קומט אָן אַזאַ וואַזשנע דעפּעש? — מסתמא ביי נאַכט. און דו דאַרפסט שוין אַליין פערשטעהן, אַז שלאָפען האָב איך די נאַכט נישט געקאָנט. איך האָב גענומען רעכענען, וויפיעל אַשטייגער וועט זיך אַקאָרשט אָננעמען אויף מיין חלק, ווען, למשל, דער אויבערשטער העלפט מיר, איך פיהר אויס דאָס גאַנצע צעטעל מיט שידוכים, וואָס דער לייבע לעבעלסקי האָט פערלאָרען? ביי גאָט איז דען ניט מעגליך? אָפּגעעקט איז ביי מיר געווען פעסט, אם־ירצה־השם, אַז איך פיהר דורך דעם דאָזיגען עסק, שלים איך מיט מיין אשר'ען אַ שטענדיג שותפות. וואָרום ער געפעלט מיר פאַר זעהר אַ בראַווען מענשען און טאַקי אַ מוצלח אויך. און פערשטעהט זיך, אַז אָט דער לייבע לעבעלסקי וועט אויך ניט זיין געקריוודעט. וואָס האָב איך צו איהם? נעבעך אויך אַ יוד אַנ'אָרעמאַן און אַ מטופל מיט קינדער...

קוים דערלעבט טאָג, האָב איך אָפּגעדאַווענט און בין אַוועק צו מיינע מחותנים, זיי בעוויזען די דעפּעש. האָבען זיי באַלד געהייסען געבען קאַווע מיט פּוטערגעבעקס, און סע איז געבליבען, אַז טאַקי דעם אייגענעם טאָג פאָהרען מיר אַרויס זאַלבעפערט קיין זשמערינקע. נאָר בכדי יאַמפּעלי זאָל ניט זיין קשה, וואָס פאָהרען מיר עפּיס אַלע פיער אינאיינעם, — האָבען מיר געמאַכט אַזוי, אַז איך זאָל אַרויספאָהרען מיט אַ פּאָיעזד פריהער, און זיי — מיט אַ פּאָיעזד שפּעטער; און דערוויַיל זאָל איך פון זייערטוועגען דאָרטען צוגרייטען עפּיס אַ רעכטע סטאַנציע, הייסען מאַכען וועטשערע, ווי גאָט האָט געבאָטען. און כך הוה. איך בין נעקומען קיין זשמערינקע פריהער פאַר אַלעמען, פאַרפאָהרען אויף דער שענסטער אַכסניא, טאַקי די איינציגע אין זשמערינקע, מיט'ן נאָמען „אָדעססקי גאָסטינעץ", זיך באַקענט, ראשית חכמה, מיט דער בעל־הבית'טע, זעהר אַ וואוילע יודינע, אַ מכנים־אורח'טע, און איך טהו זי אַ פרעג: „וואָס איז ביי אייך דאָ וואָס צו עסען?" — זאָגט זי: „וואָס ווילט איהר?" — זאָג

איך: „פֿיש איז בײַ אײַך דאָ?" — זאָגט זי: „מע קאָן קויפֿען". — זאָג איך: „נו, און אַ יויך?" — זאָגט זי: מע קאָן צושטעלען אַ יויך אויך". — זאָג איך: „מיט וואָס? מיט לאָקשען, צי מיט רײַז?" — זאָגט זי: „אפֿילו מיט מאַנדלען". — זאָג איך: „נו, און אַ שטייִגער, כּדומה למשל, געבראָטענע קאַטשקעס?" — זאָגט זי: „פֿאַר געלד קריגט מען קאַטשקעס אויך". — זאָג איך: „נו, און טרינקען?" — זאָגט זי: „וואָס טרינקט איהר?" — זאָג איך: „ביער איז דאָ?" — זאָגט זי: „פֿאַר וואָס זאָל ניט זײַן?" — זאָג איך: „נו, און ווײַן?" — זאָגט זי: „אַבי געלד". „אויב אַזוי זאָג איך, טאָ זײַט זיך מטריח, מײַן ליעבע יודינע, און קאָכט וועטשערע אַזוי גרוים ווי אויף אַכט פֿאַרשוין". — זאָגט זי: „פֿון וואַנען האָבען זיך בײַ אײַך גענומען אַכט, אַז איהר זענט בסך־הכּל איינער?" — זאָג איך: „אַ מאָדנע יודינע! וואָס גערט אײַך אָן? מע זאָגט אײַך אַכט, איז אַכט". און אַזוי ווי מיר רעדען, קומט אָן מײַן שותּף, רב אָשר הייסט עס, און פֿאַלט אַרום קושען מיך און האַלזען, ווי אַן'אייגענער טאַטע: „דאָס האַרץ האָט מיר אָבער געזאָגט, זאָגט ער, אַז איך וועל אײַך טרעפֿען דאָ, אינ'ם „אָדעסקי גאָסטיניעץ"! געפֿינט זיך דאָ עפּיס, זאָגט ער, וואָס צו נעמען אין מויל אַרײַן?" — „אָט נאָר־וואָס, זאָג איך, האָב איך באַשטעלט אַ וועטשערע בײַ דער בעל־הבית'טע אויף אַכט פֿאַרשוין". — „וואָס איז שייך וועטשערע? זאָגט ער, וועטשערע איז זיך וועטשערע, נאָר ביז די מחותּנים פֿון בײדע צדדים וועלען אַ מאָל זיך אויסקראַצען קומען, זענען מיר, זאָגט ער, נישט מחויב דערווײַלע צו פֿאַסטען. איך זעה, זאָגט ער צו מיר, איהר זענט דאָ אַ הײמישער, הייסט זשע, זײַט מוחל, מע זאָל אונז גרייטען צום טיש און מע זאָל אונז געבען אַ ביסעל בראָנפֿען מיט עפּיס פֿלײשיגס צו פֿערבײַסען. עס חלש'ט מיר, זאָגט ער, דאָס האַרץ מסוכּן נפֿש!" — אַזוי זאָגט צו מיר רב אָשר און מאַכט נישט קיין שהיות און געהט אין קיך אַרײַן זיך וואַשען, באַקענט זיך מיט דער בעל־הבית'טע, הייסט געבען צום טיש וואָס ס'איז דאָ, און מיר זעצען זיך אַוועק בײדע צו דער סעודה גאַנץ ברייטליך, און רב אָשר דערצעהלט מיר עסענדיג די נסים ונפֿלאות, ווי אַזוי ס'איז איהם געראָטען, ער האָט געשפּאָלטען דעם ים, קוים געפּועל'ט בײַ דעם דאָזיגען מיוחס, ער זאָל געבען די ג' אלפֿים ר"ך. „וואָס הייסט, זאָג איך, ג' אלפֿים? מיר האָבען דאָך געשמועסט נישט ווינציגער פֿון פֿיער טויזענד?" — „לאָזט אײַך דיענען, זאָגט ער, רב מנחם־מענדיל, איך ווייס, וואָס איך האָב צו טהון. איך הייס רב אָשר! איהר דאַרפֿט וויסען, זאָגט ער, אַז מײַן מיוחס האָט בסך־הכּל חשק גע־

האָט לעגען כּנגדו גאָרנישט מיט גאָרנישט, וואָרום ער איז אַליין אַ גרויסער מיוחס, זאָגט ער, און האָט אַ ווייב נאָך אַ גרעסערע. און אַז ער זאָל ווילען, זאָגט ער, אַ שידוך טהון מיט אַבי וועמען, וואָלט מען איהם נאָך, זאָגט ער, צוצאָהלען אין בייטעל אַריין... בקיצור, איך האָב, זאָגט ער, גענוג געהאָרעוועט, געהאַקט האָלץ, און קוים מיט צרות, מיט אַנגסטען, געפּועל'ט, ער זאָל געבען לכל־הפחות ב' אלפים". „וואָס הייסט, זאָג איך, ב' אלפים? איהר האָט דאָך נאָר־וואָס, זאָג איך, געזאָגט ג' אלפים?" — זאָגט ער מיר ווידער: „לאָזט אייך דינען, רב מנחם־מענדיל, איך בין אַן אַלטערער שדכן פון אייך און איך הייס רב אָשר. לאָזען זיך נור די צדדים צענויפפאָהרען און חתן־כּלה ווילען זיך אָנקוקען, וועט אם־ירצה־השם אַלסדינג זיין אָגיל ואשמח, איבער אַזעלכע טויזענד קראַפּען צעגעהט זיך, זאָגט ער, בּיי מיר קיין שידוך נישט. איך הייס, פערשטעהט איהר מיך, רב אָשר! איין פּרט, זאָגט ער, איז דאָ יאָ פאַרהאַן, וואָס סע קוועטשט מיך". — „דהיינו וואָס, זאָג איך, קוועטשט אייך?" — „מיך קוועטשט, זאָגט ער, דער פּריזיוו. איך האָב איינגערעדט, זאָגט ער דעם מחותן מיינעם, אַז בּיי אייער משה־ניסלען איז טאַקי נאָך גאָר אַ יונג קינד, בּלוט און מילך, נאָר ער הערט דעם פּריזיוו פאַר דריי גראָשען. שוין גע'פּטר'ט דעם פּריזיוו"... „וואָס בּעבּעט איהר, רב אָשר? — רוף יך מיך אָן צו מיין שותף. — וואָסער פּריזיוו? וואָסערע לאָקשען?" — זאָגט ער צו מיר ווידער אַ מאָל: „לאָזט אייך דינען, רב מנחם־מענדיל, איך הייס רב אָשר!"... „איהר מעגט אייך הייסען אַכטצעהן מאָל רב אָשר, זאָג איך, פערשטעה איך אַלץ ניט, וואָס איהר רעדט, עפּיס בּעלעבּעטשעט איהר מיר: „פּריזיוו", „שמיזיוו"" — „פון וואַנען האָט זיך גענומען צו מיין משה־ניסלען אַ פּריזיוו? אַ נקבה האָט שוין דען אויך אויף זיך אַ פּריזיוו?"... מאַכט צו מיר אָשר: „וואָס הייסט — אַ נקבה? און וואו איז אייער משה־ניסעל'ס בּחור?"... „פון וואַנען, זאָג איך, האָט זיך גענומען צו משה־ניסלען אַ בּחור, אַז ער פערמאָגט בּסך־הכּל זיין אייגענעם אַ טאָכטער אַ בּת יחידה, איין און איינציגע הייסט עס?" — „איז די משמעות, זאָגט ער, אַז בּיי אייך איז אויך אַ בּתולה? ס'טייטש, זאָגט ער, מיר האָבען דאָך גאָר געשמועסט עפּיס וועגען אַ חתן!"... „אַודאי, זאָג איך אַ חתן. איך האָב אָבער גאָר אַנדערש ניט גערעכענט, זאָג איך, אַז חתן'ס צד — דאָס זענט איהר!..." „פון וואַנעט איז געדרונגען, זאָגט ער, אַז חתן'ס צד — דאָס בּין איך?"... „פון וואַנעט איז געדרונגען, זאָג איך, אַז חתן'ס צד — דאָס בּין איך?"... „פאַר וואָס זשע, זאָגט ער, האָט איהר מיר

ניט מזכיר געווען, אז ביי אייך איז א בתולה?"... זאג איך: „נו, און איהר האט מיר מזכיר געווען, אז ביי אייך איז א בתולה?"... ווערד ער אין כעס און מאכט צו מיר: „ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען, מנחם־מענדיל? איהר זענט אזוי א שדכן, ווי איך בין א רב!" זאג איך: „און איהר זענט אזוי א שדכן, ווי איך בין א רביצין!" א ווארט פאר א ווארט — ער מיר: „מלמד!" איך איהם: „שקרן!" ער מיר: שלים־מזל!" איך איהם: „זולל־וסובא'ניק!" ער מיר: „מנחם־מענדיל!" איך איהם: „שכור'ניק!"... פארדריסט דאס איהם, גיהט ער און לאזט מיר אראפ א פאטש, גיה איך און פאהר איהם אריין אין בארד — א שקאנדאל, זאל גאט שומר ומציל זיין!...

דו פערשטעהסט? אזוי פיעל הוצאות און צייט און טרחה. הייסט די בזיונות! דאס גאנצע שטעדטעל איז זיך צוגעלאפען אנקוקען די דאזיגע שדכנים, וואס האבען בעוויזען א בריה'שאפט צוזאמען צוויי מיידלעך; איז אבער אט דער אשר, פערהאפט זאל ער ווערען, באלד אנטרונען געווארען, און מיך האט ער איבערגעלאזט איינעם אליין זיך צורעכענען מיט דער בעל־הבית'טע פאר דער וועטשערע, וואס איך האב בעשטעלט אויף אכט פארשוין. א גליק, וואס איך האב מיך חאטש בעצייטענס ארויסגעמאכט, איידער די מחותנים מיט די צוויי כלות זענען אנגעקומען קיין זשמערינקע. וואס מיט זיי האט זיך דארט אפגעטהאן — ווייס איך ניט. נאר איך שטעל מיר פאר די בזיונות!... הייסט גיה זיי א נביא, אז אט דער שדכן, ימח שמו זאל ער ווערען, איז אזא פוסטע זאך, א ווינדמיהל, צו אלדי שווארצע יאהר, וואס רעדט און פאהרט און פליהט און קלאפט דעפעשען — און וואס לאזט זיך אויס? — צוויי בתולות!... איין מאל פאר אלע מאל, זוגתי היקרה, עס פידעלט נישט, חאטש ווארף זיך א לעבעדיגער אין וואסער אריין! און מחמת איך בין זעהר דערשלאגען פונ'ם דאזיגען שדוך, מאך איך דאס בקצור; אי"ה איג'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאלען לעבען, וואס איך בענק נאך זיי שטארק, און שוועגער און שוועגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: גאט שיקט צו די רפואה פאר דער מכה. פאהרענדיג פון זשמערינקע, האב איך געמיינט, אז דער הימעל איז שוין אויף

מיר געפאלען. נעחאי־בי וואלט איך געהאט גענוג אויף הוצאות, וואלט איך שוין ווי־עס־איז דערשלעפט זיך אהיים, קיין כתרילעווקע הייסט עס. האב איך מיך אבער אויסגערעכענט, אז איך וועל מוזען בלייבען שטעקען ערגיץ אין וועג, האטש נעם, אל תפתח פה לשטן, און ציה זיך אוים אויף די „רעלצען"! איז דאך אבער פארהאן א גאט אויף דער וועלט, באקען איך מיך אין וואגאן מיט עפים איינעם א שלאק, אנ'אגעגט א אינספעקטער, וואס שטראפירט מענשען פונ'ם טוידט, און הויבט מיך אן צורעדען און זאגט מיר צו הרים וגבעות, אבי איך זאל ווערען אנ'אגענט. וואס איז דאס אזעלכעס אנ'אגענט און ווי אזוי שטראפירט מען מענשען פונ'ם טוידט — איז א סך צו שרייבען, און איך האב שוין איצטיגם מאל אזוי אויך איבערגעחאפט די מאס, לאז איך עס איבער אויף אנ־אנדערש מאל.

הנ"ל.

ענדע פונ'ם פינפטען בוך.

VI.

שלים־שלים־מזל.

(מנחם־מענדיל־אנ׳אגענט).

שָׁלִים־שְׁלִים־מַזָל.

(מְנַחֵם־מֶעְנְדִיל – אַיין אַגֶעְנְט).

(מנחם־מענדיל פון וועג צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אויפ׳ן כלל ישראל — אמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, זוגתי היקרה, אז איך האב געמוזט עוקר זיין, אנטלויפען הייסט עס. איך האב מיך נאר־וואס ארויסגעהאפט פון אנ׳אומגליק, פון א גרויסען אומגליק; איך מעג בענשען גומל. שיער־שיער בין איך אריין אין חד־גדיא אריין, און גאט ווייסט, מיט וואס איך וואלט אפגעשניטען. פון רעסטאנסקי ראטע איז גאר ניטא וואס צו רעדען, און אפשר נאך קאטארזשנע סיביר, חאטש איך בין אין דעם שולדיג גלייך מיט דיר. ווי זאגט די מאמע דיינע: „שלים־שלים־מזל דורך טהיר און דורך טהויער״... איצט, אז דער אויבערשטער האט מיר געהאלפען, איך האב מיך בעצייטענס ארויסגעהאפט ווי פון א שרפה, האב איך מיך אוועקגעזעצט, ארויסשרייבען דיר אין א בריעף אלסדינג באריכות, פונ׳ם אנהויב ביז׳ן סוף.

פון מיין פריהעריגען בריעף געדענקסט דו דאך מן הסתם, אין וואס פאר א פאלאזשעניע איך בין געווען נאך דעם שענעם שידוך מיט די צוויי בתולות, ניט היינט געדאכט. איך האב דעמאלט געשריבען, ס׳איז אנ׳עק, אויס מנחם־מענדיל. בעדארף איך באגעגענען מיט איינעם א פארשוין, אנ׳אגענט א אינספעקטאר פון „אקוויטעבל״, וואס שטראפירט מענשען פונ׳ם

טוידט און האָט דערפון פרנסה מיט'ן פולען מויל. ער האָט מיר אַרויסגענומען אַ ביכעל און האָט מיר באַווייזען, וויפיעל מענשען ער האָט שוין פערשטראַפירט פונ'ם טוידט און וויפיעל מענשען עס זענען שוין ביי איהם געשטאָרבען. און דאָס איז אַזאַ געשעפט, וואָס אדרבה, וואָס מעהר מע שטאַרבט, איז אַלץ בעסער, סאַי פאַר די טוידטע, סאַי פאַר די לעבעדיגע. ווערסט דו דאָך פרעגען: וואָס איז דער שכל? דער שכל איז אַ פּראָסטער שכל. אַ שטייגער נאַפּרימער „אַקוויטעבל" האָט גענומען און האָט מיך אָפּגעשטראַפירט פונ'ם טוידט אויף צעהנטויזענד קאַרבען. דאַרף איך צאָהלען פאַר דעם סך־הכל אַזעלכע צוויי־דריי הונדערטער אַ יאָהר ביז'ן טוידט. איז ממה־נפשך, שטאַרב איך אַוועק, חלילה, דאָס ערשטע יאָהר — איז דיין גליק: צעהנטויזענד קאַרבען איז אַ מטבע. אֶלא וואָס דען, איך לעב? איז „אַקוויטעבל'ס" גליק. דאַרטען דינען אַהן אַ שיעור מענשען, אַגענטען, צום מיינסטען — יודען, וואָס האָבען אויך ווייב־און־קינדער און דאַרפען אויך לעבען אויף דער וועלט. וואָס זשע אַרט דאָס מיך? דער חסרון איז, וואָס ניט אַ יעדער קאָן זיין אַנ'אַגענט. אַנ'אַגענט דאַרף, ראשית חכמה, געהן אָנגעטהאָן פיין, אָבער טאַקי וואָס פיין היסט: אַ שענעם גאַרניטער, אַ קאָלנער מיט מאַנקעטען, מען זאָל זיין פּאַפּירענע, אַבי ווייסע, אַ שניפּס אַ שענעם, נו און אַ קאַפּעליש, שמועסט מען ניט. דער עיקר אָבער איז — שפּראַך. אַנ'אַגענט מוז קאָנען שפּראַך. דאָס הייסט, ער דאַרף קאָנען רעדען, צורעדען, איינרעדען, איבערדרעדען און פאַררעדען. אַזוי לאַנג רעדען, ביז יענער זאָל זיך שוין מוזען שטראַפירען פונ'ם טוידט — און מעהר דאַרף מען ניט. הקיצור, מיין פאַרשוין דער אַגענט־אינספּעקטאָר האָט אַרויסגעזעהן אין מיר, אַז איך בעדאַרף זיין אַ גוטער אַגענט, אַנ'אויסגעצייכענטער אינקוויזיטאָר.

איצט, זוגתי היקרה, דאַרף מען דיך קלאָר מאַכען, זאָלסט פערשטעהן דעם חילוק צווישען אַנ'אַגענט אַ אינספּעקטאָר און אַנ'אַגענט אַ אינקוויזיטאָר. אַנ'אַגענט אַ אינקוויזיטאָר הייסט גלאַט אַנ'אַגענט, וואָס שטראַפירט מענשען פונ'ם טוידט, און אַנ'אַגענט אַ אינספּעקטאָר הייסט שוין אַנ'עלטערער אַגענט, וואָס מאַכט אַגענטען. היינט איז פאַרהאַן אַ „קרושנאָי" אַגענט־אינספּעקטאָר, וואָס מאַכט אַגענטען־אינספּעקטאָרעס, און איבער די אַלע אַגענטען, אינקוויזיטאָרעס, אינספּעקטאָרעס און „קרושנאָי" אינספּעקטאָרעס איז פאַרהאַן איינער, אַנ'אויבערדהאַר איבער אַלע, וואָס מע רופט איהם גענעראַל־אינספּעקטאָר. קיין עלטערער פון איהם איז שוין נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. פערשטעהסט זיך, אַז צו ווערען אַ גענעראַל

מוז מען פריהער זיין א אינקוויזיטאר, נאכדעם א אינספעקטאר, נאכדעם א „קרושנאי" אינספעקטאר. און אזוי ווייטער. און אז גאט העלפט, מע דערדינט זיך און מע ווערד א גענעראל — איז מען שוין באוואהרענט מיט פרנסה אויפ'ן גאנצען לעבען. עס איז פארהאן, זאגט מיין פארשוין, גענעראלען אזעלכע, וואס פארלעבען א יאהר ניט ווייניגער פון דרייסיגטויזענד. הכלל, ער האט מיך אנגעהויבען צורעדען, איך זאל ווערען אנ'אגענט. האב איך מיך מיישב געווען: וואס האב איך דא איינצושטעלען? ממה־נפשך, וועט עס געהן, וועט עס געהן; אלא ניט — איז אינה מקודשת. קיין פוטער, זאגט ער, לעג איך ניט ארײַן. אדרבה, איך בעקום נאך, זאגט ער, אנ'אוואנץ, דאס הייסט מע גיט מיר אנ'אדערויף פאר מיין ארבייט עטליכע קערבלעך, איך זאל האבען דערווייל אויף הוצאות און אויף אויסקליידען זיך און אויף צו קויפען זיך א פארטעפעל. אויב אזוי, איז דאך עס טאקי גאר נישקשה פון א קאנבינאציע! און איך האב מיך געלאזט איבעררעדען און בין געווארען למזל אנ'אגענט.

גאר נישט אזוי גיך טהוט זיך עס, ווי סע רעדט זיך. ווערען אנ'אגענט דארף מען זיך זעהן קודם מיט'ן גענעראל, ווארום ביז דער גענעראל שרייבט ניט אונטער — איז בלאטע. און ער האט מיך גענומען, דער אינספעקטאר הייסט עס, און האט מיך טאקי אויף זיינע אייגענע הוצאות געבראכט צו פיהרען קיין אדעס צו זייער גענעראל אין „אקוויטעבל", וואס האט צו שאפען אויף עטליכע און צוואנציג גובערניעס און האט אונטער זיך, זאגט מען, כמעט אכטצעהן הונדערט אגענטען. מילא, איך זאל דיר באשרייבען די גרויסקייט פונ'ם דאזיגען גענעראל, איז ניט שייך. דאס הייסט, ער אליין איז דוקא ניט אזא גרויסער, ווי דער טארעראם איז גרויס, און אויגען האט ער גרויסע, שארפע אויגען, און א פנים'על א ליכטיגס, און בעקלעך רויטע, און רופען רופט מען איהם: יעווזערעל. דעם גענעראל'ס קאנטאר פארנעמט א גאנצע שטוב. חדרים, חדרים און חדרים. א סך טישען מיט בענקלעך מיט ביכער, מיט פאפירען, און אגענטען דרעהען זיך ארום, און סע גריבעלט און סע שוויבעלט, און דעפעשען לויפען הין און צוריק — עס טהוט זיך חשך! איידער מע דערשלאגט זיך צום גענעראל אליין, דארף מען דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם. א טוידטער בין איך געווען, אז מע האט מיך ארײַנגעפיהרט צו דעם דאזיגען יעווזערעל, חאטש אפילו ער האט מיך דוקא געבעטען זיצען מכבד געווען מיט א פאפיראס, אויסגעפרעגט ביי מיר, ווער איך בין און וואס איך בין און וואס איז מיין געשעפט? בין איך געגאנגען און איהם

אויסדערצעהלט אלסדינג, פונ'ם אנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי איך בין געפאהרען קיין קעשעניוו און פערבלאנזעט קיין אדעס, געהאנדעלט מיט „לאנדאן", און פון דארטען קיין יעהופעץ, זיך געדרעהט ארום דער בערזע, געקויפט און פארקויפט „יקנה"ז" און „פוטיוויל" און „ליליפוטען" און אנדערע „פאפירלעך" אין די מיליאנען אריין, און נאכדעם, ווי איך בין, ניט היינט געדאכט, געווארען א מעקלער פון צוקער און פון געלד, פון הייזער און פון אימעניעס. פון וועלדער און פון זאוואדלעך, און ווי אזוי איך בין נאכדעם געווארען א שדכן, אפילו א שרייבער אויך, געדרעהט, געברענט, געפלאקערט און געטראסקעט מיט דער גאנצער וועלט, און דער סוף איז געוועזן, זאג איך איהם, נישט גוט — שלים־שלים־מזל דורך טהיר און דורך טהויער... אויסגעהערט מיך, שטעהט אויף דער גענעראל, יעווזערעל הייסט עס, לעגט ארויף אויף מיר די האנד און רופט זיך אן צו מיר: „ווייסט איהר, וואס איך וועל אייך זאגען, גאספאדין מנחם־מענדיל? איהר געפעלט מיר, א נאמען האט איהר א שענעם, און רעדען ברוך השם קאנט איהר. איך זאג אייך נביאות, אז מיט דער צייט וועט איהר זיין א גרויסער אגענט, טאקי גאר א גרויסער! דערווייל בעקומט איהר אנ'אוואנץ, פאהרט ארום אויף דער וועלט, אין די יודישע שטעדט און שטעדטלעך, דארט קען מען אייך אויסגעבינדען, און זייט מצליח"...

און כך הוה, איך האב נאר בעקומען פון זיי די עטליכע קערבלעך, אזוי האב איך מיך באלד אויסגעקליידט בגדי־מלכות. זאלסט מיך זעהן, וואלסט דו מיך ניט דערקענט. און א פארטעפעל האב איך מיר געקויפט א גרויסען, האט מען מיר אנגעפאקט אהין ביכלעך מיט פאפירען א גאנצען טראנספארט, און איך האב מיך געלאזט אויף גאט'ס וועלט. קודם קיין בעסאראביע, א ווינקעל פון פרנסה! דארט, זאגט מען, קאן מען מאכען געשעפטלעך, שטראפירען און שטראפירען. דארף זיך טאכען אזוי, אז איך האב יאהרצייט, חאפ איך מיך אראפ מפאיעזד לפאיעזד אין א קליין שטעדטעל, עפים א העק צו אלדי שווארצע יאהר. איך האב גאר ניט געוואוסט, אז דאס שטעדטעל האט א שם אויף דער וועלט מיט איהרע שקצים, עזות־פנים'ער, מוסרים און יאבעדניקעס. פארברענט וואלט עס געמעגט ווערען איידער איך האב עס דערקענט! נאר א סע איז באשערט אנ'אומגליק — דארף איך אקוראט אט דא, אין דעם שטעדטעל. האבען יאהרצייט און פאל אריין אין א בלאטע, זאל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! דאס הארץ האט מיר אבער טאקי געזאגט, אז איך וועל

דאָ גוט ניט אָפּשנײַדען. נאָר אַז מע דאַרף זאָגען קדיש, איז עפּיס אַ תּירוץ? בין איך אַוועק גלײַך אין בית־מדרש אַרײַן און קום אָן פּונקט צו מעריב. אָפּגעדאַוועט מעריב, געהט צו צו מיר דער ש״ש און רופט זיך אָן צו מיר: „יאָהרצײַט?“ — זאָג איך: „יאָהרצײַט“. — מאַכט ער צו מיר: „פון וואַנעט איז אַ יוד?“ — זאָג איך: „פון דער גאָרער וועלט“. — „מה שמכם?“ — זאָג איך: „מנחם־מענדיל“. — „קומט דאָך אײַך שלום!“ — און ער שטעקט מיר אָפּ אַ שלום־עליכם, און נאָך איהם דער גאַנצער מנין. אַלע געבען מיר אָפּ שלום און עס ווערד אַרום מיר אַ רעדעל און מע הויבט אָן אויסטאַפּען בײַ מיר, ווער איך בין און פון וואַנען איך בין און וואָס איז מײַן טהועכץ? זאָג איך צו זיי: „איך בין אַנ׳אַגענט“. — פרעגען זיי: „פון וואָס אַנ׳אַגענט? פון מאַשינעס?“ — זאָג איך: „דווקא ניט. איך בין אַנ׳אַגענט אַ אינקוויזיטאָר פון „אַקוויטעבל“. — זאָגען זיי: „וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק?“ — זאָג איך: „איך באַוואָרען מענשען נאָכ׳ן טוידט“. און איך געב זיי צו פאַרשטעהן דעם שכל, ווי אַזוי מע שטראַפירט מענשען פונ׳ם טוירט. שטעהען זיי אַרום מיר מיט אָפענע מײַלער, גלײַך ווי מע וואָלט זיי דערצעהלט — אויפ׳ן הימעל אַ יאַריד. נאָר צוויי חברה־לײַט האָב איך באַמערקט צווישען זיי, איינער אַ הויכער, אַ דאַרער, אַנ׳אויסגעבויגענער, מיט אַ נאָז אויך אַנ׳אויסגעבויגענע און אַ גלאַנצענדיגע; אַ טבע האָט ער, אַז ער רעדט, צופּט ער די האָר פונ׳ם בערדעל איינציגווײַז. דער אַנדערער — אַ נידעריגער, אַ ברייטער, אַ שוואַרצער, ווי אַ ציגײַנער, מיט איין אויג אַ שעלמיש, וואָס קוקט בײַ איהם קיין פּצין זײַט. ער מעג רעדען ווי ערנסט, ווײַזט זיך אויס, אַז ער שמייכלט. די דאָזיגע צוויי חברה־לײַט האָבען, אַ פּנים, יאָ פערשטאַנען, וואָס הייסט שטראַפירען מענשען פונ׳ם טוידט, מחמת זיי האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט מיט די אויגען און האָבען אַ זאָג געטהון איינם צום אַנדערן אונטער דער נאָז: „סע וועט געהן אַ גאַנג“... איך האָב באַלד פערשטאַנען אָן די צוויי פאַרשוינען, אַז זיי זענען ניט גלײַך צו אַנדערע; זיי פערשטעהען אַנ׳עסק און מיט זיי קאָן מען שוין עפּיס מאַכען. און כּך הוה. איך בין נור אַרוים פון בית־מדרש, געהען זיי מיר נאָך, די צוויי חברה־לײַט, פון הינטען און מאַכען צו מיר: „וואָס לויפט איהר אַזוי, רב מנחם־מענדיל, שטעהט אַ ווײַלע, מיר ווילען אײַך עפּיס פרעגען. אָט דאָ בײַ אונז, אין דער בלאָטע, ווילט איהר מאַכען געשעפטען?“... — זאָג איך: „פאַר וואָס ניט?“ — מאַכט צו מיר דער לאַנגער, דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז: „צווישען אחינו בני־ישראל?“...

און דער וואָס מיט'ן אויגעל העלפט איהם אונטער: „מיט יודען איז גוט קוגעל עסען". — זאָג איך: „וואָס זשע איז דערצו די עצה?" — זאָגט דער לאַנגער: „האַנדלען זאָל מען מיט אַ פּריץ". — „לעבען זאָלען די גוים"... העלפט איהם אונטער דער וואָס מיט'ן אויגעל. און אָט אַזוי געהען מיר און רעדען, און אַז מע רעדט, דעררעדט מען זיך. עס לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז אָט די צוויי חברה־לייט האָבען זייער אייגענם אַ פּריץ אַ מאָלדאַוואַן, אַ רייכען בעל־הגוף, וואָס זיי פערדינען ביי איהם אָפּט אַ קערבעל. מיינען זיי, אַז איהם וואָלט מען געקאָנט זעהר שען פאַר־שטראָפּירען... זאָג איך: „אָך, פאַר וואָס ניט? מיט'ן גרעסטען כבוד! אדרבה, זאָג איך, נעמט זיך צום עסק און לאָמיר עס מאַכען יחדיו. איך בין, זאָג איך, נישט קיין אָץ להעשיר"... און עס איז געבליבען, אַז מאָר־גען, אם־ירצה־השם, אין בית־מדרש צום ערשטען מנין דאַרפען זיי מיר ברענגען תשובה פון זייער פּריץ דעם מאָלדאַוואַן. נאָר וואָס דען? איין זאַך האָבען זיי מיך געבעטען — ס'זאָל זיין בסוד־סודות, דאָס הייסט, איך זאָל זיך ניט אויסרעדען אויף דער אכסניא, אַז איך האָב מיך מיט זיי געזעהן און אַז מיר האָבען אָפּגעשמועסט איינאיינעם מכח אַ געשעפט.

הבוקר אור — ס'איז נאָר טאָג געוואָרען, האָב איך מיך געפּעדערט אין בית מדרש אַריין דאַוונען מיט'ן ערשטען מנין. אָפּגעדאַוונט — נישטאָ מיינע חברה־לייט. איבערגעוואַרט דעם אַנדערן מנין — נישטאָ מיינע פאַרשוינען. פאַר וואָס האָב איך זיי, שוטה, נישט געפרעגט, ווי אַזוי רופט מען זיי ביי'ם נאָמען און וואו זיצען זיי? צוגעהן צום שמש און אַ פרעג טהון ביי איהם — האָב איך מורא: איך האָב דאָך געגעבען זיי דאָס וואָרט, ס'זאָל זיין בסוד! ערשט העט נאָך אַלע היום'ס האָבען זיי זיך בעוויזען מיט די טלית־ותפילין. אַז איך האָב זיי דערזעהן, האָט מיר אַ טיאָך געטהאָן דאָס האַרץ פאַר שמחה. נאָר צוגעהן צו זיי און פרעגען וואָס הערט זיך האָב איך מיך איינגעהאַלטען, ס'איז נישט מעשה מענש. אָפּגעדאַוונט פאַר זיך אויף איין פוס, חאַפּען זיי די טלית־ותפילין און לאָזען זיך געהן געשווינד. איך נאָך זיי. — „נו?" מאַך איך צו זיי. מאַ־כען זיי צו מיר: „יהודי בלא, דבר'ט נישט אויף דער גאַס, איהר קענט נישט אונזער שטאָדט, ברענען זאָל זי אייך! איהר געהט אונז בעסער נאָך פון הינטען און קומט צו אונז אַ היים. דאָרט מאַכען מיר דאָס געשעפט, און טאַקי אין איינוועגס עפּיס צובייסען"... אַזוי מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז און טהוט אַ וואונק צו דעם וואָס מיט'ן

אוינגעל, און יענער וואָס מיט'ן אוינגעל ווערד נעלם. און מיר אין צווייען לאָזען זיך געהן איבער ענגע פינסטערע חושכ'דיגע געסלעך, ער אויף צופויהער און איך נאָך איהם, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז גאָט האָט געהאָלפען, מיר זענען בשלום געקומען.

אַרייַנגעקומען אין אַ קליין פינסטער פערראויכערט שטיבעל מיט אַ סך פליעגען אויף די ווענד און אויף דער סטעלי, מיט אַ געמאָלטען מזרח, אַ רויטען טישטוך אויפ'ן טיש און מיט אַ לאָמפּ, פערהאָנגען מיט פּאַפּירענע אָפּגעבליאַקעוועטע קוויטען, האָבען מיר געטראָפען ביים אויווען אַ קליין, אויסגעשמירט ווייבעלע מיט אַ בלייך־איבערגעשראָקען פנים. דאָס קליינע ווייבעלע האָט אַ קוק געטהאָן מיט'ן איבערגעשראָקען פנים אויפ'ן מאַן, און דער מאַן האָט אַ זאָג געטהאָן צו איהר פאַרבייַגעהענדיג: „עסען!" — און ס'איז בעשאַפען געוואָרען אין איין כהרף־עין אַ טישטוך מיט אַ בולקע, מיט בראָנפען און מיט פערבייַסען. עס האָט נישט לאַנג געדויערט און יענער וואָס מיט'ן אוינגעל איז אַרייַנגעקומען, און נאָך איהם האָט זיך אַרייַנגעקאַטשעט אַ נפש פון אַ פוד צוועלף מיט אַ גרויסער בלויער נאָז מיט פעטע האָריגע הענד און מיט צוויי מאָדנע פיס, וואָס אָנהויבען הויבען זיך אָן דווקא גראָב, נאָר וואָס וויַיטער געהען זיי דינער און דינער, עס דאַרף זיי זיין שווערליך צו טראָגען אויף זיך אַזאַ גרויסען, אַזאַ שווערען גוף.

אָט דער דאָזיגער נפש איז געווען דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן. דערזעהן דאָס פלעשעל בראָנפען אויפ'ן טיש, האָט ער אַרויסגעלאָזט פון זיין פעטען בויך אַ פעטע שטימע אויף גויעש: „אָצע דאָברע דילאָ!".. גענומען צו ביסלעך בראָנפען (דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן האָט גענומען צוויי ביסלעך), האָבען די צוויי חברה־לייט פערבונדען מיט איהם אַ שמועס מכח ווייץ און מכח קאָרן, און בשעת מעשה טהוט מיר יענער וואָס מיט'ן אוינגעל אַ זאָג אויפ'ן אויער: „דער אָדון איז אָנגעשטאָפּט!... האָט אָפּשר טויזענד טשעטווערט ברויט, אַ חוץ האָבער... קוקט ניט אויף איהם, וואָס ער געהט אַזוי אָרעם געקליידעט; ער איז נור אַ קאַרגער"... און יענער, דער לאַנגער, גיט איהם אַלץ עצות, ער זאָל נישט פערקויפען דאָס ברויט, וואָרום עס וועט זיין טהייער ווייץ; ער זאָל בעסער אָפּלעגען דאָס גאַנצע ברויט אויפ'ן ווינטער. „אָצע דאָברע דילאָ!" זאָגט איהם אַלע מאָל דער פּריץ דער מאָלדאַוואַן, האַקט אַריין איין כוסה נאָך דער אַנדערע און פערבייַסט מיט אַפּעטיט, ווי נאָך אַ תענית, און בלאָזט מיט ביידע ליפּען און מיט דער נאָז. נאָכ'ן עסען רופט זיך אָן צו מיר דער

לאַנגער: „אַצינד קאָנט איהר דבר'ן מיט'ן אָדון מכח אייער עסק"... האָב
איך מיך אַוועקגעזעצט מיט'ן אָדון בעזונדער אין אַ ווינקעלע און האָב
איהם אַניִדערגעלעגט אַ דרשה, איך ווייס ניט, פון וואַנען עס האָט זיך צו
מיר גענומען! איך האָב איהם געגעבען צו פערשטעהן, ווי נויטיג דאָס
איז פאַר איטליכען מענשען דאָס שטראָפירען זיך, ער מעג זיין רייך ווי
קורח; אדרבה, וואָס דער מענש איז רייכער, זאָג איך, איז אַלץ נויטיגער
ער זאָל זיך פערשטראַפירען, וואָרום אַ רייכער מענש, זאָג איך, אַז ער
ווערט אָן דאָס געלד אויף די עלטערע יאָהרען, איז איהם טויזענד מאָל
ערגער ווי דעם קבצן; אַ קבצן, זאָג איך, איז שוין געוואוינט געוואָרען
מיט'ן דלות, און אַ נגיד, זאָג איך, אַז ער בלייבט חלילה אָהן געלד, איז
ערגער ווי געשטאָרבען. „יאַק נאַפיסאַנאָ או נאַס — זאָג איך צו איהם —
עני חשוב כמת, זנאַטשיטסאַ, ביעדני חוזשע יאַק מערטווי. אַ פאָטאָמו,
זאָג איך, וואַשע בלאַהאָראָדיע, זאָג איך, זאַשטראַפיראָיטי סובי, זאָג איך,
אָט סמערטי טשרעז סטאָ דוואַדצאַט ליעט, זאָג איך, נאַ דעסיאַט טי-
סיאַטשי"... „אָצע דאָברע דילאָ", מאַכט צו מיר דער אָדון און בלאָזט
מיט ביידע ליפען ווי אַ בלאָז-זאַק. איך פיהל, אַז דער כח פון רעדען האָט זיך
אין מיר צעבּרעכט מיט סכנת-נפשות, וויל איך רעדען ווייטער, רופט זיך
אָן צו מיר דער לאַנגער: „גענוג אייך צו דבּרען; נעמט אַרויס דעם נייר
און כתב'עט אָן וואָס מע בעדאַרף"... און יענער וואָס מיט'ן אויגעל
טראָגט מיר אונטער אַ טינט און פעדער און איך טהו אָפּ אַלסדינג, וואָס
מע בעדאַרף, און אַז עס קומט צום חתמ'ענען, שוויצט דער פריץ דער
מאָלדאַוואַן געבאַך שטאַרק ביז ער „לעגט דעם טאַטען". נאָכדעם גיה איך
מיט איהם צום דאָקטאָר, ער זאָל איהם בעטראַכטען, איך נעם אַנ'אדע-
רויף, געב אַרויס אַ קוויטאַנציע — און דאָס געשעפט איז געמאַכט.

געקומען פאַר נאַכט אויף דער אכסניא פרעהליך און געהייסען זיך
קאָכען וועטשערע, רופט זיך אָן צו מיר דער בעל-הבית פון דער אכסניא:
„וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך?" — „וואָס זאָל זיך הערען?" זאָג איך. —
„מעג מען אייך — זאָגט ער — אָפּגעבען מזל-טוב?" — „וואָס פאַר אַ מזל-
טוב?" פרעג איך איהם. — „דאָס געשעפטעל — זאָגט ער — וואָס איהר האָט
אָפּגעאַרבּייט"... — „וואָסער געשעפטעל?" זאָג איך און מאַך מיך תמע-
וואַטע. — „מיט'ן פריץ", מאַכט ער צו מיר. — „מיט וואָסער פריץ?" —
„מיט'ן גראָבען פריץ". — „פון וואַנען ווייסט איהר, זאָג איך, אַז איך האָב
געמאַכט אַ געשעפטעל מיט אַ פריץ?".... „ס'איז אַזוי, זאָגט ער, אַ פריץ,
ווי איך בין אַ רביצין"... — „וואָס זשע דען איז ער?" — „ער איז אַ פּי-

פּערנאָטער", מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און צעלאַכט זיך מיר גלײַך אין פּנים אַרײַן. װען איך מיך צו צום בעל־הבית און הױב איהם אָן בעטען, חלש'ען, ער זאָל מיר זאָגען, װאָס בעדײַט דאָס „פּיפּערנאָטער" און פון װאַנען װײסט ער, װאו איך בין געװען און װאָס איך האָב געטהאָן? הקיצור, ער האָט, אַ פּנים, אַרױסגעזעהן פון מײַנע רעד, אַז איך בין דאָ גאָט די נשמה שולדיג, האָט ער אױף מיר רחמנות געהאַט און האָט זיך פערשפּאַרט מיט מיר בעזונדער אין אַ חדר און האָט מיר גענומען דערצעהלען אױף מײַנע צװײ שותּפים אַזעלכע זאַכען, אַזש די האָר האָבען זיך מיר געשטעלט קאַפּױר. לאָזט זיך אױס אַ מעשה, אַז די צװײ חברה־לײַט זענען בסך־הכּל פּראָסטע שװינדלערס, מזיקים, זאָגט ער, װאָס די װעלט האָט דאָס נישט. „זײ האָבען שױן, זאָגט ער, אָפּגעטהאָן אױף זײער לעבען אַזעלכע קרימינאַל־זאַכען, װאָס װען מע כאַפּט זײ, זאָגט ער, געהען זײ אַװעק װײַט... זײער טרפה'נער גליק, זאָגט ער, איז, װאָס תּמיד שמעלען זײ אַרױס אַ דריטען און אַלײן, זאָגט ער, בלײַבען זײ שטענדיג פון דרױסען... דער דאָזיגער פּריץ, זאָגט ער, װאָס מע האָט אײַך איהם אַרױסגעשטעלט פאַר זעהר אַ רײַכען מאָלדאַװאַן, איז בסך־הכּל אַ פּראָסטער לאַפּאַצאַן, זאָגט ער, אַ שכּור הגדול הגבּור והנורא, און דער, זאָגט ער, װאָס איהר האָט איהם פאַרשטראָפירט, — איז אָדער ער האַלט בײַ אָפּזאָגען די עטליכע גילדען, זאָגט ער, אָדער ער איז שױן אַ שוכן עפר... איהר פערשטעהט, זאָגט ער, מיט װאָס דאָס שמעקט?"...

דערהערט אַזעלכע דבּורים, איז מיר פּרחה נשמתי געװאָרען. עס געהט מיר מעהר נישט אָפּ צו מײַנע זײַדענע קלײדער, אַז איך זאָל מיך נאָך אַרײַנחאַפּען אױף אַ מינוט אין אַ טורמע אַרײַן, האָב איך נישט געמאַכט קײן לאַנגע שהיות און געלאָזט זיך גלײַך צו דער באַהן, לױפען װאוהין די אױגען טראָגען, גאָר נישט געװאָלט אפילו זעהן זיך שױן מעהר מיט מײַנע צװײ חברה־לײַט, לאָזען זײ געהן כּף־הקלע מיט זײער מאָלדאַװאַן און מיט דער שטאָדט און מיט גאַנץ בעסאַראַביע און מיט'ן גאַנצען עסק פון שטראַפירען מענשען פונם טױדט, װאָס מע קאָן דורך דעם אומגליקליך װערען... לאָז גאָט געבען בעסערע פּרנסות, הלואי איך זאָל שױן קומען אופ'ן אָרט בשלום, און מחמת איך האַלט בײַ פאָהרען אַ װײַטען װעג מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם פון האַמבורג װעל איך דיר אַרױסשרײַבען אַלסדינג באריכות; לעת עתּה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלען לעבען. גאָט זאָל העלפען, זײ זאָלען זײַן געזונד און שטאַרק אוז מע זאָל זיך זעהן מיט פרעהליכע

הערצער, גרים שווער און שווינגער, און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.
ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך האב דיר גאר פארגעסען שרייבען, וואוהין איך פאהר. זוגתי היקרה, איך פאהר קיין אמעריקע. נישט אליין — א גאנצע קאמפאניע פאהרען מיר. דאס הייסט, פאהרען מיר איינגענטליך קיין האמבורג, און פון דארטען שוין קיין אמעריקע. וואס עפים קיין אמעריקע? ווייל אין אמעריקע, זאגט מען, ווערען יודען גליקליך. גאלד זאגט מען, וואלגערט זיך דארט אין די גאסען. געלד רעכענט זיך דארטען אויף טאלערס און מענשען זענען דארטען בחשיבות גדול — ארענדעל א מענש! און ווער שמועסט, יודען — די זענען גאר דאס אויבערשטע פון חריין! אלע זענען מיר מבטיח, אז אין אמעריקע וועל איך, אם־ירצה־השם, מאכען גוט, טאקי וואס גוט הייסט. די גאנצע וועלט פאהרט איצט קיין אמעריקע, מחמת דא איז נישטא וואס צו טהון. לחלוטין נישט. סע האבען זיך אויסגעלאזט אלע געשעפטען. הייגט וויבאלד אז די וועלט פאהרט, פאר וואס זאל איך אויך נים פאהרען? וואס האב איך איינצושטעלען?... רק זאלסט גאר קיין יסורים ניט האבען, זוגתי היקרה, און נישט איבערטראכטען אויף מיר חלילה קיין שלעכטס. גלויב מיר בנאמנות, אז איך וועל דיך ח"ו נישט פארגעסען, נישט דיך, נישט אונזערע קינדערלעך, זאלען געזונד זיין. איך וועל ארבייטען טאג ווי נאכט, קיין זאך וועט מיר ניט זיין שווער, און אז דער אויבערשטער וועט מיר העלפען, איך וועל, אם־ירצה השם, באגליקען, און באגליקען וועל איך געווים, דאס איז ביי מיר זיכער ווי ס'איז טאג אויף דער גאנצער וועלט, וועל איך דיר צושיקען שיפסקארטען, פאר דיר און פאר די קינדער, און וועל דיך ארויסנעמען אהין, און וועסט ביי מיר לעבען בכבוד, ווי די גרעסטע שררה'טע, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען, קיין שפרענקעלע וועל איך אויף דיר נישט לאזען פאלען. און עס איז שוין טאקי צייט כ'לעבען, אז דו זאלסט אויך וויסען פון א וועלט צו זאגען! רק נישט געזארגט און נישט גענומען זיך צום הארצען, — מיר האבען א שטארקען גאט!..

הנ"ל.

ענדע פונ'ם זעכסטען בוך.

נאָר האָט ערשיענען דאָס צווייטע בוך יודיש.

מיט פאָלגענדען אינהאַלט:

י. ל. פרץ: דער דיכטער, דאָס בוך און לעזער.
ל. שאַפּירא: אום האלבע נאַכט (געדיכט).
ברכה'ן: קום, די זון איז שוין פערגאַנגען.
ב. דיקשטיין: די שפראך-פראגע.
הערשעלע: משה ווננער.
נסתר: א טאָג-ביכעל פון א פערפיהרער.
ד"ר א. מוקדוני: גאָרדון און די יודישע ביהנע.
י. טרונק: פון ים.
א. קאַגאַנאָווסקי: מירעלע (נאָוועלע).
ש. גאָרעליק: ראָזענבאך (קריטישער נאָטיץ).
יעקב מייזיל: דער דאָרפס שמיד.
אלא האנסזאן: דאָס יונגע פאָר.
פרץ הירשביין: פון מיין אלבאָם.
הערשעלע: צו תשליך.
ברכה'ן: פאַר'ן וועלדעל (געדיכט).
ד. הירשקאַן: צוויי וועלטען (ערצעהלונג).

פרייז פיר באנד 75 קאָפּ.

ביידע בענדער צוזאַמען בלויז 1,25, פאַרטאָ פריי. געבונדען
אין פראַכט בענדער נאָך צו 40 קאָפּ פיר יעדען באנד.

אדרעס:

Книгоиздательство „Прогрессъ“
Я. ЛИДСКАГО, Варшава, Налевки № 36.

Verlag „Progress“
J. LIDSKI, Warschau, Nalewki № 36.

אין פערלאג פראָגרעס איז ערשיענען יודיש
רעדאגירט דורך י. ל. פרץ.

שעהן געדרוקט אויף גוטען פאפיר מיט א ספעציעלע שעהנע
ליטאָגראפישע הילע פון יונגען קינסטלער ב. קראטקא מיט
פאָלגענדען אינהאַלט:

י. ל. פרץ: דער דיכטער, דאָס בוך און דער לעזער.
פרץ הירשביין: פון מיין אלבאָם I אויפ'ן בית-עולם. II דער שטומער וואַסער-טרעגער.
צ. הירשקאַן: צוויי וועלטען (ערצעהלונג).
א. רייזען: לידער: I צום איינזאַמען, II צו איינער.
ל. שאפירא: ער און זיין דינער.
הערשעלע: ביים זון אונטערגאַנג.
י. מ. ווייסענבערג: די באבעשי'ס אבהויטען.
ש. גאָרעליק: אוגוסט סטרינדבערג.
מ. ברכה'ן: (עלעגיע).
מנחם: שלמה (לעגענדע).
יהושע גאָטליעב: עקוויסטענץ און מאַכט.
א. ח. שעפּס: * (געדיכט).
ק. באלמאָנט: * (געדיכט).
משה טייטש: שניי.
אלא האנסזאן: א וועלטזאַמע ליעבע.
ערנסט גאָרני: די קינסטלערין.
אָסקאר אוויילד: געוועהלטע שפריכען.
אפרים קאַגאַנאָווסקי: אין דער אלטער מיהל (נאָוועלע).
י. טרונק: ציגיינער (א בילד).
ז. וועגדראף: ורח און בולאני (א בילד).
ראזא י.: צו מיין מאמען (געדיכט).

Я. ЛИДСКІЙ, Варшава, Налевки 36.

אין פערלאג „פראגרעס" ווארשא,

איז ערשינען אלע ווערק פון י. ל. פרץ.

אין פיער גרויסע בענדער".

I פאלקסטימליכע געשיכטען. פרייז 1.25

II די צייט. פרייז 1.25

(נאר וואס ארויס פון דרוק)

III דראמאטישע שריפטען (רייך אילוסטרירט) 1.25

IV אדם וחוה 1.25

שעהן געדרוקט אויף גוטען פאפיר. מיט ספעציעלע שעהנע געצייכענטע תילען פון יונגען קינסטלער ב. קראטקא.

די וואס שרייבען אויס אלע 4 בענדער צאהלען בלויז 4 ר' פארטא פריי, געבונדען אין פראכט-באנד נאך צו 45 קאפ. פיר יעדער באנד.

ס'פרעפארירט זיך צום דרוק און קורצליך ערשיינט דער פינפטער באנד פון אלע ווערק י. ל. פרץ: **חסידיש.**

אדרעס:

Книгоиздательство „Прогрессъ"

Я. ЛИДСКАГО, Варшава, Налевки 36.

Verlag „Progress"

J. Lidski, Warschau, Nalewki 36.

אין פערלאג „פראגרעס", ווארשא, איז ערשינען:

ל. שאפירא.

נאוועלען.

מיט פאלגענדען אינהאלט:

I אין דער טויטער שטאדט.
II שפוך חמתך.
III דער קוש.
IV שטארקער.
V אויפ'ן ים.
VI דער צלם.
VII ער און זיין דינער.
VIII פרינציפען.
IX צווישען פעלדער.
X דער רב און די רבי'צין.
XI מיעד.

א פראכטפאל-שעהנע אויסגאבע, 192 זייטען, אויף גוטען פאפיער.

פרייז פיר באנד: 75 קאפ.

אין פראכט-באנד—נאך 40 קאפ.

אין דעם זעלבען פערלאג איז ערשינען א באנד ערצעהלונגען פון א. מ. וויסענבערג, אין וועלכען ס'קומען געדרוקט:

I קנאה און תאוה.
II א זומער-טאג.
III א הייסער שבת-טאג.
IV פון פייער און וואסער.
V א דערטרונקענער.
VI די משוגע'נע און דארף.

א פראכטפאלע אויסגאבע, פרייז 80 קאפ.

אין פראכט באנד נאך 40 קאפ.

נאר וואס ערשינען, **יואל**, א נייע דראמע פון פרץ הירשביין, א פראכטפאלע אויסגאבע, פרייז 35 קאפ.

מיט בעשטעלונגען זיך צו ווענדען:

Книгоиздательство „**Прогрессъ**"

Я. ЛИДСКІЙ, Варшава, Налевки № 36.